

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مۇندەرىجە

- ❖ غەلبە ۋە ئۈستۈنلۈك چۈشەنچىسى (5).....
- ❖ 3 ئوبۇلقاسم ئەھمىدى.....
- ❖ پىكرى ئوخشىماسلىقلار زىددىيەتكە ئېلىپ بارمىسۇن... 11 ئابدۇلئەھد ھاپىز.....
- ❖ «قۇرئانچىلار» ۋە ئۇلارنىڭ سەپسەتلىرىگە رەددىيە .. 19 مۇھەممەد يۈسۈپ.....
- ❖ ئالتۇن زىبۇ - زىننەت تىجارىتىدە نېسى قىلىشنىڭ ھۆكۈمى 25 دوكتور ئابدۇلئەزىز رەھمەتۇللاھ.....
- ❖ مەرھۇم ئۇستاز ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇم ھاجىمنى ئەسلەيمەن 35 سىراجىدىن ئەزىزى.....
- ❖ ئىسلام دۇنياسىغا قارىتىلغان ھۇجۇملار ۋە بېسىملار.... 38 ئابدۇلئەھد ئۇچقۇن.....
- ❖ مەرىپەتپەرۋەر ئۆلىما مۇسايىپ داموللا ھاجىم..... 48 ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەد.....
- ❖ قۆلىمالار سۇلتانى ئىز ئىبنى ئابدۇسالام..... 53 مۇھەممەد يۈسۈپ.....
- ❖ مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئىسلامىي چارىلىرى..... 58 ئابدۇلئەھد ھاپىز تەرجىمىسى.....
- ❖ قىز - يىگىتلەر يولىغا 50 گۈلخان 62 مۇھەممەد ئېمىن ھاجىم تەرجىمىسى.....
- ❖ دەۋەت ئاسمىنىدا چاقىنغان يۇلتۇز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم..... 69 مۇھەممەد پازىل تەييارلىغان

دىنىي، ئىلمىي، ئىجتىمائىي
ژۇرنال
(پەسىللىك)

2017

1 - سان
(ئومۇمىي 18 - سان)

ژۇرنال مەسئۇلى:

سىراجىدىن ئەزىزى

مەسئۇل مۇھەررىرى:

مۇھەممەد يۈسۈپ

تەھرىر ھەيئەتلىرى:

ئابدۇلئەھد ئۇچقۇن

ئوبۇلقاسم ئەھمىدى

ئابدۇلئەھد ئۇجات

ئابدۇلئەھد ھاپىز

ياسىن ئابدۇلھېكىم

ئەسەر گەۋدەلىك

پىكىر - تەكلىپ بېرىش

ئېلخەت ئادرېسىمىز:

Meripetjournal@gmail.com

ژۇرنالىمىزنىڭ ئېلېكترون ئىلان ئىشلىرى

«مەرىپەت» مۇنبىرىدىن كۆرۈلەيسىز

مۇنبىر ئادرېسى:

WWW.Meripet.net

ئاسەر ئەۋەتكۈچىلەر سەمىگە...

1. زۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلگەن ماقالىلەرنىڭ مەركىزى ئىدىيىسى «ئەھلى سۈننەت ۋە لىجامائە» ئەقىدىسىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك.
2. ماقالە ۋە ئەسەرلەردە ئالغا سۈرۈلمەكچى بولغان چۈشەنچىلەر ئېنىق-يورۇتۇپ بېرىلگەن بولۇشى كېرەك.
3. تەرجىمە ئەسەرلەردە چوقۇم مەنبە ئەسكەرتىلىشى ۋە تەھرىر ھەيئىتىگە ئەسلى نۇسخا تەمىنلىنىشى كېرەك.
4. زۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلىدىغان ماقالىلەر بۇرۇن ھېچقانداق كىتاب-زۇرناللاردا ياكى تور بەتلەردە ئېلان قىلىنمىغان بولۇشى كېرەك.
5. زۇرنىلىمىز ۋە تىنمىز ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلارنى، بولۇپمۇ ئىلىم ۋە دەۋەت ساھەسىدىكى ئۇستازلارنى ۋە ئىلىم ھېرىسمەنلىرىنى پىكىر ئالماشتۇرۇش، تونۇشۇش ۋە ئۆزئارا چۈشىنىش سەھنىسى بىلەن تەمىنلەشنى مەقسەت قىلغان بولغاچقا، ھەرقانداق شەخس ياكى كوللىكتىپقا قارىتىلغان ھۇجۇم خاراكتېرلىك ماقالىلەرنى قەتئىي قوبۇل قىلمايدۇ.
6. زۇرنىلىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكۈچىلەر ماقالىسىنى زۇرنىلىمىزنىڭ مەخسۇس ئېلخەت ئادرېسىغا يوللىشى كېرەك.
7. ئاپتورلار ئەۋەتكەن ماقالىسىغا ناھايىتى ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشى، نەقىل مەنبەلىرى ئەسكەرتىلگەن بولۇشى، ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ نومۇرلىرى بەت ئاستىغا ئىزاھات سۈپىتىدە بېرىلگەن بولۇشى كېرەك.
8. ماقالىلەرنىڭ ھەجىمىگە چەك قويۇلمايدۇ. ناۋادا قىممىتى زور، ئەھمىيەتلىك تېمىلار بولسا ئۇدا بىر قانچە ساندا ئۇلاپ ئېلان قىلىنىدۇ.
9. زۇرنىلىمىزغا ئەسەر تاللاشتا ئەسەرنىڭ قىممىتى ۋە يوللانغان ئىلگىرى-كېيىنلىك تەرتىپى بويىچە تاللىنىدۇ. ئەسەر ئەۋەتلىشى ئالتە ئايغىچە زۇرنالدا ئېلان قىلىنمىسا ياكى ئېلخەت ئارقىلىق ئۇچۇر قىلىپ ئەسكەرتىلمىگەن بولسا ماقالىنىڭ قوبۇل قىلىنمىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.
10. زۇرنىلىمىزغا يوللانغان ماقالە ئېلان قىلىنغۇچە بولغان ئارىلىقتا ھېچقانداق تور بەت ياكى ئۇچۇر ۋاسىتىلىرىدا ئېلان قىلىنمىسا كېرەك. ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى كەڭ ئاپتور ۋە ئوقۇرمەن قېرىنداشلىرىمىزدىن بۇ ئازغىنە ئەمگىكىمىزگە يېقىندىن ھەمدەمدە بولۇشىنى ۋە كۈڭۈل بۆلۈشىنى، قىممەتلىك پىكىر-تەكلىپلىرىنى ئابىمىزلىقىنى، ماقالە-ئەسەر ئەۋەتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ھۆرمەت بىلەن: ————— «مەرىپەت» زۇرنىلى تەھرىر ھەيئىتى

Fevzi Çakmak Mahallesi Şeref Sokak No. 11 Bodrum Kat

ئادرېسىمىز:

Sefaköy Küçükçekmece İstanbul

TEL: 0212-6243928

ئالاھىدە ئەسكەرتىش: زۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ماقالىلار ئاپتورلارنىڭ كۆز قارىشى ۋە چۈشەنچىسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ماقالىلارنىڭ ئېلان قىلىنغاندىن كېيىنكى بارلىق ھوقۇق ۋە مەسئۇلىيىتى ئاپتورلارغا خاس!

غەلبە ۋە ئۈستۈنلۈك چۈشەنچىسى

ئوبزىقاسم ئەھمىرى

قوغلاپ چىقارغان مۇشرىكلەرگە قارشى جىھادىي ھەرىكەت ئۈچۈن پىلان تۈزۈشكە باشلايدۇ، ساھابىلىرىنى ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ياخشى ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ. قۇرەيشلەرنىڭ تىجارەت يوللىرىنى تاراپتىش، مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەرىكەتكە تەييارلىنىۋاتقان قەبىلىلەرنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ قويۇش، مەدىنە مۇنەۋۋەرەنىڭ بىخەتەرلىك خىزمىتىنى كۈچەيتىش قاتارلىقلار ئۈچۈن ئەتراپقا قوشۇن ئەۋەتىشكە تۇتۇش قىلىدۇ، ساھابىلىرىنى ئۇرۇشقا رۇخسەت بېرىلگەندىن كېيىنكى مۇھىم ۋەزىپىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالغۇدەك قىلىپ تەييارلايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەۋەتكەن بۇ قوشۇنلار تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرىدۇ:

ئالدىنقى ساندا تالۇتنىڭ قىسسىسى ۋە ئۇنىڭدىن يەكۈنلەنگەن قىممەتلىك دەرسى ۋە مۇھىم ساۋاقلار ئۈستىدە توختالغان ئىدۇق. ئاللاھ خالىسا، نۆۋەتتىكى ساندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ئۈستىدە توختىلىمىز.

تۆتىنچى مەسىل: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى

جەڭ مەيدانلىرىدا دۈشمەنلەرنىڭ ھالاك بولۇپ، مۇئىمىنلەرنىڭ غەلبە قىلىشى كۆرۈنۈشلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىدا، توغرا يول تۇتۇپ ماڭغان خەلىپىلەرنىڭ ۋە ساۋادەت دەۋرىدىكى قوماندانلارنىڭ دۈشمەنلەرگە قارشى ئېلىپ بارغان ئۇرۇشلىرىدا ناھايىتى ئوچۇق نامايان بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەرەگە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، مۇئىمىنلەرنى ئۆز يۇرت-ماكانلىرىدىن

قىلغانلىقى ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان ئۇرۇشلار ئۈستىدىلا توختىلىمىز .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ، توغرا يول تۇتۇپ ماڭغان خەلىپىلەرنىڭ ۋە ساۋادەت دەۋرىدىكى قوماندانلارنىڭ ئىسلام دۈشمەنلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان ئۇرۇشلىرىدا غەلبە قىلغانلىقى ئەلۋەتتە غەلبە ۋە ئۈستۈنلۈكنىڭ مۇھىم تۈرلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ .

بەدرى ئۇرۇشى، خەندەك ئۇرۇشى، مۇرتەدلەر ئۇرۇشلىرى ۋە ئىسلام ئازادلىق ئۇرۇشلىرى قاتارلىقلار جەڭ مەيدانلىرىدا دۈشمەنلەرنىڭ ھالاک بولۇپ، مۇئىمىنلەرنىڭ غەلبە قىلغانلىقىنى تەكىتلەيدىغان مۇھىم ئۇرۇشلاردۇر .

بەدرى ئۇرۇشى

بەدرى ئۇرۇشى دۈشمەنلەر مەغلۇپ بولۇپ، مۇئىمىنلەر غەلبە قىلغان ئۇرۇشلارنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ، بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ سىلەرگە بەدرىدە نۇسرەت ئاتا قىلدى، ھالبۇكى، سىلەر كۈچسىز ئىدىڭلار (سانىڭلار ۋە قوراللىڭلار ئاز ئىدى). ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نۇسرىتىگە شۈكۈر قىلىش يۈزىسىدىن ئاللاھتىن قورقۇڭلار.﴾^①

بۇ ئايەت كەرىمە بىزگە، ھەقىقىي غەلبىنىڭ پەقەت ئاللاھتىنلا بولىدىغانلىقىنى، ئاللاھنىڭ ياردىمىگە

① سۇرە ئال ئىمران: 123 - ئايەت .

1- مەدىنە مۇنەۋۋەرە ئەتراپىدىكى ۋە مەككەگە بارىدىغان يوللارنى، بولۇپمۇ قۇرەيشلەرنىڭ تىجارەت كارۋانلىرى ماڭىدىغان يوللارنى ياخشى بىلىش ۋە يول بويلىرىغا جايلاشقان قەبىلىلەر بىلەن تونۇشۇش .

2- قۇرەيشلەرنىڭ شام بىلەن بولغان تىجارىتىنى داۋاملاشتۇرۇشنى توسۇش ئارقىلىق قۇرەيشلەرنىڭ ئىقتىسادىي يولىنى تارايىتىش . پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەتراپىنى سەزگۈرلۈك بىلەن كۆزىتەتتى، تەھدىت شەكىللەندۈرىدىغان ھەر قانداق يىغىلىشلارنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىغان ھامان ئۈستىگە باستۇرۇپ بارايتتى ۋە دۈشمەنلەرنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالاتتى . ھۇجۇم مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈك مۇداپىئەسى ئىدى .

3- مۇئىمىنلەرنىڭ كۈچەيگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، ئۇلارغا قارىتا يامان نىيەتتە بولۇۋاتقان قەبىلىلەرنى توختام تۈزۈشكە مەجبۇر قىلىش .

جەڭ مەيدانلىرىدا دۈشمەنلەرنىڭ ھالاک بولۇپ، مۇئىمىنلەرنىڭ غەلبىگە ئېرىشكەنلىكىگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ئەڭ ياخشى مىسالدۇر . بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ئۈستىدە تەپسىلىي توختىلىش مۇمكىن ئەمەس . بۇ يەردە پەقەت ئۇ زات ئۆزى قوماندانلىق قىلىپ، مۇئىمىنلەر غەلبىگە ئېرىشكەن ۋە «قۇرئان كەرىم» دە مۇئىمىنلەرنىڭ غەلبە

ئىلگىرىكى ئەھۋاللىرىنىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويماسلىققا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «ياد ئىتىخارلىكى، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر (مەككە) زېمىنىدا ئاز سانلىق بولۇپ، بوزەك قىلىنغان ئىدىڭلار، مۇشرىكلارنىڭ تالان-تاراج قىلىشىدىن قورقاتتىڭلار، شۇكۇر قىلىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ سىلەرنى (مەدىنىدە) يەرلەشتۈردى، (بەدرى ئۇرۇشىدا) ئۆز ياردىمى بىلەن سىلەرنى كۈچلەندۈردى. سىلەرگە (غەنىمەتلەردىن ئىبارەت) ھالال نەرسىلەرنى رىزىق قىلىپ بەردى.»^①

بەدرى ئۇرۇشىنىڭ نەتىجىلىرى ناھايىتى چوڭ بولغان بولۇپ، ئۇنىڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىچە:

1- مۇشرىكلارنىڭ ئاجىزلىقىنىڭ ناھايىتى بولۇشى ۋە ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ ئالدىدا ھەيۋىسىنىڭ چۈشۈشى.

2- ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ھەممە تەرەپ كۆز تىكىدىغان يېڭى بىر كۈچنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى.

3- مەدىنىدە مۇنەۋۋەرەدە مۇناپىقلارنىڭ ھەسەتلىرى ئۆرلەپ، مۇئمىنلەرگە ئەزىيەت قىلىش ھەرىكەتلىرىنى كۈچەيتىشى.

4- يەھۇدىيلارنىڭ مۇئمىنلەرگە ھەسەت ۋە دۈشمەنلىكلىرىنى ئاشكارىلىشى. ھەسەت ۋە دۈشمەنلىكلىرىنى تۈنجى بولۇپ ئاشكارىلىغانلار بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلەردۇر.

ئېرىشىشى ئۈچۈن قولدىن كېلىشىچە سەۋەب قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، لېكىن سەۋەبلەر بىلەن ئالدىنىشقا ۋە مەغرۇرلىنىشقا بولمايدىغانلىقىنى، سەۋەبلەرگە ئەمەس، بەلكى سەۋەبلەرنى ياراتقان ئاللاھقا تايىنىش لازىملىقىنى ئۆگەندۈ.

بەدرى ئۇرۇشى بولغان كۈنى مۇشرىكلارنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە توپا ئېتىلىشى قاتارلىقلارنى ئاللاھ تائالا ئۆزىگە مەنسۇپ قىلىش ئارقىلىق، مۇئمىنلەرگە ياردەمنىڭ ئۆزى تەرىپىدىن بولغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۇسۇلمانلار! بەدرىدە) مۇشرىكلارنى سىلەر (ئۆز كۈچۈڭلار بىلەن) ئۆلتۈرگىنىڭلار يوق، بەلكى ئەمەلدە ئۇلارنى (سىلەرگە ياردەم بېرىپ، ئۇلارنىڭ دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا قىلىش بىلەن) ئاللاھ ئۆلتۈردى، (ئى مۇھەممەد بىر سىقىم توپىنى مۇشرىكلارغا) ئاتقىنىڭدا سەن ئاتىدىڭ، بەلكى ئەمەلدە ئۇنى (مۇشرىكلارنىڭ كۆزلىرىگە) ئاللاھ ئاتتى. (ئاللاھنىڭ مۇنداق قىلىشى) مۇئمىنلەرگە (ساۋاب، غەلبە، غەنىمەتلەردىن ئىبارەت) چىرايلىق نىئەتلەرنى ئاتا قىلىش ئۈچۈن ئىدى.»^②

ئاللاھ تائالا مۇئمىنلەرنى بەدرىدىكى غەلبىدىن ئىبارەت بۇ كاتتا نېمەتنى داۋاملىق ئەسلەپ تۇرۇشقا، بۇ غەلبىدىن

② سۇرە ئەنفال: 26 - ئايەت.

① سۇرە ئەنفال: 17 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

5- مۇئەننەلەر بىلەن قۇرۇش مۇشۇرىكلرى ئارىسىدا رەسمىي ئۇرۇش ئېلان قىلىنىشى .

6- مەدىنىدە مۇسۇلمان بولۇش دولقۇنىنىڭ كۆتۈرۈلۈشى ۋە قۇراللىق جەھاد ھەرىكىتى تەييارلىقنىڭ جانلىنىشى .

7- بەدى ئۇرۇشىغا قاتناشقانلارنىڭ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئىززەت - ھۆرمىتى ئېشىپ، ياشلاردا كېيىنكى ئۇرۇشلارغا قاتنىشىش كەيپىياتىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى .

خەندەك ئۇرۇشى

خەندەك ئۇرۇشىدا مۇسۇلمانلارنىڭ بوران ۋە پەرىشتىلەردىن ئىبارەت كۈچلۈك قوشۇنلىرىنى ئەۋەتىشى بىلەن مۇتلەق غەلبە قىلغان بولۇپ، بۇ ئۇرۇش ھەققىدە ئاللاھ تائالا تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە مۇھىم ئىشلارنى بايان قىلدۇ:

1- مۇئەننەلەرگە ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىنى ئەسلىتىش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۇئەننەلەر! ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇستۇڭلارغا (كۇففارلاردىن ئۇيۇشقان ئۇرۇشقۇچى) قوشۇن كەلگەن ئىدى. بىز ئۇلارغا قارشى بوران ۋە سىلەرگە كۆرۈنمەيدىغان قوشۇن (يەنى پەرىشتىلەرنى) ئەۋەتتۇق، ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلغان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر.»^①

① سۇرە ئەھزاب: 9 - ئايەت .

2- دۈشمەنلەر مەدىنىدە مۇنەۋۋەرەنى ھەممە تەرەپتىن قورشىۋالغان سەۋەبتىن مۇئەننەلەرگە يەتكەن غەم - ئەندىشىلەرنى بەدىئىي ئۇسلۇبتا تەسۋىرلەپ بېرىش . ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار يۇقىرى تەرىپىڭلاردىنمۇ، تۆۋەن تەرىپىڭلاردىنمۇ (ھۇجۇم قىلىپ) كەلگەن ئىدى. بۇ چاغدا كۆزۈڭلار چەكچىيىپ قالغان، يۈرىڭلار ئاغزىڭلارغا قاپلىشىپ قالغان، ئاللاھ ھەققىدە تۈرلۈك گۇمانلاردا بولغان ئىدىڭلار.»^②

3- مۇناپىقلارنىڭ يامان نىيەت ۋە ناچار ئەخلاقلىرىنى پاش قىلىپ بېرىش . ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئەينى ۋاقىتتا مۇناپىقلار ۋە دىللىرىدا (مۇناپىقلىق) كېسىلى بارلار: <ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزىلەرگە قۇرۇق ۋەدىلەرنى قىلىپتىكەن، دېيىشەتتى.»^③

4- مۇئەننەلەرنى رەسۇلۇللاھنىڭ سۆزىنى ۋە ئىشى - ھەرىكەتلىرىنى ئۈلگە قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرگە - ئاللاھنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللاھنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە - رەسۇلۇللاھ ئەلۋەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر.»^④

5- مۇئەننەلەرنىڭ ئىماندا راستچىل ۋە ۋاپادار بولۇپ، دۈشمەنلەرگە قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت توغرا مەيداننى

② سۇرە ئەھزاب: 10 - ئايەت .

③ سۇرە ئەھزاب: 12 - ئايەت .

④ سۇرە ئەھزاب: 21 - ئايەت .

رەسۇلۇللاھ بىلەن قىلغان ئەھدىنى بۇزغان بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلەرنى (قۇرغانلىرىدىن چۈشۈردى، ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالدى). (ئۇلارنىڭ) بىر بۆلىكىنى ئۆلتۈردۈڭلار ۋە بىر بۆلىكىنى ئەسىر ئالدىڭلار. ئاللاھ سىلەرگە ئۇلارنىڭ زېمىنىنى، قۇرۇ-جايلىرىنى، مال-مۈلۈكلىرىنى ۋە (تېخى) سىلەرنىڭ قەدىمكىلەر دەسسەپ باقمىغان زېمىنىنى مىراس قىلىپ بەردى، ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر. ③

خەندەك ئۇرۇشى ئىسلام تارىخىدىكى مۇھىم ئۇرۇشلارنىڭ بىرى بولۇپ، بۇ ئۇرۇشتا ئىسلام قوشۇنى تۆۋەندىكىدەك مۇھىم نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى:

1- مۇئمىنلەرنىڭ غەلبە قىلىشى، دۈشمەنلەرنىڭ مەقسىتىگە يېتەلمەستىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولۇشى.

2- مۇئمىنلەرنىڭ ئەھۋالىنى مۇداپىئەلىنىشتىن ھۇجۇم قىلىشقا ئۆزگەرتىشى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئەمدى ئۇلار بىزگە ھۇجۇم قىلالايدۇ، بەلكى بىز ئۇلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ بېرىپ، ھۇجۇم قىلىمىز.» ④

3- بۇ ئۇرۇشنىڭ بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا بولغان

ئالاقىسىلاش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «مۇئمىنلەرنىڭ ئىچىدە (رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا سۇباتلىق بولۇپ، شېھىت بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرىلىق) ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى (ئەھدىگە ۋاپا قىلىپ) شېھىت بولدى، بەزىسى (شېھىت بولۇشنى) كۈتمەكتە، ئۇلار (پەرۋەردىگارىغا بەرگەن ئەھدىسىنى) ھەرگىز ئۆزگەرتكىنى يوق.» ⑤

6- ياخشى ئاقىۋەتنىڭ غەلبىگە ئېرىشىش شەرتلىرىنى ھازىرلىغان مۇئمىنلەرگە، مەغلۇبىيەتنىڭ زالىم كاپىرلارغا بولىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنىيىتىنى بايان قىلىپ بېرىش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ كاپىرلار (يەنى مەدىنىگە ھۇجۇم قىلغان ئىتتىپاقداش قوشۇن) نى خاپا قىلىتۇردى، ئۇلار مەقسىتىگە يېتەلمىدى، ئاللاھ (بوران ۋە پەرىشتىلەرنى ئەۋەتىپ) مۇئمىنلەرنى ئۇرۇشىز غەلبىگە ئېرىشتۈردى، ئاللاھ كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر.» ⑥

7- بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلەرنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سېلىپ، ئۇلارنى مۇستەھكەم قورغانلىرىدىن چۈشۈرۈپ، مۇئمىنلەرنى خۇرسەن قىلىش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ ئەھلى كىتابتىن مۇشرىكلارغا ياردەم بەرگەنلەرنى (يەنى

③ سۇرە ئەھزاب: 26، 27 - ئايەتلەر.

④ البخارى، كىتاب المغازى، باب غزوة الخندق (58/5) رقم

① سۇرە ئەھزاب: 23 - ئايەت.

② سۇرە ئەھزاب: 25 - ئايەت.

ئۆچمەنلىكىنى پاش قىلىشى. چۈنكى ئۇلار ئەڭ قىيىن بىر شارائىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بولغان توختامنى بۇزغان ئىدى.

4- بۇ ئۇرۇشنىڭ مۇئەننەلەرنىڭ ئىمانىدىكى راستچىللىقىنى، مۇناپىقلارنىڭ ۋە بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلەرنىڭ رەزىللىكىنى ئاشكارىلاپ بېرىشى.

5- بۇ ئۇرۇشنىڭ بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلەرغا قارشى ئۇرۇشقا تۈرتكە بولۇشى. بەنى قۇرەيزە ئۇرۇشىدا ئەڭ قىيىن بىر شارائىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بولغان توختامنى بۇزغان يەھۇدىيلاردىن ھېساب ئېلىنغان ئىدى.

مۇرتەدلەر ئۇرۇشلىرى

مۇرتەدلەر ئۇرۇشلىرىمۇ ئىسلام تارىخىدىكى مۇھىم ئۇرۇشلاردىن بولۇپ، بۇ ئۇرۇشلاردا ئىسلام قوشۇنى غەلبە قىلىپ، مۇئەننەلەرنىڭ ئىززەت-شەرىپىنى قوغدايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن نۇرغۇن ئەرەب قەبىلىلىرى ئىسلامدىن يېنىۋالغان بولۇپ، ئۇلار ئاساسەن تۆۋەندىكىدەك ئىككى تۈرگە ئايرىلىدۇ:

بىرىنچى تۈرىدىكىلەر ئىسلام دىنىدىن پۈتۈنلەي چىكىنگۈچىلەر بولۇپ، ئۇلار ئۆزىنى پەيغەمبەر دەپ چىققان تەلەپ بىن خۇۋەيلىد ئەلئەسەدىي دېگەن ئادەمگە

ئەگەشكەن تەي، ئەسەد، غەتەفان، زىيان ۋە فەزارە قەبىلىلىرىدىن، مۇسەيلىمە ئەل كەزىزىقا ئەگەشكەن ھەدىفە قەبىلىسىدىن، ئەسۋەد ئەلئەنسەبىغا ئەگەشكەن يەمەنلىكلەردىن ئىبارەت.

ئىككىنچى تۈرىدىكىلەر زاكات بېرىشنىڭ پەرزلىكىگە ئىنكار قىلىپ، زاكات بېرىشتىن باش تارتقانلار بولۇپ، ئۇلار مالىك بىن نۇۋەيرە يېتەكچىلىكىدىكى تەمم ۋە ھەۋازىن قەبىلىسى قاتارلىق قەبىلىلەردىن ئىبارەت.^①

بۇ تۈرىدىكىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ھەققىدە ساھابىلەر ئارىسىدا دەسلەپتە ئىختىلاپ يۈر بەرگەن بولۇپ، كېيىن ئۇلار ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زاكاتنىڭ پەرزلىكىگە ئىنكار قىلىپ، زاكات بېرىشتىن باش تارتقان بۇ مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىش پىكىرىگە قوشۇلدى.

ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى ئىسلام قوشۇنى ئەرەب يېرىم ئارىلىدا دەھشەتلىك ئۇرۇشلارنى ئېلىپ بېرىپ، ئاخىرى مۇرتەدلەرنى مەغلۇپ قىلىپ، تۆۋەندىكىدەك نەتىجىلەرگە ئېرىشىدۇ:

1- مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدە ناھايىتى سەزگۈر بىر كۈچنىڭ بارلىقىنى نامايان قىلىش. مۇرتەدلەرگە قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشلار مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدە

① الحكمة في الدعوة إلى الله ص (220).

پۈتۈن دۇنياغا ئىسلام تارقىتىش بۇلىقى بولىدۇ. ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى مۇسۇلمانلار پۈتۈن ئىنسانىيەتنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن تەلىم-تەربىيە، جەھاد ۋە ئاللاھنىڭ شەرىئىتىنى يۈرگۈزۈش قاتارلىق ساھەلەردە تەجرىبىلىك سەرخىللەرگە ئايلىنىدۇ.

4- ئۇزۇن مۇددەتلىك ئۇرۇشلار سەۋەبلىك بۆلىنىپ كەتكەن ئەرەب يېرىم ئارىلىنى بىر نىزام ۋە بىر رەھبەرلىك ئاستىغا يىغىش. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى ئىسلام قوشۇنى ئەرەب يېرىم ئارىلىدا دەھشەتلىك ئۇرۇشلارنى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، ئاخىرى مۇرتەدلەرنى مەغلۇپ قىلىپ، چۇۋالچاق ھالەتتىكى ئەرەب يېرىم ئارىلىنى بىر نىزام ۋە بىر رەھبەرلىك ئاستىغا يىغىشقا مۇۋەپپەقىيەت بولىدۇ.

5- يەر شارى خاراكتېرلىك ئىسلام ئازادلىق ئۇرۇشلىرى ئۈچۈن ئىلاھىي تەييارلىق بولۇش. بۇ ئۇرۇشلار ئىسلام قوشۇنلىرىنىڭ بىلىملىك، ئاڭلىق ۋە كۈچ-قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ، كېلەچەك ئىسلام ئازادلىق ئۇرۇشلىرى ئۈچۈن ياخشى ئۇل ھازىرلايدۇ.

6- ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئىدارىي ئىشلىرىنى رەتكە سېلىش. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇرتەدلەر ئۇرۇشلىرىدا غەلبە قىلغاندىن

ئەتراپتا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارنى ياخشى كۆزىتىپ، خەتەرگە تاقابىل تۇرۇش پىلانلىرىنى تۈزۈپ تۇرۇۋاتقان سەزگۈر بىر كۈچنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ كۈچ ئەتراپقا ياخشى كىشىلەرنى يىغىپ، بارلىق توسالغۇ ۋە قىيىنچىلىقلارنى يېڭىدۇ ۋە ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەتراپىغا زىچ ئويۇشۇپ، مۇسۇلمانلار بىرلىكىنى، ئىسلام خەلىپىلىكىنى ياخشى ھەمىيە قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىققان مۇرتەدلەرگە تاقابىل تۇرۇشتا ئالاھىدە رول ئوينايدۇ، ئۇلار ئىماندا راستچىل، نىيىتىدە خالىس، ئۇرۇش مەيدانىدا سۇباتلىق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا دۈشمەنلىرى ئۈستىدىن غەلبە ئاتا قىلىدۇ.

2- يەھۇدىيلار، خىرىستىيانلار ۋە بۇتپەرەسلىرىدىن ئىبارەت يوشۇرۇن سۈيىقەست پىلانلاۋاتقان يامان نىيەتلىك كۈچلەرنى تارمار قىلىش. بۇ ئۇرۇشلار مۇرتەدلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىش لازىملىقى ھەققىدە مۇھىم دەرس ۋە پىرىنسىپ بولىدۇ.

3- پۈتۈن دۇنيا ئىنسانلىرىنى كۇفرى قاراڭغۇلىقىدىن ئىسلام نۇرىغا چىقىرىش ئۈچۈن ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىنى بازا قىلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇشى. بۇ ئۇرۇشلاردىن كېيىن ئەرەب يېرىم ئارىلى

دەۋرىدە، مۇسۇلمانلار يەرمۇك ئۇرۇشىدا رىملىقلار ئۈستىدىن، مەدائىن ئۇرۇشىدا ئىرانلىقلار ئۈستىدىن غەلبە قىلىپ، شام دىيارىدا رىم ئىمپېراتورلۇقىنى، ئىراندا كىسرا ئىمپېراتورلۇقىنى يىقىتىپ، خەلقنى كۇفرىنىڭ زۇلمەتلىرىدىن ئازات قىلدۇ.

كېيىنكى ئىسلام قوشۇنلىرىمۇ ئىسلام دۈشمەنلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان ئۇرۇشلاردا ئىلگىرىكى قوماندانلارنىڭ يولىنى تۇتۇپ مېڭىپ، تارىختا مىسلىسىز غەلبىلەرگە ئېرىشىدۇ. ھىجرىيە 479 - يىلى «زىلقە ئۇرۇشى» دا يۈسۈپ ئىبنى تاشفىن قوماندانلىقىدىكى ئىسلام قوشۇنى خىرىستىيانلار ئۈستىدىن غەلبە قىلدۇ، ھىجرىيە 583 - يىلى «ھىتتىن ئۇرۇشى» دا يەنە خىرىستىيانلارنى مەغلۇپ قىلدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سالاھىدىن ئەييۇبىي قوماندانلىقىدىكى ئىسلام قوشۇنى بەيتۇلمۇقەددەسنى ئازات قىلدۇ.

غەلبە ۋە ئۈستۈنلۈكنىڭ سەۋەب، شەرت ۋە قانۇنىيەتلىرىگە رىئايە قىلغانلار تارىختا دۈشمەنلىرى ئۈستىدىن غەلبە قىلىپ كەلدى. ئۆزلىرىدە غەلبە ۋە ئۈستۈنلۈككە ئېرىشكەنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى مۇجەسسەملىگەنلەرنىڭ غەلبە ۋە ئۈستۈنلۈككە ئېرىشەلەيدىغانلىقىدا شەك يوق!

-- داۋامى كېيىنكى ساندا...

كېيىن، ئىسلام دۆلىتىنىڭ تېررىتورىيىسىنى ۋىلايەتلەرگە ئايرىپ باشقۇرۇش نىزامىنى يولغا قويۇپ، مەككە مۇكەررەمەگە ئىتاب ئىبنى ئۇسەيدىنى، تائىققا ئوسمان ئىبنى ئەبىلئاسنى، سەئىغاغا مۇھاجىر ئىبنى ئەبۇ ئۇمەييەنى، ھەزرىموتقا زىياد ئىبنى لەبىدىنى، خۇلانغا يەئلا ئىبنى ئۇمەييەنى، زەبىد ۋە رەقە رايونلىرىغا ئەبۇ مۇسا ئەلئەشئەرىنى، نەجرانغا جەرىر ئىبنى ئابدۇللاھنى، جەرىشقا ئابدۇللاھ ئىبنى نۇرنى، بەھەرەينگە ئەلا ئىبنى ئەلھەزرىمەينى، ئۇمانغا ھۇزەيفە ئەلقەئاننىيىنى، يامامگە سەلىت ئىبنى قىسنى ئەمىر قىلىپ تەيىنلەيدۇ.^①

ئىسلام پەتىھىلىرى

مۇرتەدلەر ئۇرۇشىدىن كېيىن ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قوماندانلىقىدىكى ئىسلام قوشۇنلىرى دۇنياغا ئىسلامنى تارقىتىش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۆتكەن بولۇپ، ئىراق ئۇرۇشلىرىغا خالىد ئىبنى ۋەلىد ۋە مۇسانا ئىبنى ھارىسە قاتارلىقلار قوماندانلىق قىلدۇ، رىم ئۇرۇشلىرىغا ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ قوماندانلىق قىلدۇ. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، خەلىپىلىككە ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سايلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ خەلىپىلىك

① إتمام الوفاء في سيرة الخلفاء للشيخ محمد الحضري ، ص 59.

پىكرى ئوخشاماسلىقلار زىددىيەتكە ئېلىپ بارمىسۇن...

ئابۇرۇلئەھەد ھەو ھاپىز

ۋە پىكىردە بولۇپ كەلمەكتە ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق داۋام قىلىدۇ. مۇسۇلمانلارمۇ بۇ تۇغما فىتىرەتتىن مۇستەسنا ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە نۇرغۇنلىغان مەسىلىلەردە ئوخشاش بولمىغان پىكىر ۋە كۆزقاراشلاردا بولۇپ كەلمەكتە.

دېمەك، مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپلارنىڭ بولۇشى تەبىئىي ئەھۋال. ئەمما بۇ ئىختىلاپلارنى بۆلۈنۈش، پارچىلىنىش ۋە بىر-بىرىگە دۈشمەن بولۇشنىڭ ئامىلى قىلىۋېلىش ئەڭ چوڭ بالا ۋە ئېغىر پالاكەتتۇر.

ئەھلى سۈننەت مۇسۇلمانلىرىنىڭ بۇرۇن ھەنەفى، شافىئى، مالىكى ۋە ھەنبەلدىن ئىبارەت تۆت مەزھىپى بار ئىدى. بۇ مەزھەپلەر ئارىسىدىمۇ ئىختىلاپلار بار ئىدى. لېكىن ھەربىر مەزھەپكە مەنسۇپ بولغان مۇسۇلمان باشقا مەزھەپتىكىلەرنىڭ

ئاللاھ تائالا ئىنساننى يارىتىپ ئۇنىڭ تەبىئىتىگە ھەرخىل پىكىر قىلىدىغان ۋە ھەرخىل ئويلايدىغان، خىلمۇخىل ئاڭ، تالانت ۋە قابىلىيەت ئاتا قىلغان. بۇ ئۆزگەرمەس قانۇنىيەت بولۇپ، ئىسلام ئاتالغۇسىدا «فىتىرەت» دەپ ئاتىلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ ئاللاھنىڭ فىتىرتى بولۇپ، ئاللاھ ئىنسانلارنى ئەشۇ فىتىرەت بىلەن ياراتقان.﴾^①

ئىنسانلارنىڭ چۈشىنىش قابىلىيىتى، تەپەككۈر قىلىش ئۇسۇلى ۋە ئاڭ-سەۋىيەسى بىر-بىرىگە ئوخشىمىغانلىقى ئۈچۈن، مەسىلىلەرگە قارىتا كۆزقاراشلىرىدا ئوخشاشماسلىقلارنىڭ بولۇشى تەبىئىي ئەھۋال. مەيلى دۇنياۋى ئىشلاردا بولسۇن، مەيلى دىنىي مەسىلىلەردە بولسۇن، تارىختىن بېرى ئىنسانلار ھەرخىل قاراش

^① سۈرە رۇم: 30 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

بۈگۈنكى كۈندە ئىسىملىرىنى ساناپ بولغىلى بولمايدىغان مەزھەپلەر، ئېقىملار، جامائەتلەر، تەشكىلاتلار ئوتتۇرىغا چىققىلى تۇردى. ھەربىر شەيخنىڭ قارىشى بىر مەزھەپ، ھەربىر ئالىمنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى بىر جامائەت بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچىنى پارچىلاپ، بىر يەرگە كېلەلمەيدىغان، بىر ئىش ئۈچۈن ئىتتىپاقلىشالمايدىغان، ھەقىقىي دۈشمەننىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان. دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا مۇسۇلمانلارنىڭ قېنى ئېقىتىلىۋاتسىمۇ پەرۋا قىلمايدىغان، يوقلاڭ مەسىلىلەردىكى ئىختىلاپلار بىلەن بىر جامائەتكە مەنسۇپ بولغان مۇسۇلمان باشقا جامائەتكە مەنسۇپ بولغان قېرىندىشىنى كاپىر دەپ ئېتىقاد قىلىدىغان، كاپىرنى ئۆلتۈرۈم دەپ ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىنى ئۆلتۈرىدىغان ھالەت شەكىللەندى.

بۇ ئەھۋال مۇسۇلمانلارنى مەيلى دۆلەت ياكى جامائەت سەۋىيەسىدە بولسۇن، دۈشمىنىگە قارشى قولدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان ئاجىز، بېچارە ئىنسانلار يىغىندىسىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئىسلام دۆلەتلىرى ئۆزىنىڭ دۇنياۋى مەنپەئىتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان، ئۆزىنىڭ دۇنياۋى مەنپەئىتىگە دەخلى يىتىپ قېلىشتىن قورقۇپ، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىغا ياردەم قولىنى سۇنمايدىغان، ئۇلارنى ھىمايەت قىلمايدىغان، كاپىرلارنىڭ زۇلۇملىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ سۈكۈت قىلىپ، قاراپ تۇرىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن ھەر يەردە مۇسۇلماننىڭ قېنى تۆكىلىدىغان،

يولمۇ ھەق، ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش ھەق يولدا دەپ ئېتىقاد قىلاتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى «ئەھلى سۈننەت» دېگەن بايراق ئاستىدا بىرلىشەتتى ۋە بىر-بىرىنى قېرىندىشىم دەپ بىلەتتى، دۈشمەنلەشمەيتتى. پۈتۈن مۇسۇلمانلار تىنچ-ئامان ۋە خاتىرجەم ياشايتتى. دۈشمەنلەرمۇ ئۇلارغا ئالدىراپ چىقىلالمايتتى. شۇڭا ئۇلار يەر شارىنىڭ ھەر تەرىپىگە تاراپ ئىسلام دەۋىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ، نۇرغۇن يەرلەرنى فەتھى قىلغان. كېيىنكى ئەسىرلەردە دۈشمەنلەر مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىغا پىتنە سېلىپ، پارچىلاش ئارقىلىق، ئۇلارنى ئاجىزلاشتۇرۇپ يوقىتىش پىلانىنى ئىشقا سېلىپ، مۇسۇلمانلارنى پارچىلاپ، بىر-بىرى بىلەن كېلىشەلمەيدىغان، ئىتتىپاقلىشالمايدىغان قىلىپ قويدى. مانا مۇشۇ پارچىلىنىش نەتىجىسىدە مۇسۇلمانلار ئاجىزلاشتى. ئىسلام جۇغراپىيەسىنىڭ كۆپ قىسمى دىن دۈشمەنلىرى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىندى.

ھەر يەردە مۇسۇلمانلار زۇلۇمغا ئۇچراۋاتقان، بولۇپمۇ ئەھلى سۈننەت مۇسۇلمانلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن كاپىرلار خەلقئارالىق كۈچ بىرلىكى تەشكىللەپ، پىلانلىق ھالدا ھۇجۇم قىلىۋاتقان، بۇ ھۇجۇملارغا تاقابىل تۇرۇش، مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىدىكى ئېغىر زۇلۇمنى يوقىتىش، مۇستەملىكە ئاستىدىكى ئىسلام تۇپراقلىرىنى قۇتۇلدۇرۇش، ئاللاھنىڭ دىنىنى ھەممە دىندىن ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن، بىرلىك كۈچكە، ئىتتىپاقلىققا، ھەمكارلىققا ئەڭ كۆپ مۇھتاج بولغان

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:
«بىر-بىرىڭلاردىن يۈز ئۆرۈمەڭلار، بىر-
بىرىڭلارغا ئاداۋەت تۇتماڭلار، بىر-
بىرىڭلارغا ھەسەت قىلماڭلار، ئۆزئارا
دوستلۇقۇڭلارنى بۇزماڭلار، ئاللاھنىڭ
قېرىنداش بەندىلىرى بولۇڭلار.»^②

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق
دەيدۇ: «مەندىن كېيىن كاپىرلىققا قايتىپ
بىر-بىرىڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار.»^③

بۇ ھەدىسنى سەئۇدى ئەرەبىستان كاتتا
ئۆلىمالار ھەيئىتى ئەزاسى دوكتور
ئابدۇللاھ مۇتلەق مۇنداق ئىزاھلايدۇ:
مەندىن كېيىن بىر-بىرىڭلارنى كاپىرلىققا
چىقارماڭلار، ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار،
ئاراڭلاردا ئۇرۇش چىقىپ بىر-بىرىڭلارنى
ئۆلتۈرۈسەلەر.

كونىلىرىمىزنىڭ مۇنداق بىر ھېكمەتلىك
سۆزى بار:

مەن سەن بولدۇم، سەن مەن بولدۇڭ،
ھەم مەن بولدۇم، ھەم سەن بولدۇڭ.
مەن مەن بولدۇم، سەن سەن بولدۇڭ،
نە مەن بولدۇم، نە سەن بولدۇڭ.

جەمئىيەت ئەسلىدە بىر بەدەنگە
ئوخشايدۇ. ھەربىرى ئايرىم فۇنكسىيىلىك،
بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئەزالىرىمىز
ساغلام بىر گەۋدىنىڭ تەلىپىنى ئادا قىلىش
ئۈچۈن، بىر-بىرىگە ماسلاشقان ھالدا،
ھەمكارلىق ئىچىدە ھەرىكەت قىلىدۇ.
شۇنىڭدەك ساغلام بىر جەمئىيەتنىڭ داۋام
قىلالىشى ئۈچۈن، ئۇ جەمئىيەتنى تەشكىل

ھەر يەردە مۇسۇلمان زۇلۇمغا ئۇچرايدىغان
بولدى.

بىر-بىرىمىزگە ھەممەم بولۇپ، بىرلىك
كۈچ بولغان ۋاقىتىمىزدا ھېچكىم بىزگە تەڭ
كېلەلمىگەن ئەمەس. ئۇ چاغدا بىز بىر
تەرەپتىن غەلبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ،
نۇرغۇن مەملىكەتلەرنى پەتھى قىلغان
بولساق، يەنە بىر تەرەپتىن گۈزەل
ئەخلاقىمىز ۋە مەدەنىيىتىمىز بىلەن پۈتۈن
دۇنياغا ئۇستاز بولۇپ، ئىلىم-پەن
تارقاتقان ۋە ئىنسانىيەتكە مەدەنىيەت
ئۆگەتكەن ئىدۇق. بۇنىڭغا بىزنىڭ ئۇزۇن
يىللىق تارىخىمىز گۇۋاھ. بىر ئاللاھقا، بىر
پەيغەمبەرگە، بىر قۇرئانغا ئىمان
كەلتۈرگەن ۋە ھەر كۈنى بەش قېتىم بىر
قىلىگە قاراپ ناماز ئوقۇيدىغان مۇئمىنلەر
تۇرۇپ، قاچانكى ئوتتۇرىمىزغا ئىختىلاپ،
بۆلۈنۈش، پارچىلىنىش كىردى، كۈچىمىز
ئاجىزلىققا، غەلبىمىز مەغلۇبىيەتكە
ئايلىنىدى؛ دۈشمىنىمىزگە يەم بولىدۇق؛
ھېساپسىز بەدەللەر تۆلىدۇق؛ دۆلەتلىرىمىز
قوللىرىمىزدىن كەتتى، كۈچ-قۇۋۋەت ئاچ
كۆز، مۇستەبىت، زالىملارنىڭ قولىغا
ئۆتۈپ كەتتى. ھالبۇكى ئاللاھ تائالا ۋە
رەسۇلۇللاھ مۇسۇلمانلارنى بۇنداق
ئېچىنىشلىق ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشتىن
ئاللىبۇرۇن ئاگاھلاندۇرغان ئىدى. ئاللاھ
تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھقا ۋە
ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار،
بىر-بىرىڭلار بىلەن توقۇنۇشماڭلار.
بولمىسا يىغىلىپ قالسىلەر، كۈچۈڭلار ۋە
دۆلىتىڭلار قولۇڭلاردىن كېتىدۇ...»^④

② ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

③ ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

④ سۇرە ئەنفال: 46 - ئايەت.

ئاممىلار قايسىلار؟ ئۇ ئاممىلار تۆۋەندىكىلەر:

1 - ئىمان:

شۇ بىر ھەقىقەتكى، ھەر مىللەتنىڭ بىرلىكىنى ساقلايدىغان ئۆزىگە خاس قىممەت قارىشى ۋە ئالاھىدىلىكى بار. ئۆرپ-ئادەتلەر ۋە مەدەنىيەتلەرمۇ بۇ ئالاھىدىلىكلەرنىڭ بىر پارچىسى بولۇپ، بىر جەمئىيەتكە مەنسۇپلۇق ئۇنسۇرىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن مۇھىمى ۋە ئاساسلىق بولغىنى ئىماندۇر.

ئىمان جەمئىيەت ئەزالىرى بولغان شەخسلەرنى بىرلەشتۈرىدىغان ۋە ئورتاق قىممەتكە ئىگە بولغان ئۆرپ-ئادەت ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئۇلۇدۇر.

ئىمان بىرلىكتە ياشاش، بىر-بىرىگە تايىنىش بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋاسىتىسىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن قېرىنداشلاردۇر، قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھتىن قورقۇڭلار.»^①

ئىماننىڭ مەنىسى ئىسلامدا ئىشىنىش تەلەپ قىلىنغان نەرسىلەرگە چىن ئىشىنىش بولغاندەك، مۇئمىنلەر بىر-بىرىگە ئىشىنىش، ئىشەنچ قىلىش دېگەن مەنىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر جەمئىيەت ئەزالىرى ئارىسىدا بىر-بىرىگە ئىشىنىش يوقالسا، ئىناقلىق، ئىتتىپاقلىق يوقىلىدۇ ۋە «قۇرئان كەرىم» دە

قىلغان ئوخشىمىغان قابىلىيەتلەر بىلەن يارىتىلغان ئەزالار ئىناقلىق ۋە ھەمكارلىق ئىچىدە ھەرىكەت قىلىشى لازىم. بەدەندىكى ئەزالارنىڭ قايسىسىرى فۇنكسىيىسىنى ۋە ئۆزىدىن كۈتۈلگەن ماسلىشىشنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىدىغان دەرىجىدە ئاغرىپ قالسا، باشقا پۈتكۈل ئەزالارنى بىئارام قىلىپ، بەدەننىڭ تەڭپۇڭلىقىنى بۇزىدۇ. جەمئىيەت ھاياتىنىڭ تەڭپۇڭلۇق ۋە راھەت بولۇشى ئۈچۈن لازىم بولغان ۋەزىپىسىنى ۋە كۈتۈلگەن ھەمكارلىقنى ئادا قىلالمىغان ئەزا ۋە گۇرۇپپىلارمۇ جەمئىيەتنىڭ ساغلاملىقىغا ۋە تەرەققىي قىلىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ. بۇ مەنىنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللىم شۇنداق ئىخچام بايان قىلغان: «مۇئمىنلەر بىر-بىرىنى دوست تۇنۇشتا، بىر-بىرىگە مەرھەمەت قىلىشتا ۋە بىر-بىرىگە ھىسداشلىق قىلىشتا خۇددى بىر بەدەنگە ئوخشايدۇ. بەدەننىڭ قايسىبىر ئەزاسى ئاغرىسا قالغان ئەزالار ئۇيقۇسىزلىق ۋە قىزىپ قېلىش بىلەن ئۇنىڭغا ھىسداشلىق قىلىدۇ.»^②

ئۈممەتنى بىرلىكتە تۇتۇپ تۇرىدىغان نەرسە نېمە؟

بىر جەمئىيەتنىڭ ساغلام بولۇشى ئۈچۈن، ئۇ جەمئىيەت ئەزالىرى بولغان خىلمۇخىل خاراكتىردا يارىتىلغان شەخسلەرنىڭ بىرلىك ۋە ھەمكارلىق ئىچىدە بولۇشى لازىم. ئۇنداقتا جەمئىيەتنى بىرلىك ۋە قېرىنداشلىق ئىچىدە مۇستەھكەم تۇتۇپ تۇرىدىغان

① سۈرە ھۇجرات: 10 - ئايەت.

② ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

مۇسۇلمانلار بىرلىشىپ چوڭ بىرلىك كۈچ بولالايمىز.

3- ئەھلى سۈننەت يولىدىن ئايرىلماسلىق:

ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلغان ۋاقتىمىزدا مەيدانغا كېلىدىغان بىنا، ئېتىقادىمىزنىمۇ ئىشى- ئەمەللىرىمىزنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بىر گەۋدە بولىدۇ. ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىنى بىزگە ئېلىپ كەلگەن ئۇلۇغ پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننىتىگە ئەمەل قىلساق ۋە ئۇ ئارغامچىغا مەھكەم ئېسىلىپ ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشكەن ساھابە كىراملارنىڭ يولىدىن ماڭساق، جامائەت ھالىتىدە بىرلىكتە ھەرىكەت قىلالايمىز، قىيىنچىلىقلىرىمىزنى بىرلىكتە ھەل قىلالايمىز. كۈچىمىزنى بىرلەشتۈرۈپ، دۈشمىنىمىزنى تىرتىتىپ، بېشىمىزنى ئىگىز كۆتۈرۈپ، مۇسۇلمانلىق غۇرۇرىمىز بىلەن تىنچ-ئامان ياشىيالايمىز. مانا بۇ ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا ھەقىقىي ئېسىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. «ئەھلى سۈننەت» دېگەن مانا مۇشۇدۇر. ئەگەر بىر جەمئىيەتتە پىتىنە، پارچىلىنىش، بۆلۈنۈش يۈز بەرسە، بۇ ئۇ جەمئىيەت كىشىلىرى ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلمىغانلىقتىن بولىدۇ.

بۇ يەردە ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا ئېسىلىشنىڭ يولى ۋە ئۇسۇلى نېمە؟ دېگەن بىر سوئال كەلسە، بۇنىڭ جاۋابىنى «قۇرئان كەرىم» مۇنداق بېرىدۇ: «ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئىختىلاپ قىلىشماڭلار، بولمىسا،

«ئۆلتۈرۈش-تىنمۇ يامان» دەپ سۈپەتلەنگەن «پىتىنە» ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. پىتىنە جەمئىيەتنىڭ ۋە شەخسلەرنىڭ ئىككى دۇنيالىق سائادىتىنى نابۇت قىلىدىغان ئەڭ چوڭ بالادۇر. بۈگۈن ئىسلام دۇنياسىدا مەيدانغا كېلىۋاتقان مۇقىمىزلىق ۋە ۋەيرانچىلىق قاتارلىقلار مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدىكى پىتىنەلەرنىڭ تۈپەيلىدىن بولماقتا.

2- ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا چىڭ ئېسىلىش:

«قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىفىلەر مۇئەمىنلەرنىڭ بىرلىك ۋە ئىتتىپاقلىق ئىچىدە بولۇشىغا بەك ئەھمىيەت بېرىدۇ. بىرلىك ۋە ئىتتىپاقلىق يوقالسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ھالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى نەسىرلىك ئىپادىلەر بىلەن بايان قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلىڭلار، بۆلۈنمەڭلار، ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا بىر-بىرىڭلارغا دۈشمەن ئىدىڭلار، ئاللاھ دىللىرىڭلارنى بىرلەشتۈردى، ئاللاھنىڭ نېمىتى بىلەن قېرىنداش بولىدۇڭلار...»^① بۇ يەردە ھەممىمىز بىرلىكتە ئېسىلىشقا بۇيرۇلغان «ئاللاھنىڭ ئارغامچىسى» كىشىنى ئاللاھقا باغلايدىغان ۋاسىتە ۋە يولباشچى «قۇرئان كەرىم» بولۇپ، ئۇنىڭغا مەھكەم ئېسىلغاندا ھەممىمىز بىرلىشەلەيمىز، بىرلىكتە ياشىيالايمىز؛ ئاجىز يىپلارنى توپلاپ ئەشكەندە كۈچلۈك ئارغامچا بولغاندەك،

^① سۇرە ئال ئىمران: 103 - ئايەت.

ئاجىزلىشىپ قالسىلەر، كۈچ - قۇۋۋىتىڭلار كېتىپ قالدۇ، چىداملىق بولۇڭلار، چۈنكى ئاللاھ چىداملىق بولغۇچىلار بىلەن بىللىدۇ. ﴿١﴾

بۇ ئايەتتە بىرلىك ۋە ئىتتىپاقلىقنىڭ يەنى جامائەت بولۇپ تۇرۇشنىڭ ئۈچ پىرىنسىپى بايان قىلىندۇ:

بىرىنچى، ئاللاھ تائالاغا ۋە رەسۇلۇللاھقا ئىتائەت قىلىش. يەنى «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىفى نېمىنى ئەمىر قىلغان بولسا - بولۇپمۇ نەپسىمىزگە ئېغىر كېلىدىغان ئىشلاردا - ئۇنى جان - دىل بىلەن ئىجرا قىلىش، نېمىدىن توسقان بولسا، ئۇنىڭدىن قەتئىي يېنىش. يەنى ئاللاھنىڭ ئەمرىگە «مۇتلەق بويىسۇنۇشۇر» تۇر.

ئىككىنچى، ئىختىلاپلاشماستىلىق. بۇنىڭدىن مەقسەت، ئوتتۇرىمىزدىكى ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراشلارنى باھانە قىلىپ بىر - بىرىمىزنى ئەيىبلەش، رەنجىتىش، دۈشمەنلىشىش ۋە بىرلىكىمىزگە - ئىتتىپاقلىقىمىزغا دەخلى - تەرۇز يەتكۈزۈش بولمىغان ئىشلارنى قىلماسلىقتۇر. ئەگەر ئۇنداق قىلماساق بېشىمىزغا ئايەت ئاگاھلاندىغان يامان ئاقىۋەت كېلىدۇ، يەنى بىر - بىرىمىز بىلەن ئىختىلاپلىشىپ بۆلىنىدىغان بولساق، ئىچىمىزدە قورقۇش يۈز بېرىپ، كۈچ - قۇۋۋىتىمىز، دۆلىتىمىز قولىمىزدىن كېتىدۇ. ئىسلام دۇنياسىنىڭ بۈگۈنكى ھالى مۇشۇ ئايەتكە ئەمەل قىلماسلىقنىڭ نەتىجىسىدۇر.

ئۈچىنچى، سەۋر قىلىش. جامائەت يەنى جەمئىيەت ھالىتىدە بىرلىكتە ياشىغاندا، ھەر تۈرلۈك سەلبىي ئەھۋاللار، خىلمۇخىل قىيىنچىلىقلار، مۇشەققەتلەر ئوتتۇرىغا چىقىشى مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋالدا، جەمئىيەت ئىچىدە پىتىنگە سەۋەب بولماسلىق ئۈچۈن سەۋر قىلساق، ئۇلۇغ ئىگىمىز ئاللاھ ئۆزىنىڭ رەھىمىتى ۋە ياردىمى بىز بىلەن بىللە بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «جامائەتنى چىڭ تۇتۇڭلار، بۆلۈنۈشتىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى شەيتان يالغۇز كىشى بىلەن بولىدۇ، ئىككى كىشىدىن يىراق قاچىدۇ. كىم جەننەتنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئورۇن ئېلىشنى خالىسا، جامائەتكە مەھكەم ئېسىلسۇن. كىمكى ياخشىلىقى ئۇنى خۇرسەن قىلىپ، يامانلىقى بىئارام قىلسا، ئەنە شۇ ھەقىقىي مۇئىمىندۇر...» ﴿٢﴾

بۇ ھەدىس مەسىلىنىڭ ئەھمىيىتىنى ۋە جىددىيلىكىنى ناھايىتى ئوچۇق بايان قىلىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ رەھىمىتى، ئەھسانى ۋە ياردىمى جامائەتنىڭ ئۈستىگە بولىدۇ.

ھەممىمىزنىڭ ناھايىتى ياخشى بىلىشىمىز لازىم بولغان بىر ھەقىقەت بار. ئۇ بولسىمۇ، ئاللاھ تائالانىڭ بۇ دۇنيادا قويغان «سۈننەتۇللاھ» دەپ ئاتىلىدىغان قانۇنىيىتىگە كۆرە ئىش قىلىشتۇر. بۇ قانۇنىيەتكە خىلاپ ئىش قىلغاندا ھېچكىم

① ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان ۋە مۇنداق دېگەن: ھەسەن، سەھىھ، غەرىب. بۇ ھەدىس باشقا يوللاردىنمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

② سۈرە ئەنفال: 46 - ئايەت.

قانداق دۈشمەنگە تاقابىل تۇرالايدىغان بولۇڭلارنى، دۈشمىنىڭلار سىلەرگە چىقىلىشتىن قورقسۇن؛ سىلەرگە قارشى ئۇرۇش ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىسۇن، دېگەن بولىدۇ. ^⑥ كۈچ، بىرلىشىش بىلەن بولىدۇ. مەسىلەن: ئىككى دانە بىرنى ئايرىم-ئايرىم ئىشلەتسەك (1، 1) ھەر بىرى بىرنى ئىپادىلەيدۇ؛ ئەمما ئىككىسىنى بىرلەشتۈرۈپ ئىشلەتسەك (11) ئون بىرنى ئىپادىلەيدۇ. نەچچە توننا ئېغىرلىقتىكى ماشىنىلارنى سۆرەيدىغان يوغان ئارغامچىلار بىر كىلو نەرسىنى كۆتۈرەلمەيدىغان ئاجىز يىپلارنى بىرلەشتۈرۈپ ئىشلىنىدۇ.

ئەمدى ھەممىمىز بىردەك ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلىشىمىز كېرەك. بىر-بىرىمىزنى دوس تۇتىشىمىز، كەمچىلىكلىرىمىزنى كەڭ قورساقلىق بىلەن كەچۈرىشىمىز، كېلىشەلمەسلىكلىرىمىزگە خاتىمە بېرىشىمىز، ئىختىلاپلارنى تاشلاپ ئىتتىپاقلىشىشىمىز، كۆزقاراشلارنىڭ ئوخشىماسلىقىنى بۆلۈنۈش ۋە پارچىلىنىشنىڭ سەۋەبى قىلۋالماستىقىمىز، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز لازىم. بولمىسا نە راھەت نە پەس ئالالايمىز، نە كۆز ياشلىرىمىز توختايدۇ.

دېمەك، ئايغ ئاستى قىلىنغان ھەق - ھوقۇقلىرىمىزنى قوللىمىزغا ئالىمىز دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك! ئاللاھنىڭ دىنىنى ئۈستۈن قىلىمىز، ئۇنىڭ شەرىئىتىنى تەتبىقلايمىز دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك!

^⑥ فى زىلال قۇرئان، سۇرە ئەنئالنىڭ 60 - ئايىتىنىڭ تەپسىرىگە قاراڭ.

غەلبە قىلالمايدۇ. بۇ دۇنيادا كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى يەپ ياشايدۇ. ھايۋانلار ئالىمىدىمۇ قانۇن مۇشۇ، ئىنسانىيەت ئالىمىدىمۇ قانۇن مۇشۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن ياشاشنى خالىغان كىشى كۈچلۈك بولۇشى كېرەك. بولمىسا، كۈچلۈكلەرگە يەم بولىدىغان گەپ. شۇڭا ئاللاھ تائالا يۇقىرىدىكى ئايەتتە ئىختىلاپ قىلىشساڭلار كۈچلۈكلەر كېتىپ قالسۇن، دەپ ئاگاھلاندۇردى. كۈچ كېتىپ قالسا ھەق - ھوقۇقىمۇ كېتىدۇ، دۆلەت، مال - مۈلۈكىمۇ كېتىدۇ، دىنىمۇ كېتىدۇ، ئىززەت، شەرەپ ھەممە نەرسە كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا قۇللۇق، خورلۇق، ئىزلىش، زۇلۇم ۋە باشقا بالا - مۇسىبەتلەرنىڭ ھەممىسى كېلىدۇ. تۈركچىدە «يىقىلغاننى ھېچكىم يۈلمەيدۇ» دەيدىغان ماقال بار. يىقىلماي پۈت تىرەپ تۇرۇش ئۈچۈن كۈچ كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا بىزنى كۈچ توپلاشقا - كۈچلۈك بولۇشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «دۈشمىنىڭلارغا قارشى قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى ۋە جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھنىڭ دۈشمىنى، ئۆزۈڭلارنىڭ دۈشمىنىڭلارنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقۇتسىلەر...»^⑦

ئايەتتىكى «قورقۇتسىلەر» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى بەزىلەرنىڭ چۈشەندۈرگىنىدەك، ئۇ يەردە بۇ يەردە بومبا پارتلىتىپ، كاپىرلارنى قۇرقۇتۇڭلار دېگەن بولمايدۇ. ئۇنىڭ مەنىسى سەيبىد قۇتۇب دېگەندەك: كۈچ توپلاپ ھەر

^⑦ سۇرە ئەنئال: 60 - ئايەت.

ئاللاھنىڭ ياردىمىگە ۋە غەلبىسىگە ئېرىشىمىز دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك!

ئاللاھتىن ياردەم تىلەپ قىلغان دۇئالىرىمىز قوبۇل بولسۇن دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك!

دەپسەندە قىلىنغان ئىززەت ۋە شەرىپىمىزنى قايتىدىن تىكلەيمىز دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك!

ئىشغال قىلىنغان زېمىنلىرىمىزنى ئازات قىلىمىز دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك!

زالىملارنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلۇپ ھۆر ياشايمىز دېسەك، بىرلىك كۈچ بولۇشىمىز كېرەك، بۇنىڭدىن باشقا يول يوق!

بۇ يەردە شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ ئۆتەيلىكى، بىز بۇ يەردە جامائەتچىلىككە ياكى جامائەتلەرگە قارشى چىقماقچى ئەمەس. چۈنكى كىشىلەر ئۆزى ياقىتۇرغان بىر لىدېرنىڭ ئارقىسىدا بىرلىشىپ، بىر جامائەت بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ. بىز پەقەت جامائەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپ ۋە ئوخشاش بولمىغان كۆزقاراشلار تۈپەيلى پارچىلىنىپ، بىر - بىرىنى يامان كۆرىدىغان، بىر جامائەتنىڭ مەنسۇبى باشقا جامائەتنىڭ مەنسۇبىنى ئازغۇن - كاپىر دەپ قارايدىغان بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرماقچىمىز. سىياسىي جامائەت بولسۇن، جىھادىي جامائەت بولسۇن، تەبلىغ جامائىتى بولسۇن، ئۈمىمەتنىڭ ھەممە جامائەتنىڭ خىزمىتىگە ئىھتىياجى بار. ھەر جامائەت ئىسلامنىڭ ۋە ئۈمىمەتنىڭ كېلەچىكى

ئۈچۈن پايدىلىق دەپ قارىغان خىزمەتلىرىنى قىلمۇرسە، باشقىلارنى ئەيىبلەمسە، تىللىمىسا، دۈشمەنلىك قىلمىسا، ئۈمىمەتنىڭ ۋە ۋەتەننىڭ ئىشىدەك ئومۇمغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا بىرلىكتە ھەرىكەت قىلسا، ھېچقانداق مۈشكۈللۈك يوق.

ئاخىرىدا ئاللاھ تائالانىڭ بىرلىك ۋە ئىتتىپاقلىق ھەققىدىكى مۇقەددەس كالامنى ئەسلىتىش بىلەن سۆزىمىزنى ئاخىرلاشتۇرىمىز:

«ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئىختىلاپ قىلىشىڭلار، بولمىسا، ئاجىزلىشىپ قالسىڭلار، كۈچ - قۇۋۋىتىڭلار كېتىپ قالدۇ، چىداملىق بولۇڭلار، چۈنكى ئاللاھ چىداملىق بولغۇچىلار بىلەن بىللىدۇ.»^①

«ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلىڭلار، بۆلۈنمەڭلار، ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا بىر - بىرىڭلارغا دۈشمەن ئىدىڭلار، ئاللاھ دىللىرىڭلارنى بىرلەشتۈردى، ئاللاھنىڭ نېمىتى بىلەن قېرىنداش بولدۇڭلار...»^②، «ئۆزلىرىگە رۇشەن دەلىل كەلگەندىن كېيىن بۆلۈنۈپ پارچىلانغانلارغا ئوخشاش بولماڭلار. ئەنە شۇنداقلا ئۈچۈن كاتتا ئازاب باردۇر.»^③

① سۈرە ئەنفال: 46 - ئايەت.

② سۈرە ئال ئىمران: 103 - ئايەت.

③ سۈرە ئال ئىمران: 105 - ئايەت.

«قۇرئانچىلار» ۋە ئۇلارنىڭ سەپسەتلىرىگە رەددىيە

چىقىش تارىخىنى ھىجرىيە ئىككىنچى ئەسىردىكى خاۋارىجلارغا باغلايدۇ. چۈنكى سۈننەتنى بىرىنچى بولۇپ ئىنكار قىلغانلار دەل شۇ چاغدىكى خاۋارىجلار بولۇپ، ئۇلار زىنا قىلغۇچىنى جازالاشقا ۋە ئاياغقا مەسھى قىلىشقا قارشى چىققان، بۇ ھەقتە كەلگەن سەھىھ ھەدىسلەرنى ئىنكار قىلغان ئىدى. چۈنكى خاۋارىجلار شۇ زامانلاردا «بىزگە قۇرئان كۇپايە قىلىدۇ» دېگەن شۇئارنى كۆتۈرۈۋېلىپ ھەدىسنىڭ ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ دەلىلى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمىغان ئىدى. ئەمما قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئۇلارنىڭ يىلتىزى سېسىپ تۈگەشكەن، ئىسلام دۇنياسىدا بۇ پىكىرنىڭ نام-نشانسىمۇ قالمىغان ئىدى.

ئۇلار مىلادىيە 13 - ئەسىردە ئىراقتا يەنە بىر قېتىم باش كۆتۈرۈپ چىققان بولسىمۇ، ناھايىتى تېز، ئوخشاشلا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان ئىدى. كىيىنكى چاغلاردا ئەنگىلىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ

قۇرئانچىلار ۋە ئۇلارنىڭ كېلىپ چىقىشى

قۇرئانچىلار "ھەدىس شەرىپىنى قويۇپ تۇرۇپ، قۇرئان بىلەنلا كۇپايىلىنىمىز" دەپ «قۇرئان كەرىم» نى ئۇنىڭدىن يالغاچلاپ قويۇپ، ئاندىن ئۇنى ئۆزلىرى بىلگەنچە، ئۆز خاھىشى بويىچە تەئۋىل ۋە تەپسىر قىلماقچى بولىدۇ. چۈنكى «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك ۋە راستچىل تەرجىمانى بولغان سۈننەتنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، «قۇرئان كەرىم» ھەركىم ئۆزى خالىغانچە تەپسىر ۋە تەئۋىل قىلالايدىغان مۇداپىئەسىز بىر كىتابقا ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن يامان نىيەتلىك كىشىلەر «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىنى ئۆز خاھىشى بويىچە چۈشەندۈرۈپ مۇسۇلمانلارنى يولدىن چىقىرىدۇ.

تارىخشۇناسلار قۇرئانچىلارنىڭ كېلىپ

ئەستايىدىل پىلانلىشى ئارقىسىدا 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرى ھىندىستاندا سەر سەيىد ئەھمەد بىلەن مەۋلىۋى چىراغ ئەلى ھەدىسى ئىنكارچىلىقنىڭ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىققان بولسا، 19 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى پاكىستاندا، ئەسلىم جىراجۇرى ۋە چودىرى غولام پەرۋىز دېگەن كىشىلەر شۇلارنىڭ تۆرەلىملىرىگە ئايلانغان. ئەرەب ئەللىرىدە مۇھەممەد تەۋفىق سىددىقى، مۇھەممەد ئىسئاق ئەننەشا قاتارلىقلارنى كۆرسىتىشكە بولىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنى بۆلۈپ باشقۇرۇش سىياسىتىگە خىزمەت قىلىدىغان ۋە شۇلارنىڭ پىلانلىشى بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان شەخسلەر ئىدى. ئەمما بۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا ئۆلىمالارنىڭ ئەجەللىك رەددىيەلىرى ۋە پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ غەزەپلىك نەپىتى بىلەن شەرەندىلەرچە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان. ئىسلام ئۆلىمالىرى قۇرئانچىلارنىڭ بۇ كۇفرلىقىغا ھەرگىز قاراپ تۇرمىغان، ئۇلارغا ئەجەللىك رەددىيەلەرنى بەرگەن ۋە «قۇرئان كەرىم» نى سۈننەتتىن ئايرىشقا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ كۆپلىگەن قىممەتلىك ئەسەرلەرنى يازغان.

ئەمدىلىكتە بولسا، قۇرئانچىلار ئىلگىرىكىدەك ئاشكارا مەيدانغا چىقالماي، مەخپى ھالدا ھەرىكەتكە ئۆتۈپ، دىنىي سەۋىيىسى بىرقەدەر ئاجىز بولغان، ئىسلام ئەللىرىدە يىلتىز تارتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا. ئۇلارنىڭ ھازىرقى ھەرىكەت

پىلانى ئىلگىرىكىدەك ھەدىسنى ئاشكارا ئىنكار قىلىشنىڭ ئەكسىچە ھەدىسنى ئېتىراپ قىلىدىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە ئىسلامنىڭ ئەھكام (قانۇن) قىسمىغا ھۇجۇم قىلىپ، ئاللىبۇرۇن ھەل قىلىنىپ، بەلگىلىنىپ بولغان ئەھكاملاردىن قۇسۇر تېپىش، قايتا ئىجتىھاد قىلىشنىڭ ھېچبىر زۆرۈرىيىتى بولمىغان مەسىلىلەرنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، مۇسۇلمانلار ئىچىدە پىننە تېرىش، بۇ مۇددىئىغا خىزمەت قىلىدىغانلا كىشىگە سەۋىيە سۈرۈشتە قىلماستىن، تەتقىقاتچىلىق تاجىنى كەيدۈرۈپ، بىر تۈركۈم گۇمانخور ھەدىس قاتىللىرىنى مەيدانغا چىقىرىش ۋە شۇ ئارقىلىق «قۇرئان كەرىم» بىلەن ھەدىسنىڭ ئايرىلماس مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، ھەدىسلەرنى ئىنكار قىلىشقا يول ئېچىش، جۈملىدىن مۇستەملىكىچى ئەجنەبىيلەرنىڭ دېيىغا ئۇسسۇل ئويناپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەدىسكە بولغان مۇقەددەس ئىشەنچىسىنى يوققا چىقىرىشقا ئۇرۇنۇشتىن ئىبارەتتۇر.

«قۇرئانچىلار» نىڭ يىگىرمە بىرىنچى ئەسىردىكى نامايەندىلىرى مىسردا ئەھمەد سۈھبى مەنسۇر، تۈركىيەدە ئابدۇلئەزىز بايىندىر قاتارلىقلاردۇر...

ھەدىس ئىسلام قانۇنىنىڭ ئىككىنچى چوڭ مەنبەسىدۇر
ھەدىس (ياكى سۈننەت) «قۇرئان كەرىم» دىن قالسا ئىسلام دىنىنىڭ

قۇرئانچىلارمىز» دېگەن سۆز، ھەق سۆز. چۈنكى ھەر قانداق بىر مۇسۇلمان قۇرئانچىدۇر. ئۇ قۇرئاننى سۆيىدۇ، ھۆرمەتلەيدۇ، ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرىدۇ. ئەمما بۇ سۆزنى كۆزى قىلىپ تۇرۇپ، ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ ئاساسلىرىدىن بولغان سۈننەت، ئىجما ۋە قىياسلارنى ئىنكار قىلماقچى بولغانلارنىڭ نىيىتى توغرا ئەمەس. ئۇلار بۇ چىرايلىق سۆزى ئارقىلىق ھەممە كىشى بىلىدىغان ھەقىقەتنى ئەمەس، بەلكى باتىلنى مەقسەت قىلغۇچىلاردۇر. ئۇ باتىل قايسى دېگەندە، «قۇرئان كەرىم» نىڭ ھەقىقىي تەرجىمانى ۋە ئۇنىڭ ئايەتلىرىدىكى مەقسەت - مۇددىئالارنى ئەڭ توغرا ۋە ئەڭ مۇناسىپ رەۋىشتە شەرھلەپ بېرىدىغان بىردىنبىر مەنبە بولغان سۈننەتنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، قۇرئاننى ئۆز خاھىشلىرىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ، خالىغانچە تەئۋىل ۋە تەپسىر قىلىش ئارقىلىق ئىسلام دىنىنى پۈچەكلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت، نىجىس مەقسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتۇر! سۈننەتنى رەت قىلغۇچىلارنىڭ ئىمانى قوبۇل ئەمەس.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ خىلدىكى ئادەملەرنىڭ چىقىدىغانلىقىدىن ئالدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېگەن: «بىر زامان كېلىدۇكى، بىراۋ ساپاغا يۆلۈنۈپ ئولتۇرۇپ، مېنىڭ ھەدىسلىرىمدىن بىرەر ھەدىس ئوقۇلغىنىدا، «سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا ئاللاھنىڭ كىتابى قۇرئان بار، ئۇنىڭدا ھالال دېگەنلەرنى ھالال،

ئىككىنچى ئاساسلىق دەستۇرى، «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئەھكاملىرىنى شەرھىلىگۈچى ۋە ئۇنىڭ ھەقىقىي تەرجىمانىدۇر. «قۇرئان كەرىم» دىكى شەرئەت ئەھكاملىرىنى شەرھىلەيدىغان ۋە بايان قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان بىردىنبىر مەنبە سۈننەتتۇر. مەسىلەن: ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دە مۇسۇلمانلارغا ناماز ئوقۇشنى پەرز قىلغان بولسىمۇ، نامازنى قانداق، قانچە ۋەقت ۋە قايسى ۋاقىتلاردا ئوقۇشنى بايان قىلمىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ۋەھىسىگە تايىنىپ ئۆز سۈننەتلىرى ئارقىلىق «قۇرئان كەرىم» نىڭ مۇجمەللىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ناماز ۋە باشقا ئەمەل - ئىبادەتلەرنىڭ قائىدە تەرتىپلىرى، سانى ۋە ئادا قىلىنىش ۋاقىتلىرىنى بىكىتكەن. ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «نامازنى مەن ئوقۇغانىدەك ئوقۇڭلار»^① دەپ ئۆگەتكەن. زاكات، روزا، ھەج ۋە باشقا بارلىق ئىبادەتلەرمۇ شۇنداق.

«بىز قۇرئانچىلارمىز»، «بىز پەقەت قۇرئانغلا تايىنىمىز»، «قۇرئان ئۆزىلا كۇپايە قىلىدۇ» دېگەنگە ئوخشىغان، ئاڭلىنىشى چىرايلىق، يامان نىيەتلىك كۆزدە تۇتۇلغان شۇئارلارنى توۋلاپ يۈرگۈچىلەر ئىسلام دىنىغا زىيانكەشلىك قىلىشتىن باشقىنى ئويلىمىسا كېرەك. بۇ سۆزلەر «باتىل مەقسەت قىلىنغان ھەق سۆز» لەردۇر. چۈنكى «بىز

① ئىمام بۇخارىي رىۋايىتى.

ھازام دېگەنلەرنى ھازام دەپ بىلسەك بىزگە يېتىدۇ» دەيدۇ. بىلىڭلاركى، ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرى ھازام قىلغان ئىشلارمۇ ئاللاھ ھازام قىلغانغا ئوخشاشتۇر! ① .

قۇرئانغىلا ئەمەل قىلىپ، سۈننەتتىن بەھجەت بولمىز دېگەن دەۋا بىلەن ئۆزلىرىنى «قۇرئانچىلارمىز» دەپ ئاتىۋالغۇچىلار ئەمەلىيەتتە قۇرئانچىلار ئەمەس. چۈنكى «قۇرئان كەرىم» پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇغان ۋە ئۇنىڭ سۈننىتىگە ئەگىشىشى پەرز قىلغان. يەنى «كىمكى پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇ ئاللاھقا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. كىمكى (ئىتائەتتىن) باش تارتىدىكەن، (بىلگىنكى) بىز سېنى ئۇلارغا كۆزەتچى قىلىپ ئەۋەتمىدۇق» ② . «قۇرئان كەرىم» بىزنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىنى چىڭ تۇتۇشقا بۇيرۇغان ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتقۇچىلارنىڭ ئىمانىنى يوق سانغان. «ئى پەيغەمبەر! رەببىڭنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، ئۇلار ئۆز ئارىسىدىكى دەتالاش توغرىسىدا ساڭا ھۆكۈم چىقارغۇزمۇغۇچە، ئاندىن سېنىڭ چىقارغان ھۆكۈمىڭگە دىللىرىدا قىلچە غۇم قالماستىن رازى بولمىغۇچە ۋە ساڭا پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ.» ③

«قۇرئان كەرىم» سۈننەتتىن

بەھجەت بولالمايدۇ.

ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دەپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ: «بىز ساڭا بۇ قۇرئاننى ئىنسانلارغا چۈشۈرۈلگەنلەرنى بايان قىلىپ بەرسۇن، ئۇلار تەپەككۈر قىلسۇن دەپ چۈشۈردۇق» ④ دېگەن. ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرى قۇرئان ۋە سۈننەت ئىككىسى بىلەن بەرپا بولغان بولۇپ، «قۇرئان كەرىم» نىڭ سۈننەتكە بولغان ئېھتىياجى بولمىسا بولمايدىغان زۆرۈر ئېھتىياجى بىردۇر. ئىسلام ئۆلىمالىرى ساھابىلەرنىڭ زامانىدىن باشلاپ تا ھازىرغىچە بۇ ئىككى مەنبەنى ئىسلام دىنىنىڭ يادروسى سۈپىتىدە چىڭ تۇتۇپ كەلمەكتە. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن سىلەرگە ئىككى نەرسىنى قويۇپ كەتتىم. بۇ ئىككىسىنى چىڭ تۇتساڭلار ھەرگىز ئېزىپ كەتمەيسىلەر. ئۇلار: قۇرئان ۋە مېنىڭ سۈننىتىمدۇر» ⑤ دەپ كۆرسەتكەن.

سۈننەت «قۇرئان كەرىم» دىكى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى شەرھىلەپ بەرگۈچى، مۇجەللىرىنى روشەنلەشتۈرۈپ بەرگۈچى بىردىنبىر مەنبەدۇر. ئاللاھ تائالا بىزنى «قۇرئان كەرىم» دە ناماز ئوقۇشقا، زاكات بېرىشكە بۇيرۇغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ قائىدە - تەرتىپىنى، قانداق ئادا قىلىنىدىغانلىقىنى بايان قىلمىغان. بۇنى

① ئىمام ترمىزى رىۋايىتى.

② سۈرە نسا: 80 - ئايەت.

③ سۈرە نسا: 65 - ئايەت.

④ سۈرە نەھل: 44 - ئايەت.

⑤ ھاكىم رىۋايىتى.

ناملىق ئەسىرنىڭ 1-توم 412-بېتىدە مۇنداق دېگەن: «‹قۇرئان كەرىم›دىكى پەرزلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ھۆكۈملىرىنى بىلگىلى بولمايدۇ، ئۇلارنى پەقەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرى ئارقىلىقلا بىلگىلى بولىدۇ. بۇ بارچە ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ سۆزلىرى بولۇپ، بۇنىڭدىن باشقىسىنى سۆزلىگەن ئادەم ئىسلام مىللىتىگە مەنسۇپ بولۇشتىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ ۋە كۇفشارلاردىن سانلىدۇ».

سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ سابىق مۇپتسى ئىبنى باز مۇنداق دېگەن: «سۈننەتكە ھاجىتىمىز يوق دېگۈچىلەر مۇرتەد بولغان شەكسىز كاپىرلاردۇر. چۈنكى سۈننەتكە ئىنكار قىلغانلىق قۇرئانغا ئىنكار قىلغانلىق، قۇرئان بىلەن سۈننەت ئىككىسىنىڭ قايسىبىرىگە ئىنكار قىلغان ئادەم پۈتۈن ئۆلىمالارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن كاپىر بولىدۇ»^①.

ھەدىسلەرگە ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ دېگەن سەپسەتگە رەددىيە قۇرئانچىلارنىڭ «ھەدىسلەر ئارىسىدا يالغان ھەدىسلەرمۇ ئورۇن ئالغانلىقى ئۈچۈن، ھەدىسقا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ» دېگەن سۆزى ئىسلام ئۆلىمالىرى، خۇسۇسەن ھەدىسشۇناس ئالىملار تەرىپىدىن كەسكىن رەت قىلىندۇ. چۈنكى بۇ ئورۇنلۇق سۆز ئەمەس. ئىسلام

شەھرىدە ۋاپات بولغان.

③ «پەتىۋالار مەجمۇئەسى» 2 - توم 403 - بەت .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بايان قىلىپ بېرىشىگە تايىشۇرغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ناماز ئوقۇشنىڭ قائىدىلىرىنى، ئۇنىڭ رەكئەت سانىنى، زاكاتنىڭ مىقدارىنى ئۆز ئەمەلىيىتى ۋە ھەدىسلىرى ئارقىلىق بايان قىلىپ بەرگەن. شۇنىڭدەك، نۇرغۇن ئەھكاملار سۈننەت ئارقىلىق بەلگىلەنگەن. ئەگەر سۈننەت بولمايدىغان بولسا، بىز ئاللاھ تائالاغا قانداق ئىبادەت قىلىشنى، ئاللاھ تائالانىڭ ئۈستىمىزدىكى ھەققىنى قانداق ئادا قىلىشنى نەدىن بىلەر ئىدۇق؟

سۈننەتنى ئىنكار قىلغۇچىلار كاپىرلاردۇر

ئىبنى ھەزم^① «ئەل ئىھكام فى ئەل ئەھكام» ناملىق ئەسىرىدە: «كىمكى بىزگە ‹قۇرئان› يېتىدۇ، قۇرئاندىكىلەرنىلا ئالىمىز دەيدىكەن، مۇنداق ئادەم پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن كاپىر بولىدۇ» دېگەن. ئاجىرى^② «شەرىئەت»

① ئىبنى ھەزم - (384ھ 994م) ئەندۇلۇس (ھازىرقى ئىسپانىيە)دە دۇنياغا كەلگەن، زاھىرى مەزھىبىنىڭ پېشۋاسى، فىقھ، ھەدىس، ئەدەبىيات، شېئىرىيەت ۋە پەلسەپە ئىلمىلىرىدە ئەتراپلىق يېتىشكەن، ئىمام تەبەرىدىن قالسا ئەڭ كۆپ كىتاب يازغان، چوڭ ھەجىملىك 12 پارچە كىتابنىڭ ئاپتورى، ئىسلام ئۆلىمالىرىدىن بىرى، تەقىدچىلىككە قارشى تۇرۇپ، ئەركىن پىكىر قىلىش ۋە «قۇرئان كەرىم» بىلەن ھەدىسنىڭ روھىغا ئىزچىل ئەگىشىش پىكىرىنى جانلاندۇرغان، زالىم پادىشاھلارنىڭ مال - دۇنيا بېرىپ ئۆزلىرىگە تارتىشىغا كەلمىگەن، ئاتاقلىق ئالىم. ھىجرىيە 456 - يىلى شەبان ئاينىڭ 28 - كۈنى (مىلادىيە 1064 - يىلى 15 - ئىيۇل) كۈنى ئالەمدىن ئۆتكەن.

② ئاجىرى - ئەبۇبەكرى مۇھەممەد ئىبنى ھۈسەين ئابدۇللا ئاجىرى 280 ھ. باغدادتا دۇنياغا كەلگەن مەشھۇر فىقھىشۇناس، ھەدىسشۇناس ئالىم، 10 پارچىغا يېقىن چوڭ ھەجىملىك كىتاب يازغان، 360 - يىلى مەككە مۇكەررەمە

قالدۇ.

زامانىمىزدىكىگە ئوخشاش ئالاقە ۋە ئۇچۇر ۋاسىتىلىرى، ئېنتېرنېتكە ئوخشىغان ئىزدىنىش قورالى بولمىغان ئۆتمۈشتىكى زامانلاردا مۇھەددىس ئالىملار بار ئىقتىسادنى سەرپ قىلىپ، دۆلەتتىن دۆلەتكە ئاتلاپ يۈرۈپ، ھەدىس بىلىدىغان ئادەملەرنى ئىزدەپ، ھەدىس توپلاش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ۋاقتىنى قۇربان قىلغانلىقى ھەقىقەتەن تەقدىرلەشكە تېگىشلىك ئۇلۇغ خىزمەت ئىدى. مۇھەددىسلەرنىڭ پېشۋاسى ئىمام بۇخارىنىڭ مەككە - مەدىنە شەھەرلىرىدە 16 يىل تۇرۇپ ھەدىس توپلىغانلىقىمۇ بۇنىڭ مىسالى.

مۇھەددىسلەر بىرەر ھەدىسنى قوبۇل قىلىشتا، شۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى زەنجىرسىمان باغلىنىش ياكى رىۋايەت قىلغۇچىلاردىن بىرەرسىنىڭ راستچىللىقىدا ياكى تەقۋالىقىدا ئازراق شەك كۆرۈلگەن ھامان ئۇ ھەدىسنى رەت قىلىپ كەلگەن. ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ ھەدىسنى ياكى قانداقلا بىر خەۋەرنى ئېنىقلاشتىكى ۋايىغا يەتكەن ئېھتىياتچانلىقىغا ۋە ئىنتايىن ھۇشيارلىقىغا ئىسلام دىنىغا دۈشمەنلىك نەزىرى بىلەن قارايدىغان باشقا دىننىڭ ئالىملىرىمۇ قايىل بولۇپ كەلمەكتە.

ئۆلىمالىرى ھەدىسلەر ئىچىدىن راست ھەدىسلەرنى تاللاپ چىقىرىش ئىشىغا پەۋقۇلئاددە كۆڭۈل بۆلگەن بولۇپ، يالغان ۋە شۈبھىلىك ھەدىسلەرنى ئاللىبۇرۇن پاش قىلىپ، ئۆز ۋاقتىدىلا رەت قىلغان. ئىسلام دۇنياسىدا بۈگۈنگىچىلىك «يالغان ھەدىسلەر» دېگەن نام بىلەن يېزىلغان يۈزلەرچە ئەسەرلەر بۇنىڭ مىسالى.

يىراق ئۆتمۈشلەردىن زامانىمىزغىچە ھەدىس نامى بىلەن ئاتىلىپ قالغان ھەرقانداق يالغان ياكى شۈبھىلىك ھەدىسلەر رەت قىلىنىپ كەلمەكتە.

مۇھەددىس (ھەدىسشۇناس) ئالىملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مەنسۇب قىلىنغان ھەدىسلەر ئىچىدىن راست - يالغانلىرىنى، ئىشەنچلىك ۋە ئىشەنچسىزلىرىنى تەتقىق قىلىپ ئىسپاتلاشتا ساھابىلەرنىڭ زامانىدىن زامانىمىزغا قەدەر ئۇنتۇلماس تۆھپىلەرنى ياراتقان كىشىلەردۇر. دۇنيا تارىخىدا مۇھەددىس ئالىملارنىڭ ھەدىسلەرنى تەتقىق قىلىشتا قوللانغان مېتود ۋە پىرىنسىپلىرىنى ھېچقانداق بىر مىللەت، ھېچقانداق بىر ئىلىم ساھەسىدە قوللانغان ئەمەس. دۇنيادا ھېچقانداق بىر دىننىڭ مەنبەلىرى «قۇرئان كەرىم» بىلەن سۈننەت ساقلانغاندەك ساقلانغان ئەمەس ۋە بۇ ئىككىسى يېتىپ كەلگەندەك ئەينەن يېتىپ كەلگەن ئەمەس. مۇھەددىسلەرنىڭ بۇ ئۇلۇغۋار تۆھپىلىرىنى تولۇق بايان قىلىش ئۈچۈن تىل ئاجىز، كىتاب يېتەرسىز

ئالتۇن زىبۇ-زىننەت سودىسىدا نېسى قىلىشنىڭ ھۆكۈمى

پەتىۋادا: دوكتور ئابدۇلتەزىز رەھمەتۇللاھ

مۇشۇنداق داۋاملىشىدۇ. ھەتتا بەزىدە بۇ ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېلىم-بېرىم ئاياغلاشمايدۇ بەلكى ھېسابات ئارقىلىق داۋاملىشىپ ئايلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ سودىنىڭ شەرىئەتتىكى ھۆكۈمى نېمە؟

يەنە بىرخىل ئۇسۇلى ئالغۇچى تەرەپ ئالتۇننى گىراملاپ ئالىدۇ، لېكىن بۇ ئالتۇننى شۇ كۈننىڭ ئالتۇن باھاسى بويىچە ھېساب قىلمايدۇ بەلكى مانچە گىرام ئالتۇن ئالغۇچىغا ئۆتتى دېگەن توختام بۇيىچە ھېسابلايدۇ. ئاندىن ئىختىيار ئالغۇچىغا ئۆتكەن بولىدۇ. ئالغۇچى ئالتۇننىڭ ئۆسۈپ، چۈشۈپ تۇرۇش ئەھۋالى ۋە ئۆزىنىڭ ئالتۇن زاپىسىنىڭ ئەھۋالىنى چىقىش قىلغان ئاساستا يېڭى ئالتۇن ئورنىغا گىراملاپ كونا ئالتۇن بېرىدۇ. يېڭى-كونىلىق پەرقى، ئىش ھەققى دېگەنلەرنى ئايرىم بېرىدۇ ياكى خالىغان بىر كۈنى شۇ خالىغان كۈندىكى ئالتۇن باھاسى بويىچە

سوئال: ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ھۆرمەتلىك دوكتور ئۇستاز. ئالتۇن زىبۇ-زىننەت تىجارەتچىلىرى ئادەتتە دۇكىنىغا مال تولۇقلاش جەريانىدا توپ مال چىقىرىدىغان ئورۇنلاردىن دۇكىنىغا كېرەكلىك ماللارنى تاللاپ، گىراملاپ بولغاندىن كېيىن بۇنى ئاشۇ كۈننىڭ ئالتۇن باھاسى بويىچە ھېسابلىتىدۇ. لېكىن ئالغۇچى ساتقۇچى ئىككىيلەننىڭ چۆپقەتلىك ۋە تىجارەتتىكى ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى بولغاچقا ئالتۇننىڭ پۇلىنى شۇچاغدا نەق بەرمەي ئېلىپ كېتىپ، بىرەر قىسمىنى سېتىپ ياكى ساتقۇچى كۈنلۈك سودىغا قاراپ بېرىشكە ھەمكارلىق ئورنىتىدۇ. مۇددەت بەزىدە ئاز دېگەندە شۇ كۈنى كەچ تەرەپتە ياكى ئۇزۇنى 10-15 كۈنگە سوزۇلغان بولىدۇ. ئىشقىلىپ ئالغۇچى تەرەپ بۇنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ، بەرگۈچى تەرەپ سۈيلىيدۇ.

پۇلغا سۇندۇرۇپ پۇل بېرىدۇ. دېمەك، ئا تەرەپ بىلەن ب تەرەپنىڭ ھېساباتى ئالتۇننىڭ گراملىق ساندا بولىدۇ. بۇنىڭدىمۇ ئىككى تەرەپنىڭ ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى قويۇق بولغاچقا ئېلىم-بېرىم نەقمۇنەق بولماستىن ھېسابات دەپتىرى ئارقىلىق بولىدۇ. بۇ خىلدىكى سودىنىڭ ئىسلامدىكى ھۆكۈمى نېمە؟ ئاللاھ رازى بولسۇن!

جاۋاب: ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ۋە رەھمەتۇللاھى ۋە بەرەكاتۇھۇ:

بارلىق ھەمدۇ-سانا جانابى ئاللاھقا بولسۇن، شۇنداقلا پەيغەمبىرىمىزگە، ئائىلە-تاۋابىئاتلىرىغا ۋە ئۇنىڭغا تاكى قىيامەتكىچە ئەگەشكەنلەرگە دۇرۇت-سالاملار بولسۇن.

سوئالدا بايان قىلىنغان ھەر ئىككى خىل سودا تۈرى شەرىئەتتە توغرا بولمىغان سودىلار بولۇپ، مەزكۇر ئەھۋاللاردا سودا ھارام بولۇش بىلەن بىللە، جازانە شەكىللىنىدۇ.

چۈنكى ئالتۇن بىلەن كۈمۈشنى ئېلىپ-سېتىشتا ئادەتتىكى سودىدا شەرت قىلىنغان شەرتلەردىن باشقا بىرنەچچە ئالاھىدە شەرت تېپىلىشى كېرەك. بۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىمى تۆۋەندىكى ئىككى شەرت:

1. ئالتۇن بىلەن كۈمۈشنى ئۆز تۈرىگە سېتىشتا يەنى ئالتۇننى ئالتۇنغا، كۈمۈشنى كۈمۈشكە سېتىشتا نەقمۇنەق ۋە ئېغىرلىقى تەڭمۇتەڭ بولۇشى شەرت. بۇ شەرتكە رىئايە قىلىنمىغان ئەھۋالدا جازانە شەكىللىنىدۇ. ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئالتۇننى ئالتۇنغا تەڭمۇتەڭ بولمىسا ساتماڭلار، بەزىنى بەزىسىگە ئارتۇق قىلماڭلار. كۈمۈشنى كۈمۈشكە تەڭمۇتەڭ بولمىسا ساتماڭلار، بەزىنى بەزىسىگە ئارتۇق قىلماڭلار. ئۇنىڭ نېسىسىنى نەككە ساتماڭلار.»^①

2. ئالتۇن بىلەن كۈمۈشنى ئۆز تۈرىدىن باشقا بىر تۈرگە يەنى ئالتۇننى كۈمۈشكە ساتقاندا نەقمۇنەق بولۇشى شەرت. ئېغىرلىقى تەڭ بولۇشى شەرت ئەمەس. بۇ ھەقتە ئالىملارنىڭ ئىجماسى بار. بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ھەدىسلەرنى تۆۋەندە بايان قىلىمىز.

يۇقىرىقى ئىككى شەرت تېپىلمىسا جازانە شەكىللىنىدۇ. مەزكۇر ئىككى سودا ئۇسۇلىدا بۇ شەرتلەر تېپىلمىغان بولۇپلا قالماي، ئىككىنچى خىل ئۇسۇلدا باھانىڭ ئالتۇنمۇ ياكى پۇلمۇ؟ پۇل بولسا گىرىمى قانچىدىن بولۇشى قاتارلىقلارنىڭ نامەلۇملىقى سودىنىڭ ھاراملىقىنى، باتىللىقىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىدۇ.

يەنە ئالىملار سەھىھ ھەدىسلەرگە تايىنىپ بىردەك ئىجماع قىلىپ مۇئەييەنلەشتۈرگەنكى، سودا-سېتىق ۋە جازانە ئەھكاملىرىدا ئالتۇن-كۈمۈشنىڭ سۈپىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكى شۇنداقلا كونا-يېڭىلىقى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. نەتىجىدە سۈپەتلىكىنى ناچىرىغا، كۈنىسىنى يېڭىسىغا بىرىنى ئېغىرراق قىلىپ ياكى يېڭى-كونىلىق پەرقى، ئىش ھەققى

① ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم: "بۇخارى" 2177-ھەدىسى. "مۇسلىم" 1584-ھەدىسى.

بۇغدايغا، ئارپىنى ئارپىغا، خورمىنى خورمىغا، تۇزنى تۇزغا تەخمۇتەك ۋە قولمۇقول تېگىشىش لازىم. كىمكى ئارتۇق بەرسە ياكى ئارتۇق ئېلىشنى تەلەپ قىلسا، ئالغۇچىمۇ، بەرگۈچىمۇ ئوخشاشلا جازانە قىلغان بولىدۇ.»^①

ئۇبادە ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئالتۇننى ئالتۇنغا، كۈمۈشنى كۈمۈشكە، بۇغداينى بۇغدايغا، ئارپىنى ئارپىغا، خورمىنى خورمىغا، تۇزنى تۇزغا ئوخشاشمۇ ئوخشاش، تەخمۇتەك ۋە قولمۇ قول نەق تېگىشىش لازىم. مۇبادا بۇ تۈرلەر پەرقلىق بولسا، نەق مۇنەق بولغان تەقدىردە خالىغان بويىچە سېتىڭلار.»^②

ئىمام نەۋەۋى ئاخىرقى ھەدىسنى شەرھلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئالىملار بۇ ھەدىس ئالتۇن-كۈمۈشنىڭ سۈپەتلىكى، سۈپەتسىزى، سېقى، سۇنۇقى، زىبۇ-زىننىتى، كېپىكى ۋە ئۇندىن باشقا بارلىق تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ساپ بولسۇن، باشقا نەرسىگە ئارىلاشقىنى بولسۇن ئوخشاش. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىجما قىلىنغاندۇر.»^③

ئىمام سەرەخسىيەمۇ يۇقىرىقى ھەدىسلەرگە ئاساسەن مۇنداق دەيدۇ: «بىر كىشى بىر تىللانى ئۇنىڭدىن پىرسەنتى ياخشىراق بىر تىللاغا سېتىۋالماقچى بولسا ۋەزنى تەخمۇتەك

ئۈچۈن پۇل بېرىپ سودىلاشسا توغرا بولمايدۇ. بەلكى كونا ئالتۇننى سېتىپ پۇلنى ھېسابلاپ ئېلىپ، ئاندىن يېڭى ئالتۇننىڭ سودىسىنى قىلىپ ئۇنىڭ پۇلنى نەق بېرىش لازىم.

بۇنى ئېنىق قىلىپ بايان قىلغان ھەدىسلەردىن مىسالغا ئالساق: ئەبۇ سەئىد خۇدرى بىلەن ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىككىيلەن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەنسارلاردىن بەنى ئەدى جەمەتىدىن بىر كىشىنى خەيبەرگە ئەۋەتىپ ئەمەلدار قىلىپ ئىشلەتكەن ئىدى، ئۇ كىشى رەسۇلۇللاھقا ياخشى خورمىلارنى ئېلىپ كەلگەندە، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭدىن: «خەيبەرنىڭ خورمىسىنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداقمۇ؟» دەپ سورىدى. ئۇ: «يا رەسۇلۇللاھ! ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز بۇ خورمىدىن بىر سانى^④ ئارىلاش خورمىدىن ئىككى ساغا ئالىمىز. دېۋىدى، رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېدى: «ئۇنداق قىلماڭلار، لېكىن تەڭگە تەك تېگىشىشەڭلار بولىدۇ، ياكى ماۋۇ ناچارلىرىنى تەڭگىلەرگە سېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىغا مۇنداق ياخشىلىرىنى سېتىۋېلىڭلار، تارازا بىلەن سېتىلىدىغان نەرسىلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش.»^⑤

يەنە ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئالتۇننى ئالتۇنغا، كۈمۈشنى كۈمۈشكە، بۇغداينى

① سا- قەدىمىي ئۆلچەكلەردىن بولۇپ، بىر سا3كىلو 250 گراممغا تەك.

② سەھىھەين: "بۇخارى" 7350-7351- ھەدىس.

③ "مۇسلىم" 1593- ھەدىس.

④ "مۇسلىم" 1584- ھەدىس.

⑤ "مۇسلىم" 1587- ھەدىس.

⑥ "شرح النووي على صحيح مسلم" 10/11.

نەتىجىدە قەغەز پۇلنى قەغەز پۇلغا ئالماشتۇرۇشقا ئالتۇن بىلەن كۈمۈشكە ئوخشاشلا يۇقىرىقى ئىككى شەرت تېپىلىشى لازىم. بولمىسا جازانىڭغا ئايلىنىدۇ.

«فقھى ئاكادېمىيىسى» مەككە مۇكەررەمەدىكى 5 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىدا مۇنداق قارار چىقارغان: قەغەز پۇل ئۆز ئالدىغا ئايرىم پۇل بولۇپ، ئۇنىڭغا ئالتۇن بىلەن كۈمۈش پۇللارنىڭ ھۆكۈمى بېرىلدى. شۇنداق بولغاچقا ئۇنىڭدا زاكات پەرز بولىدۇ. بىرىنى بىرىگە سېتىشتا ئالتۇن بىلەن كۈمۈشتە شەكىللەنگەندەكلا (سېتىش شەرتى تېپىلمىسا) ئارتۇق ۋە نېسى جەھەتتىن كېلىپ چىقىدىغان جازانە شەكىللىنىدۇ. «فقھى ئاكادېمىيىسى» يەنە: تارقاتقان دۆلەتلەرنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ قەغەز پۇللار ئوخشىمىغان تۈردىكى پۇل ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: سەئۇدى قەغەز پۇلى بىر تۈر، ئامېرىكا قەغەز پۇلى بىر تۈر. مۇشۇ تەرىقىدە ھەر بىر تۈردىكى قەغەز پۇل ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل بىر تۈر ھېسابلىنىدۇ. شۇنداق بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭدا جازانىڭ ئارتۇق - كەملىك جازانىسى بولسۇن، نېسىلىك جازانىسى بولسۇن (بېكىتىلگەن شەرتى تېپىلمىغاندا) ھەر ئىككى تۈرى شەكىللىنىدۇ، دەپ مۇئەييەنلەشتۈرگەن ۋە مۇنداق خۇلاسەلىگەن: بۇلارنىڭ ھەممىسى تۆۋەندىكىلەرنى تەقەززا قىلىدۇ:

1. قەغەز پۇلنى قەغەز پۇلغا ياكى ئالتۇن - كۈمۈش ۋە ياكى باشقا ماددىدىن ياسالغان باشقا تۈر پۇللارغا نېسى سېتىشقا مۇتلەق بولمايدۇ. مەسىلەن: سەئۇدى

بولمىسا توغرا بولمايدۇ. بىز رىۋايەت قىلغان ھەدىسلەرگە ئاساسەن ئۇنىڭ ياخشىسى، ناچىرى، زىبۇ - زىننەت شەكىلدىكىسى، كېپىكى، ئىقى ۋە قارىسى بۇ ھەقتە باراۋەر. چۈنكى شەرىئەتنى ئېلىپ كەلگۈچى زات ئەلەيھىسسالام ئۇ ھەدىسلەردە كۈمۈشنى كۈمۈش قارشىسىدا تىلغا ئالغان. كۈمۈش ئىسمى يۇقىرىقى تۈرلەرنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئالتۇننى ئالتۇنغا ساتقاندىمۇ شۇنداق. ياخشىسى، ناچىرى، كېپىكى ۋە زىبۇ - زىننەت شەكىلدىكىسى بازاردا پۇل قاتارىدا ئىشلىتىلسۇن ياكى ئىشلىتىلمىسۇن بۇ ھەقتە ھەممىسى باراۋەر. چۈنكى ئۇلارنى ئۆز تۈرىگە ئالماشتۇرغاندا سۈپىتىنىڭ ياخشىلىقى ياكى ھۈنەر قېتىلغانلىقىنىڭ قىممىتى بولمايدۇ. دېمەك، ئۇنىڭ بارلىقى يوقلۇقىغا ئوخشاش. بىز يۇقىرىدا توختام سورۇنىدا ئىككى تەرەپ بەدەلنى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشى پەرز دەپ بايان قىلغىنىمىزدەك، ئۇنىڭدا ئازغىنە مۇددەت بەلگىلىسىمۇ بولمايدۇ. ئىككى بەدەلنىڭ بىرىنى توختام سورۇنىدا تاپشۇرۇپ ئالماي قويۇش توختامنى باتىل قىلىۋېتىدۇ. شۇنداق بولىدىكەن بەدەلنى كېچىكتۈرۈش ئاشۇ توختام تەقەززاسىغا زىت كېلىدۇ. توختام تەقەززاسىغا زىت كېلىدىغان بىر نەرسىنى شەرت قىلىش بولسا توختامنى باتىل قىلىۋېتىدۇ. ①

دەۋرىمىزدىكى قەغەز ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان ئالتۇن - كۈمۈشتىن باشقا پۇللار ئالتۇن بىلەن كۈمۈشنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

① "الميسوط" لىسىخىسى 11/14.

پەرقى شۇكى، ئالتۇن كۈمۈش ئاللاھ تەرىپىدىن پۇل قىلىپ يارىتىلغان مەدەندۇر. كېيىكى بولسۇن، چوكىسى، نوکچىسى بولسۇن، پۇللۇق ئالاھىدىلىكى يوقاپ كەتمەيدۇ. بۇ جەھەتتىن ئالتۇن - كۈمۈش زىبۇ - زىننەتلەرمۇ ياسىلىشى بىلەن پۇل بولۇش دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. ئەمما ھازىرقى قەغەز پۇللار بولسا دۆلەتلەر تەرىپىدىن تاۋار ئەشیا، لارنىڭ باھاسى قىلىپ بېكىتىلگەن بولغاچقا، بۇ دۆلەتلەرنىڭ يىقىلىشى ياكى ئەمەلدىن قالدۇرۇشى بىلەن پۇللۇق سۈپىتىنى يوقىتىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، كېيىكى بولسۇن ياكى چوكىسى، نوکچىسى بولسۇن، زەربى قىلىنغان (سوقۇلغان) تەڭگە - تىللاسى بولسۇن، ياكى زىبۇ - زىننەت شەكلىدە ياسالغىنى بولسۇن، ھەرقانداق ئالتۇن - كۈمۈشنى ئالتۇن - كۈمۈشكە ياكى قەغەز پۇلغا ئالماشتۇرۇش شەرتتە تىكى پۇل سودىسى «سەرق» دائىرىسىگە كىرىدۇ ۋە بۇ سودا ھارام سودىغا ۋە جازانىگە ئايلىنىشقا ئۇچۇن ئىككى تەرەپ بەدەلنى تولۇقى بىلەن شۇ سورۇننىڭ ئۆزىدە نەق قولغا تاپشۇرۇپ ئالغان بولۇشى شەرت، بۇنىڭدا ئىختىلاپ يوق.

ئىمام ئىبنى مۇنزىرمۇ بۇ ھەقتىكى ئىجتىمائى مۇنداق نەقىل قىلغان: «مەن قاراشلىرىنى ئەستە تۇتقان ئەھلى ئىلىملەرنىڭ ھەممىسى ئىجتىما قىلغانكى، پۇلنى پۇلغا ئالماشتۇرغان ئىككى تەرەپ پۇلنى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشتىن بۇرۇن بىرى - بىرىدىن ئايرىلىپ كەتسە، بۇ پۇل

رىيالىنى باشقا بىر پۇلغا ھەر ئىككى پۇلنى نەق تاپشۇرۇپ ئېلىشماي نېسى سېتىشقا بولمايدۇ.

2. بىر تۈردىكى قەغەز پۇلنى شۇ تۈردىكى پۇلغا نەق بولسۇن ياكى نېسى بولسۇن بىرىنى ئارتۇق، بىرىنى كەم سېتىشقا بولمايدۇ. مەسىلەن: 10 سەئۇدى قەغەز رىيالىنى 11 سەئۇدى قەغەز رىيالىغا نېسى بولسۇن ياكى نەقمۇ - نەق بولسۇن سېتىشقا بولمايدۇ.

قەغەز پۇلنى باشقا تۈردىكى قەغەز پۇلغا نەقمۇنەق بولسا سېتىشقا بولىدۇ. مەسىلەن سۈرىيە ياكى لىۋان 1 لىراسىنى سەئۇدى 1 رىيالىغا ياكى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپكە سېتىشقا بولىدۇ. رىيال قەغەز ياكى كۈمۈش بولسۇن ئوخشاش. ①

بۇ قارارنى ئىسلام دۇنياسىدىكى مەشھۇر فىقھى ئاكادېمىيەلىرى، پەتىۋا كومىتېتلىرى ھەممىسى تەكىتلىگەن ۋە قەغەز پۇلنى جازانە ۋە زاكات ئەھكاملىرى ئىسپاتلىنىش جەھەتتىن ئالتۇن - كۈمۈش ئورنىدا قارىغان. ②

بۇنىڭدىن ئالتۇن بىلەن كۈمۈشنى قەغەز پۇلغا ئېلىپ - سېتىشتا نەقمۇنەق بولمىسا جائىز بولمايدىغانلىقى ئېنىق بولىدۇ.

قەغەز پۇل بىلەن ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ

① قرار رقم (6) "الجمع الفقهي الإسلامي" برباطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة سنة 1402هـ حول (العملة الورقية).

② فتوى مجمع البحوث الإسلامية بالقاهرة عام 1385هـ، مجمع الفقه الإسلامي التابع لمنظمة المؤتمر الإسلامي 1407هـ، قرار رقم: 21 (3/9) [1] فتوى "مجمع الفقه الإسلامي" بلندن، 1410هـ القرار رقم: (2/3). توصية "الندوة الفقهية الأولى" لبيت المال الكويتي، سنة 1407هـ. توصية المؤتمر الثاني للمصرف الإسلامي بالكويت عام 1403هـ. قرار "هيئة كبار العلماء" رقم (10) وتاريخ 1393/4/17هـ.

بولسا ئۆز تۈرىگە تەخمىنەن بولۇشنى شەرت قىلماستىن سېتىشقا بولىدۇ. ئارتۇقى ھۈنەر ھەققى ھېسابلىنىدۇ. سودا نەق بولسۇن ياكى نېسى بولسۇن ئوخشاش. بۇ مەزمۇن باشقا كىتابلىرىدىمۇ كەلگەن.^①

ئەمدى ئىمام ئىبنى تەيمىيەنىڭ ئالتۇن - كۈمۈش زىبۇ - زىننەتلەرنى ئۆز تۈرىگە ياكى باشقا تۈرىگە بىر - بىرىدىن ئارتۇق ياكى نېسى سېتىشقا بولىدۇ، دېگەن بۇ قارىشى بويىچە ئېيتىدىغان بولساق، ئالتۇن - كۈمۈش زىبۇ - زىننەتلەرنى قەغەز پۇللارغا، يېڭى ئالتۇن - كۈمۈشنى كونا ئالتۇن - كۈمۈشكە بىر - بىرىدىن ئارتۇق - كەم، نەق ياكى نېسى سېتىشقا بولىدۇ، دېگەن نەتىجە چىقىدۇ. چۈنكى بۇ ئەھۋالدا ئالتۇن - كۈمۈش زىبۇ - زىننەتلەر رەخت ۋە باشقا بارلىق تاۋارلاردىن پەرقلىنىدىغان ئادەتتىكى تاۋار مالغا ئايلانغان بولىدۇ. بۇ قاراشنى ھازىرقى زامان ئالىملىرىدىن شەيخ ئابدۇللاھ ئىبنى مەننىيە قاتارلىقلار كۈچلەندۈرگەن.^②

لېكىن بۇ قاراش ئىلگىرىكى ئالىملارنىڭ ئىجماسىغا قارشى بولۇش بىلەن بىرگە، سەھھە ھەدىسلەرگەمۇ زىت كېلىدىغان ئىنتايىن ئاجىز قاراشتۇر.

ئىجماعا زىت دېيىشىمىزدە، بۇ ھەقتە ئىلگىرىكىلەر ئىجماعا كەلگەن. يۇقىرىقى ئىمام ئىبنى مۇنزىر، ئىمام نەۋەۋىيلەردىن

ئالماشتۇرۇش سودىسى باتىلدۇر.^①

ئىلگىرىكى ئالىملار ئەنە شۇنداق ئىجماعا قىلغان بولسىمۇ كېيىنكى دەۋر ئالىملىرىدىن ئىمام ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ بىلەن شاگىرتى ئىمام ئىبنى قەييىم رەھىمەھۇللاھ بۇ ئىجمادىن باشقىچە قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان ۋە ئالتۇن - كۈمۈش زىبۇ - زىننەت ئادەتتە پۇل قاتارىدا ئىشلىتىلمىگەن تەقدىردە ئۇنى ئۆز تۈرى بولغان ئالتۇنغا ياكى كۈمۈشكە تېگىشكەندە تەخمىنەن بولۇش شەرت ئەمەس، ئارتۇق قىسمى ھۈنەر ئىش ھەققى ئۈچۈن ھېساب بولىدۇ، دەپ قارىغان. بۇ قاراش مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ۋە ھەسەن بەسرى، ئىبراھىم نەخەئى، ۋە شەئبى قاتارلىق بەزى تابدۇرلارغا مەنسۇپ قىلىنغان.^②

ئەسلىدە ئىمام ئىبنى تەيمىيەدىن ئىككى خىل قاراش كەلگەن بولۇپ، بىرىدە ئىجماعا ئوخشاش قارىغان. مەسىلەن ئۇ «پەتىۋالار مەجمۇئەسى» دە، ياسالغان كۈمۈش زىبۇ - زىننەت ھۈنەر قېتىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئېغىرراق كۈمۈشكە سېتىلسا جازىم بولمايدۇ دېگەن.^③

لېكىن ئىمام ئىبنى تەيمىيەنىڭ مەشھۇر قارىشى ئىجماعا ئۇدۇل كەلمەيدۇ. «ئىختىيارات» نامۇنداق كەلگەن: ئالتۇن - كۈمۈشتىن ياسالغان زىبۇ - زىننەتلەرنى پۇل دەپ ئىشلىتىلمىگەنلا

① "مصنف عبد الرزاق" 69/8 - برقم: 14344 - 14347.

② "الاستبكار" 347/6. "الاختيارات الفقهية" ص: 112. "الفتاوى الكبرى"

473/4. "إعلام الموقعين" 160/2.

③ "الإجماع" 92/1. برقم: 488.

④ "مجموع الفتاوى" 464/29.

④ "الاختيارات الفقهية" ص: 112. "الفتاوى الكبرى" 473/4. "تفسير

آيات أشكلت 622/2.

⑤ "الذهب في بعض خصائصه وأحكامه" - الشيخ ابن منيع - بحث

منشور في مجلة مجمع الفقه الإسلامي (93/1-94).

ئېيتقاندى، ئۇ، مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۇنداق قىلماسلىقى، پەقەت تەڭمۇتەڭ ئېغىرلىقتا سېتىشنى جېكىلەپ مەكتۇپ يازدى. ئەبۇددەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ۋەقەلىكى سەنەد جەھەتتىن ئاجىز بولسىمۇ، لېكىن بۇ ۋەقەلىكنىڭ يەنە بىر ۋارىيانتى «مۇسلىم» دا ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن سەھىھ ھالدا كەلگەن. ②

ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ھەدىسى كۈمۈشنى كۈمۈشكە ئارتۇق - كەم قىلىپ سېتىشنى چەكلەشتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۈمۈشنى كۈمۈشكە تەڭمۇتەڭ بولمىسا سېتىشنى چەكلەنگەنلىكىنى دەلىل قىلىشى ئىجمانىڭ بىر دەلىلى بولۇش بىلەن بىرگە، مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ھەقتىكى ھەدىستىن خەۋەرسىز قالغانلىقتىن ئۆز ئىجتىھادى بويىچە پەتۋا بەرگەنلىكى ۋە باشقا ساھابىلەرنىڭ ئۇنىڭغا تەنبىھ بەرگەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن بۇ ۋەقەلىكتىن مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ مەسىلىدە نېسى سېتىشنى دۇرۇس دەپ قارايدىغانلىقىنى ئېنىق ۋە كونكرېت قىلىپ ئىسپاتلاش تەس. ئۇنداق بولدىكەن بۇنىڭغا ئاساسلىنىپ ساھابىلەرنىڭ ئىجماسىنى يوققا چىقىرىشقا بولمايدۇ.

ئىمام ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ قاتارلىق بەزى ئالىملارنىڭ قارىشىنىڭ سەھىھ ھەدىسلەرگىمۇ زىت كېلىدىغانلىقىغا

باشقا قازى ئەبىياز، ئىمام ئىبنى ئابدۇلبەر ۋە ھافىز ئىبنى ھەجەر قاتارلىق كۆپ ئالىملار بۇ ھەقتىكى ئىجمانى نەقىل قىلغان. «فقھى ئاكادېمىيىسى» قاتارلىق ھازىرقى زامان پەتۋا ئورگانلىرىمۇ شۇنداق قارار چىقارغان. ①

بۇ قاراشنىڭ ھەزرىتى مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا مەنسۇپ قىلىنىشىغا كەلسەك، ئەتا ئىبنى يەسار مۇنداق دەيدۇ: مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇ سۇفيان بىر ئالتۇن ياكى كۈمۈش قاچىنى ئۇنىڭ ئېغىرلىقىدىن چىقراق ئالتۇن ياكى كۈمۈشكە ساتقاندى، ئەبۇددەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

— مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇنىڭغا ئوخشاش سودىنى توسقانلىقىنى، پەقەت تەڭمۇتەڭ سېتىشقا بولىدىغانلىقىنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم، — دېدى. مۇئاۋىيە ئۇنىڭغا:

— مەن بۇنىڭغا ئوخشاش سودىنىمۇ بولىدۇ دەپ قارايمەن، — دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇددەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاچچىقلىنىپ:

— مەن ئۈچۈن مۇئاۋىيەنىڭ ئەدىپىنى كىم بېرىپ قويدۇ؟ مەن ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنى ئېيتىپ بېرىۋاتسام، ئۇ ئۆزىنىڭ پىكرىنى ئېيتىۋاتىدۇ، ئۇ بار زېمىندا مەن ياشمايمەن، — دېدى. ئاندىن خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئەھۋالنى ئۇنىڭغا

① «إكمال المعلم» 262/5. «الكافي» لابن عبد البر 303/1. «الاستنكار» 347/6. الإفصاح (212/1). «فتح الباري» 380/4. قرار «مجمع الفقه الإسلامي» رقم 84 (9/1).

② «مؤۋەتتا» 1302 - ھەدىسى. (سەنەدى ئاجىز). «مۇسلىم» 1587 - ھەدىسى.

كەلسەك، يۇقىرىدا بىز ئۇ ھەدىسىلەرنىڭ ئومۇمەن دەلىل بولىدىغان بىر قىسمىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ئۇندىن باشقا يەنە نەق دەلىل بولىدىغان ھەدىسىلەردىن مۇنداق بىر نەچچە مىسال ئېلىش مۇمكىن:

فەزالە ئىبنى ئۇبەيد ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: خەببەردە ئېلىنغان غەنىمەت ئىچىدىن ئالتۇن ۋە مارجان ئۆتكۈزۈلگەن بىر زەنجىر سېتىش ئۈچۈن چىقىرىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇ يەردە ھازىر ئىدى. ئۇ، ساھابىلەرنى زەنجىردىكى ئالتۇنلارنى ئايرىپ چىقىرىشقا بۇيرىدى ۋە مۇنداق دېدى: «ئالتۇننى ئالتۇنغا تەڭمۇ تەڭ تارتىپ سېتىڭلار»^①.

ناۋادا ئۇ زەنجىرنى تاۋار سۈپىتىدە سېتىش جائىز بولىدىغان بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىكى ئالتۇننى ئايرىپ چىقىرىشقا، تەڭمۇ تەڭ سېتىشقا بۇيرۇمىغان بولاتتى.

بۇ ھەدىس سەھىھ بولغاچقا ئىمام ئىبنى ئەيمىيە بۇنى رەت قىلالمىغان ۋە باشقىچە تەۋىل قىلىپ ئىزاھلاپ، بۇ سودىدا زەنجىردىكى ئالتۇن ئۇنى سېتىۋېلىشقا بېرىلگەن ئالتۇندىن ئارتۇق ئىدى، شۇڭا ئالتۇننى ئارتۇق ئالتۇنغا ئالماشتۇرۇش بولغاچقا رەسۇلۇللاھ بۇنى توسقان دېگەن.^②

ئىمام ئىبنى ئەيمىيە بۇ ئىزاھاتىدا ئۇ زەنجىرنى تاۋار ئەمەس، بەلكى بىرى - بىرىدىن ئارتۇق بولغان تەقدىردە جازانە

شەكىللىنىدىغان تۈر دەپ ئېتىراپ قىلغان بولغاچقا، ئىمام ئىبنى ئەيمىيە بۇ ئىزاھاتى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئالتۇن زىبۇ - زىننەتلەر تاۋار ھېسابلىنىدۇ، بىر - بىرىدىن ئارتۇق ياكى نېسى سېتىلسا جازانە شەكىللەنمەيدۇ دېگەن قارىشىنى تېگىدىن يىقىتقان بولىدۇ.

يەنە مۇجاھىد رىۋايەت قىلىپ دەيدۇكى، مەن ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بىلەن بىللە ئىدىم. ئۇنىڭ يېنىغا بىر زەرگەر كېلىپ ئۇنىڭغا: ئىسى ئابدۇرراھماننىڭ ئاتىسى! مەن ئالتۇندا زىبۇ - زىننەت قۇيمەن، ئاندىن ئۇ زىبۇ - زىننەتلەرنى ئۆزىدىن ئېغىرراققا ساتمەن، شۇنداق قىلىپ ئاشۇ پۇلدىن ئىش ھەققىمنى چىقىرىۋالمايمەن دېۋىدى، ئىبنى ئۆمەر ئۇنى ئۇنداق قىلىشتىن توستى. زەرگەر قايتا - قايتا سوراۋەرگەن ئىدى، ئىبنى ئۆمەر ئۇنى توساۋەردى. ئاخىرى مەسچىت دەرۋازىسىغا ياكى ئۇلاققا يېتىپ كەلگەندە مەنمەكچى بولغىنىدا ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دېدى: بىر تىلانى بىرتىللاغا، بىر تەڭگىنى بىر تەڭگىگە ئارتۇق قىلماي تېگىشىش لازىم. بۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ بىزگە تاپشۇرغىنى، بىزنىڭمۇ سىلەرگە تاپشۇرىدىغىنىمىزدۇر، دېدى.^③

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ھەدىسىدىكى زەرگەرگە: بۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ بىزگە تاپشۇرغىنى، بىزنىڭمۇ سىلەرگە تاپشۇرغىنىمىزدۇر دېگەن سۆزى سەنەدى رەسۇلۇللاھقا تۇتاشقان، ئېھتىماللىققا يول يوق، سەھىھ ھەدىستۇر. بۇ ۋە يۇقىرىقىدەك ئېنىق

① "مۇسلىم" 1591 - ھەدىس.

② "مجموع الفتاوى" 453/29.

③ "موطأ مالك" بىر قىسىم: 1300 سىندە صحیح.

يەنە كېلىپ، قىياس جەھەتتىن ئىمام ئىبنى تەيمىيەنىڭ ئالتۇن-كۈمۈش زىبۇ-زىننەتنى ئادەتتىكى تاۋارغا ئوخشاشقان قىياسى پۈت تېرەپ تۇرالمايدۇ دېيىشىمىزدە بىرىنچىدىن: ئالتۇن بىلەن كۈمۈش سودىسىدا جازانە شەكىللىنىشى ھەدىسنىڭ ئېنىق كۆرسەتمىسى بىلەن ئىسپاتلانغان. بۇنىڭدىكى ئىللەتنى پۇل بولغانلىقى دەپ بېكىتىش ئىجتىھات يەكۈندۇر. ئالىملىرىمىزمۇ يەكۈنلەنگەن ئىللەتنىڭ ئايەت ۋە ھەدىسنىڭ ئېنىق كۆرسەتمىسى بويىچە ئىسپاتلانغان ھۆكۈمنى بىكار قىلىۋېتەلمەيدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. چۈنكى ئايەت ۋە ھەدىسنىڭ ئېنىق كۆرسەتمىسىنىڭ دالالىتى كەسكىن، ئىجتىھات يەكۈننىڭ دالالىتى بولسا گۇمانىدۇر.

يەنە بىر تەرەپتىن، ئىمام ئىبنى تەيمىيەنىڭ قىياسى بويىچە كېسەك ياكى چوكا ۋە نوچا ئالتۇنلارمۇ پۇللۇق سۈپىتىنى يوقاتقان تەقدىردە ئۇنىڭدا جازانە شەكىللەنمەسلىكى كېرەك بولاتتى. ھالبۇكى ئىمام ئىبنى تەيمىيەمۇ ئۇنىڭدا جازانە شەكىللىنىدۇ دەيدۇ.^①

دېمەك، بىز بۇ نۇقتىدىنمۇ ئىمام ئىبنى تەيمىيە ۋە شۇ قاراشتىكى بەزى ئالىملار ئوتتۇرىغا قويغان ئاساسلىق دەلىللەرگە ئىسپاتلىق قىلىپ رەددىيە بەرگەن بولدۇق. ئەسلىدە بۇ ئېنىق مەسىلە بولۇپ بۇ قەدەر ئۇزۇن توختىلىش ھاجەتسىز ئىدى. بىراق ئىمام ئىبنى تەيمىيە ۋە شاگىرتى ئىمام

سەھىھ ھەدىسلەر، ئۇبادە، فەزالە ۋە ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلاردىن كەلگەن بايانلار ۋە ئۇنىڭ قارشىسىدا بىرەر ساھابىنىڭ باشقىچە قاراشتا بولمىغانلىقى دەلىللىنىشىدەك ئىجما دەرىجىلىك ھۆكۈم بار ئەھۋالدا، ئىمام ئىبنى تەيمىيەنىڭ ئالتۇن-كۈمۈش زىبۇ-زىننەتنى ئادەتتىكى تاۋارغا ئوخشىتىپ قىلغان قىياسى پۈت تېرەپ تۇرالمايدۇ.

ھەسەن بەسىرى قاتارلىق تابىئىنلاردىن كەلگەن قاراشلار يىغىلغان چاغدا تېخىمۇ شۇنداق. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلاردىن كەلگەن قاراش ئىمام ئىبنى تەيمىيە دېگەندەك ساپ زىبۇ-زىننەت ھەققىدە كەلگەن بولماستىن قېلىچ، ئۈزۈك ۋە كېمەردەك تۆمۈر ۋە باشقا ماددىغا قوندۇرۇلغان ئالتۇن ھەققىدە كەلگەن. ھالبۇكى، بۇ تۈر نەرسىلەردە تابىئىنلاردا ئىختىلاپ بارلىقى ئېنىق مەسىلە بولۇپ، ئۇلار ئۇ نەرسىلەرگە قوندۇرۇلغان ياكى ياللىغان ئالتۇننى ئەسلىي ھۆكۈمدىن مۇستەسنا قىلىۋەتكەن بولغاچقا ئۇلار خۇددى ساپ ئالتۇن زىبۇ-زىننەتلەرنى بىرىنى بىرىدىن ئارتۇق ياكى نېسى سېتىشىنى جائىز دەپ قارىغاندەك كۆرۈنگەن. شۇڭا، ئىمام ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھۇمۇ ھەزرىتى مۇئاۋىيەدىن ۋە ئاشۇ تابىئىنلاردىن كەلگەن رىۋايەتلەرگە ئاساسلىنىپ بۇ مەسىلىدە ئىجما يوق دەپ قانائەت ھاسىل قىلغان بولۇشى ۋە ئىلگىرىكى ئالىملارنىڭ قارىشىنى ئالماي يېڭى قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان بولۇشى مۇمكىن. بولمىسا ئىجماغا زىت قاراشتا بولمىغان بولاتتى.

① "حکم الأوراق النقدية" - بحث اللجنة الدائمة منشوراً في مجلة البحوث الإسلامية، العدد الأول.

ھارام قىلدى. شۇڭا كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز-نەسەت كەلگەندىن كېيىن بولدى قىلسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولدى، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھقا قالدۇ. كىمكى جازانە قىلىشقا قايتىدىكەن، ئەنە شۇلار دوزاخ ئەھلى بولۇپ، ئۇلار دوزاختا مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر. ﴿^۱

خۇلاسە:

1. ئالتۇن - كۈمۈشنى ئالتۇنغا ياكى كۈمۈشكە ياكى قەغەز پۇلغا سېتىشتا ھەر ئىككى تەرەپ شۇ سورۇندىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن بەدەلنى قولغا نەق ۋە تولۇق تاپشۇرۇپ ئېلىشى شەرت. نېسى قالسا جازانە شەكىللىنىدۇ.

2. كونا ئالتۇننى يېڭىسىغا، كېپەك ياكى تىللا ياكى چوكا ئالتۇننى زىبۇ - زىننەت ئالتۇنغا ئالماشتۇرۇشتا چوقۇم مىقدارى تەڭ باراۋەر بولۇشى، نەق بولۇشى لازىم. كۈمۈشمۇ شۇنداق. ئالماشتۇرۇشتا نېسى قالسا جازانە شەكىللىنىدۇ.

3. ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ سۈپىتىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى شۇنداقلا كونا - يېڭىلىقى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. نەتىجىدە سۈپەتلىكىنى ناچىرىغا، كونسىنى يېڭىسىغا، بىرىنى ئېغىرراق قىلىپ ياكى يېڭى - كونسىلىق پەرقى، ئىش ھەققى ئۈچۈن پۇل بېرىپ سودىلاشسا توغرا بولمايدۇ. بەلكى كونا ئالتۇننى سېتىپ پۇلنى ھېسابلاپ نەق ئېلىپ، ئاندىن يېڭى ئالتۇننىڭ سودىسىنى قىلىپ ئۇنىڭ پۇلنى نەق بېرىش لازىم. (ۋەللاھۇ ئەلەم)

ئىبنى قەييىمىلەر بىلىمى مول، قەلىمى كۈچلۈك كاتتا مۇھەققىق ئالىملاردىن بولغاچقا بۇلار ئاشۇ ئاجىز قاراشنى ياقلاپ قېلىپ كۈچلۈك قاراشتەك كۆرۈنۈپ قالغان. نەتىجىدە ئىلىم ئەھلىلىرىدىمۇ بۇ ھەقتە ئىككىلىنىش پەيدا بوپ قالغان. بۇ سەۋەبتىن بۇ قاراشنىڭ ئاجىزلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش كېرەك بولۇپ، گەپ ئۆزىراپ كەتكەن بولدى.

ئىجمانى تۇتقان ھازىرقى دەۋر كۆپچىلىك ئالىملارنىڭ قارىشىنى تەرجىمە قىلىشنىڭ يەنە بىر سەۋەبى شۇكى، جازانە بارلىق ساھماۋى شەرىئەتلەردە ھارام قىلىنغان بولۇپ، شەرىئەتمىزدىمۇ ھاللاك قىلغۇچى چوڭ گۇناھلار قاتارىدىن سانالغان، ئاللاھ تائالا قۇرئاندا جازانە يېڭۈچىگە جەڭ ئېلان قىلغان ۋە بىلىپ تۇرۇپ جازانە مۇئامىلىسى قىلغانلارنى دوزاختا مەڭگۈ قالدۇرغانلار قاتارىدىن ساناپ، جازاندىن كەلگەن كىرىمدىن بەرىكەتنى كۆتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى بايان قىلغان، پەيغەمبىرىمىزمۇ ھەدىسلەردە جازانە يېڭۈچى ۋە يېڭۈزگۈچىگە لەنەت قىلغان. جازانە بۇ قەدەر ئېغىر ۋە چوڭ گۇناھ بولغاندىن كېيىن ئىجما ۋە سەھىھ ھەدىسلەر كۆرسەتكەن قاراشنى تۇتۇش تەقۋادارلىق ئىزلەيدىغان ھەربىر مۇسۇلمانغا لايىق ئىشتۇر.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿جازانە يەيدىغانلار (قىيامەتتە) ساراڭلىقتىن شەيتان سوقۇۋەتكەن ئادەملەردەكلا قوپىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ: <ئېلىم - سېتىم جازانىگە ئوخشاشتۇر> دېگەنلىكىدىندۇر. ئاللاھ ئېلىم - سېتىمنى ھالال قىلىپ، جازاننى

① سۇرە بەقەرە: 275 - ئايەت.

چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان. مەخسۇم ھاجىم خاراكتېرى كۈچلۈك، پىكىرى ئۆتكۈر كىشى بولۇشىغا قارىماي ھەرقانداق ئىشتا ئەتراپىدىكىلەردىن مەسلىھەت سورىماي، پىكىرنى ئالماي قارار قىلمايتتى.

«ئىنسان سەپىرىدە تونۇلدى» دېگەن ھىكمەت بار، مەن مەرھۇم بىلەن 2012- يىلىنىڭ ئاخىرى ياۋرۇپا سەپىرىدە بىرگە بولۇپ، سەككىز دۆلەتنى ئايلىنىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان ئىدىم. سەپەر جەريانىدا ئەتراپتىكىلەرگە ئۆزىنىڭ كەمىنەلىكى، ئالىيجاناپلىقى بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، ھېچكىمنىڭ كۆڭلىنى چەگمەي، پىكىرنى تاڭماي، ھېچكىمنى يەكلىمەي، بەزى بۇرادەرلەر ئارىسىدا گەپ تاللىشىپ ئىختىلاپ پەيدا بولسا، دەرھال ھەر ئىككى

«ئالم ئۆلدى ئالم ئۆلدى» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنىڭ بەرھەقلىقى مەخسۇم ھاجىمنىڭ نەۋقېران يېشىدا تۇيۇقسىزلا پانىي دۇنيا بىلەن خوشلىشىشى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ھەقىقىتىنى نامايەن قىلدى. خەلقىمىز خۇددى بېشىغا تاغ گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەندەك ئېغىر قايغۇغا چۆمدى.

«ئۆلمىگىچە رەھمەتلىك بولالمايسەن» دېگەندەك، مەخسۇم ھاجىم قالدۇرۇپ كەتكەن بوشلۇق مەرھۇمنىڭ نەقەدەر ئالىيجاناب، يۈكسەك ئەخلاق ئىگىسى، كەمتەر، تەمكىن، پاراسەتلىك شەخس ئىكەنلىكىنى بىزگە ئەسلەتتى.

ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇم ھاجىم يالغۇز بىر ئالم ئىدى. بىز تونۇشقان 30 يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ ھەرقانچە ئېغىر كۈنلەردىمۇ ئېغىر-بېسىق، تەمكىن، تەبەسسۇم قىلىپ تۇرىدىغان ئالىيجاناب خىسلىتى مەندە

ئابدۇلھەكىم مەخسۇم ھاجىمنىڭ مائارىپچىلىق، تەشكىللەش ساھەسىدىكى تەجرىبىلىرى ۋە تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە بىرقانچە مۇستەقىل جەمئىيەت ۋە ۋەقەلەرنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئۇل سېلىنغاندىن تاشقىرى ياۋرۇپا ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇيغۇر مۇھاجىرلىرىنى يېتەكلەش، تەشكىللەش، مۇئەسسەسەلەششكە چاقىرىپ، كۆپلىگەن جەمئىيەتلەرنىڭ قۇرۇلۇشىغا تۈرتكە بولغانىدى. بۈگۈن ئەنە شۇ خىزمەتلىرى مېۋە بېرىپ، خەلقىمىز بىر يەرگە توپلىشىپ، ئەۋلادلىرىنى دىنىي، مىللىي ساھەلەردە تەربىيەلەش مەركەزلىرىنى كۆپلەپ رويپا چىقارماقتا.

ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇم ھاجىم دىنىي ئالىم بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىستانبۇلغا كېلىپ، ئوقۇش ئارزۇسى بولغان ياشلارغا تەربىيە ئىشلەپ، يېتەكلەش خىزمىتىنى ئۆزىنىڭ ئەڭ مۇھىم بۇرچى دەپ بىلىپ، ئىدىيە جەھەتتىن قايىمۇقۇپ قالغان، دىنىي ۋە مىللىي خىزمەتلەردە يولنى تاپالماي قالغانلارغا يول كۆرسىتىپلا قالماي ماددىي قىيىنچىلىقى بارلارنىڭ تۇرمۇشىنى ھەل قىلسا، مەنئىي جەھەتتىن قايىمۇقۇپ قالغانلارغا روھىي ئوزۇق بولۇپ، يېتەكلەپ ماڭاتتى. مۇھتاجلار بىلەن خەيرى - ساخاۋەتچىلەر ئارىسىنى باغلاشتا كۆرۈكلۈك رولىنى جارى قىلدۇرۇپ ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ھاجىتىدىن چىقاتتى.

ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇم ھاجىم ۋە تەندە

تەرەپكە خىزمەت ئىشلەپ، ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىپ سەپىرىمىزنى ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ئاخىرلاشتۇرغاندۇق.

مەخسۇم ھاجىم ۋە تەندىن مەشگۈللۈك ئايرىلىپ، مۇھاجىرەت ھاياتىنى باشلاپ پاكىستاندا قىسقا بىر مۇددەت تۇرغاندىن كېيىن مىسىرغا بېرىپ ئۆزى بىلىم ئاشۇرۇش بىلەن بىرگە مىسىردا ئوقۇۋاتقان تالىبۇل ئىلىملەرگە دەرس ئۆتۈپ، ئۇلارنى يېتەكلەش بىلەن مەشغۇل بولغاندىن باشقا، ئالاھىدە تىرىشىپ ماگىستىرلىق ئۇنۋانىغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، مۇھاجىرەتتىكى خەلقىمىزنىڭ دىنىي، مىللىي كىملىكىنى ساقلاش ئۈچۈن مائارىپنى گۈللەندۈرۈشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، 2000 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ياشلارنى بىلىم بىلەن قوراللاندىرۇشنىڭ مۇھىملىقى ۋە بۇ خىزمەتنى جانلاندىرۇش ئۈچۈن مۇقىم بىر جەمئىيەت قۇرۇپ چىقىشنىڭ زۆرۈرلىكى، ئۈنۈملۈك خىزمەت قىلىشنىڭ بىردىنبىر يولى مۇئەسسەسەلەشش ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، چەتئەلدىكى بارلىق مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر بىلەن پىكىرلىشىپ، ئىدىيە خىزمىتى ئىشلەپ، بىر - ئىككى يىل تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن ئىستانبۇلدا «مائارىپ ۋە ھەمكارلىق جەمئىيىتى» نى قۇرۇپ چىقىپ شۇ ئارقىلىق چەتئەللەردە ئۇيغۇرلارنىڭ مائارىپىنى گۈللەندۈرۈشكە ھەرىكەت قىلغان.

«مەرىپەت ئۆسمۈرلەر ژورنىلى»غا

مۇبارەك بولسۇن!

پەرزەنت تەربىيىسى ھازىرقى دۇنيادا ئەڭ كۆپ ئىلغا ئېلىنىۋاتقان، شۇنداقلا بارلىق ئاتا-ئانىلاردا كۈچلۈك تەخىرسىزلىك تۇيغۇسى پەيدا قىلىۋاتقان مۇھىم تېمىلارنىڭ بىرى.

يۇقىرى سۈپەتلىك ئون-ئىككىنچى بۆلۈملىرى ۋە نەشر ئەپكارلىرى ئارقىلىق دەۋەت ساھەسىدە ئۆزىگە خاس يول تۈتۈپ كېلىۋاتقان «ئەۋلاد گۇرۇپپىسى» مۇھاجىرەتتىكى تۇيغۇ پەرزەنتلىرىنىڭ يېشى ۋە سەۋىيىسىگە ماس كېلىدىغان ئوقۇشلۇق بولماسلىقىغا بوشلۇقنى ۋە مەسئۇلىيەتچان ئاتا-ئانىلاردىكى مەزكۇر تەخىرسىزلىك تۇيغۇنى ھېس قىلىپ، جاپالىق ئىشلەش نەتىجىسىدە پۈتۈن دۇنيادىكى تۇيغۇ پەرزەنتلىرىگە ئىنتايىن سۈپەتلىك ۋە ئەھمىيەتلىك بىر سوغات تەييار قىلىپتۇ. بىز بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەزكۇر گۇرۇپپىدىكى بارلىق جاپاكەش قېرىنداشلارغا چىن كۈڭلىمىزدىن ئېھتىرام بىلەن بىلەن بىز، شۇنداقلا بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مۇشۇنداق ئەھمىيەتلىك ئەمگەكلەرنى كۆپلەپ ئۇچۇرغا چىقىرىشىمىزغا تېلەكداشلىق بىلەن بىزنىڭ...

كامالى ئېھتىرام بىلەن:

«مەرىپەت ژورنىلى» تەھرىراتى

مەخپى مەدەرىسلىرىدە تالمولارغا دەرس بەرگەندە كلا ۋەتەندىن چىققاندىن بېرى يەنە تالىپلارغا دەرس ئۆگىتىشىنى توختاتمىغانىدى. ئىستانبۇلنىڭ شۇنچە قىيىن شارائىتىدا بامداتتىن بۇرۇن ۋە بامداتتىن كېيىن بولۇپ، كۈنىگە بىر قانچە ئورۇندا يۇقىرى سەۋىيەلىك تالىپلارغا دەرس بېرىپتتى. جامائەت ئىچىگىمۇ ئالاھىدە چۆككەن بولۇپ، جامائەت سورۇنلىرىغا قاتنىشمايتتى، توي-تۈگۈن مۇراسىملىرىغا چاقىرىلسا دەۋەتنى قوبۇل قىلىپ تەكلىپ قىلىنغان يەرگە ئىمكان بار بېرىشقا تىرىشاتتى.

ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت، جامائەتنىڭ ئىتتىپاقلىقنى نەزەردە تۇتۇپ، گۇمانلىق، بەزى ئەخلاقىي كىشىلەرگىمۇ ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، ئۇلارغىمۇ ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى.

ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇم ھاجىم ھاياتىدا تۇيغۇ خەلقىگە ھەقىقىي ئالىمنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى مول بىلىمى، يۈكسەك پەزىلىتى، ئېسىل ئەخلاقى، باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشتەك ئالىيچانلىقى بىلەن ئۆلگە بولغان. ئۇنىڭ ۋاپاتى بىزىلەرگە ھېچكىم ئۆزىنىڭ ھاياتىغا كېيىللىك قىلالمايدىغانلىقى، ئۆلۈم ياش-قېرى دېمەيدىغانلىقى، ئەجەل كەلسە جاننى ئىگىسىگە تاپشۇرۇشتىن باشقا چارە يوقلىقىنى ئەسلىتىدى. ئاللاھ مەرھۇمنىڭ جاينى جەننەت قىلىسۇن. (ئامىن!)

ئابدۇلئەھەد ئۇچقۇن

كۈنىمىزغىچە داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان مەزكۇر «پىلاننىڭ ئىجرا قىلىنىشى» تەرتىپلىرى تۆۋەندىكىدەك 3 باسقۇچقا بۆلۈندۈ.

1- «ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى» بارلىققا كېلىشتىن بۇرۇنقى «پىكرىي جەڭلەر» باسقۇچى بولۇپ، ئۇلار بۇ مەزگىلدە: شەرقشۇناسلار (ئىسلام بىلىملىرىنى ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن ئۆگىنىدىغانلار)نى تەربىيەلەپ چىقىدۇ. ئۇلار بار كۈچى بىلەن ئىسلام تەلىماتلىرىغا قەستەنلىك بىلەن ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈشكە تىرىشىدۇ، بىر تەرەپتىن سوپىلىق تەرغىباتى ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى بېخۇتلاشتۇرۇشقا تىرىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن شىيئە مەزھىبىگە تەۋە ھەرخىل شەكىلدىكى تارماق مەزھەبلەرنىڭ بارلىققا كېلىشىگە ئۇل سالىدۇ. مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى جىھادقا مۇناسىۋەتلىك پىكىرلەردىن ئۇزاقلاشتۇرۇش ئۈچۈن، پەلسەپە ۋە باشقا پىكرىي

بۇ ماقالىنىڭ ئالدىنقى ساندا بايان قىلىنغاندەك، 1069-يىلى باشلىنىپ، بىر نەچچە يۈز يىل داۋام قىلغان مەشھۇر «ئەھلىسەلىپ» قوراللىق ھۇجۇملىرىنىڭ ھەممىسى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، بىر-بىرىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى بولغان خىرىستىيانلار بىلەن يەھۇدىيلار ئىسلام دۇنياسىغا قارشى بىرلىشىدۇ ۋە «پىكرىي مەيدانلاردا قورالسىز جەڭ» لايىھەسىنى تۈزۈپ چىقىدۇ. مەزكۇر «لايىھە» مۇسۇلمانلار ئارىسىغا پىلانلىق ھالدا بىر قانچە باسقۇچلۇق پىتنە ئىغۋا تارقىتىش، ئۇلارنى مەزھەپ ئىختىلاپلىرى پاتقىقىغا سۆرەپ ئەكىرىش، يېڭى نەسىل ئىسلام ئەۋلادلىرىنى ئىسلام تەلىماتلىرىنىڭ ھەقىقىي روھىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇش، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىگە ھەرخىل بۇزۇق پىكىرلەرنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىنى ئۆزگەرتىش قاتارلىق مەخپىي پىلانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ،

مەسئۇللىرى 1908-يىلىغا كەلگەندە بەزىبىر نارازىلىق نامايىشلار ۋە قوزغىلاڭ ھەرىكەتلىرىنى باھانە قىلىپ، سۇلتان ئىككىنچى ئابدۇلھەمىدنى ھاكىمىيەتنى ئۆزلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە مەجبۇرلايدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزلىرىنىڭ ھەرخىل ھىيلە-مىكىرلىرى ئارقىلىق، ئوسمانىيلار ھاكىمىيەتنى يىقىتىش پىلانىدا غەلبە قىلىدۇ.

3-باسقۇچ، 1923-يىلى «ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى» ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن باشلاپ، كۈنىمىزگىچە داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان پىكرى مەيدانلاردىكى جەڭلەر باسقۇچى بولۇپ، بۇ مەزگىلدە ئۇلار: سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي مەيدانلاردا شەكلى ئۆزگەرگەن ھەرخىل يېڭى جەڭلەر ۋە مەخپى ھۇجۇملارنى پىلانلايدۇ. بىر تەرەپتىن ئىسلام دۇنياسىنى ئۆزئارا بۆلۈشۈپ، قورال كۈچى ئارقىلىق ئۇلارنى مۇستەملىكە قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن پىكرى مەيدانلاردىكى قورالسىز جەڭلىرىنى تېخىمۇ قانات يايدۇرۇپ، ئىسلام دىنىنىڭ ساپ ئەقىدىسىنى، مەدەنىيەت ئېڭىنى، ئەخلاق نەزەرىيىسىنى ۋە باشقىمۇ بارلىق قىممەت قاراشلىرىنى بۇرمىلاش ئارقىلىق ئۆزگەرتىشكە تىرىشىدۇ. يېڭى نەسىل ئىسلام ئەۋلادلىرىنى غەربنىڭ پىكىرلىرىنى ئىختىيارى ھالدا ئۆزلىكىدىن قوبۇل قىلىدىغان، ھەتتا ئۇنىڭغا باشقىلارنى تەرغىب قىلىدىغان بىر ھالەتنى

مەيدانلاردىكى ئايىغى چىقمايدىغان تالاش-تارتىش ۋە مۇنازىرىلەر بىلەن مەشغۇل بولۇشقا ئۈندەيدۇ. ئۇلار ھەرقانداق مەسىلىدە ئەقىلنى دىننىڭ ئالدىغا قويۇشنى نەۋسىيە قىلىدۇ.

2-«ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى» ھۆكۈم سۈرگەن 625 يىللىق جەرياندىكى «پىكرى جەڭلەر» باسقۇچى بولۇپ، ئۇلار بۇ مەزگىلدە: ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىنىڭ باشقا دىندىكىلەرگە ئادىل بولۇش سىياسەتلىرىدىن پايدىلانغان ھالدا، يۇقىرىدىكى رەزىل ھەرىكەتلىرىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇش بىلەن بىرگە، سامانىنىڭ تېڭىدىن سۇ قويۇپ بېرىش تاكتىكىسى بويىچە تاشقى كۆرۈنۈشتە دوست كۆرۈنۈپ، ئەمەلىيەتتە بولسا خەلىپىلىكنىڭ زاۋال تېپىشى ئۈچۈن تۈزۈلگەن بارلىق رەزىل تاكتىكا ۋە پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. پۈتۈن غەرب ئەللىرىنىڭ بۇ قېتىمقى پىكرى مەيدانلاردىكى «قورالسىز جېڭى» نىڭ ئاساسلىق نىشانى شانلىق تارىخقا ئىگە ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىنى ھىمايە قىلىدىغان تۈرك خەلقىدىن ئىبارەت بولۇپ، 1889-يىلى پارىژدا مەخپى قۇرۇلغان «بىرلىك ۋە تەرەققىيات پارتىيە» سى ئۆزلىرىنىڭ ئوسمانىيلار ھاكىمىيەتىگە قارشى بۇزۇق پىكىر-ئەپكارىنى تارقىتىش ئۈچۈن، بىلگىيە پايتەختى جەنۇبىدە «ئوسمانىيلار» دېگەن ئىسمىدا ژۇرنال چىقىرىشقا باشلايدۇ. قىسقا ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈن تەۋەلىكتە ناھايىتى تېز يىلتىز تارتقۇزۇلغان بۇ پارتىيە

شەكىللەندۈرىدۇ.

غەربنىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا بولغان چوڭقۇر دۈشمەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىش ئۈچۈن، بەزى شەرقشۇناسلارنىڭ ئىسلام دىنى ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. مەسىلەن: ئەسلى رۇسىيەلىك فرانسىيەدە ئوقۇپ چوڭ بولغان ۋە لېۋاندا ياشىغان شەرقشۇناس: ماكسىم رودنىسۇن ئۆزىنىڭ ئەربەچە يازغان «ئىسلامنىڭ جەزب قىلىش كۈچى» ناملىق كىتابىدا مۇنۇلارنى يازىدۇ: «ئەڭ چوڭ خەتەر ئىسلامنىڭ ئىچكى قانۇن تۈزۈملىرى ئىچىگە يۈشۈرۈلگەن بولۇپ، مۇسۇلمانلار ياۋروپانىڭ باش ئاغرىقىغا ئايلىنىشتىن بۇرۇنمۇ، ياۋرۇپا ئۈچۈن چوڭ بىر خەتەر ئىدى. چۈنكى ئۇلاردا كېڭەيمىچىلىك ۋە باشقىلارنى ئۆزلىرىگە ئەگەشتۈرۈش كۈچى ئىنتايىن ئۆتكۈر بولغانلىقى ۋە بۇ دىنغا بىر قېتىم ئەگەشكەنلەر ئىككىنچى بۇ دىندىن قايتمايدىغانلىقى ئىدى. ئىلگىرى غەرب دۇنياسى «سېرىق دۈشمەن» دەپ ئاتالغان خىتايلار ۋە ياپۇنلاردىن قورقاتتى. كېيىنكى زامانلاردا كوممۇنىست سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خەتىرىدىن قورقۇشقا باشلىدى. مانا ھازىر ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر - بىرىنىڭ مەنپەئەت دوستلىرى ئىكەنلىكىنى، ئەمما ھەقىقىي قورقۇشقا تېگىشلىك دۈشمەننىڭ رادىكال مۇسۇلمانلاردىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بايقىدى.»

شەرقشۇناس لورانس براۋۇن مۇنداق

دەپ يازىدۇ: «ئىسلامنىڭ مەخپى كۈچى ياۋروپانى قورقۇتۇشى كېرەك. چۈنكى ئۇ پەقەتلا بىر دىندىن ئىبارەت ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدا جىھاد بار، باشقىلارنى ئاسسىمىلاتسىيە قىلىش بار، ئىسلام قانۇن تۈزۈملىرى ئىچىگە يۈشۈرۈلگەن مەخپى كۈچ، غەرب دۇنياسى ئۈچۈن ۋە ھەتتا پۈتۈن دۇنيا ئۈچۈن خەتەرلىك ئاقسۆڭەكلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. شۇڭا پۈتۈن ياۋروپا ۋە ھەتتا پۈتۈن دۇنيا بىرلىكتە ئىسلام دىنىغا قارشى كۈرەش قىلىشى كېرەك.»

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، غەرب ئەللىرى بۇندىن بىر نەچچە يۈز يىل بۇرۇن پۈتۈن ياۋروپادا ئېلىپ بېرىلغان دىنىي ئىسلاھاتلارنىڭ ئوخشىشىنى ئىسلام دۇنياسىدىمۇ ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، ئىسلام دۇنياسىدىمۇ غەرب دۇنياسىنىڭ خىرىستىيان دىنىغا تۇتقان پۈزۈتسىيىسىگە ئوخشاش پۈزۈتسىيە تۇتىدىغان بىر ھالەتنى شەكىللەندۈرۈش بىلەن بىرگە، «مەدەنىي ئىسلام» نەزەرىيىسىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى مەقسەت قىلغان. «مەدەنىي ئىسلام» نەزەرىيىسى: دىنىي ئىبادەتلەرنى مەسچىتلەرگە خاسلاشتۇرۇشقا، دىنىي ئەھكاملارنى ئۆز - ئادەتلەرگە ئايلاندۇرۇشقا، غەرب مەدەنىيىتىنى تۇلۇق قوبۇل قىلىشقا ۋە باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلار بىلەن قارشىلاشماسلىققا چاقىرىدىغان يېڭى بىر نەزەرىيەدىن ئىبارەت بولۇپ، ئامېرىكا مۇداپىئە مىنىستىرلىكىگە تەۋە ئىستراتېگىيە

روھىدىن يىراقلىشىشىغا يول ئاچىدۇ. قوراللىق ھۇجۇملار باشقىلارنى مەجبۇرىي ھالدا ئۆزلىرىگە باش ئەگدۈرۈشنى مەقسەت قىلسا، پىكرى ھۇجۇملار ئەقىللەرنى يۇيۇش، چۈشەنچىلەرنى ئۆزگەرتىش، ھۇجۇم قىلغۇچىغا ئەگىشىش ۋە ئۇنىڭغا ئىچكى جەھەتتىن تولۇق تەسلىم بولۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

بۇ قېتىمقى ئۈچىنچى باسقۇچلۇق «پىكرى مەيدانلاردىكى جەڭ» مەزگىلدە: ئىسلام دۇنياسى بىلەن غەرب دۇنياسى ئوتتۇرىسىدا شەكلى ئۆزگەرگەن قورالسىز ھالدىكى «ئەھلىسەلىپ» ھۇجۇملىرى قايتىدىن باشلىنىدۇ. ئەگەر بىز ئەنگىلىيە باش گېنېرالى لورد بىلەن فرانسىيە باش گېنېرالى گۇرۇننىڭ 1918-يىلى سالاھىدىدىن ئەيىبى ۋە خالىد ئىبنى ۋەلىد (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) نىڭ قەبرىلىرىگە كىرىپ مانا بىز بۇ يەردە، ئەمدى نۆۋەت بىزگە كەلدى، «ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشى» يەنىلا داۋام قىلىدۇ، دېگەنگە ئوخشىغان سۆزلىرىنى، 2001-يىلى 11-سېنتەبىر ۋەقەسىدىن كېيىن «خەلقئارالىق تېررورىزم» گە قارشى جەڭ ئېلان قىلغان ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرى سابىق رەئىسى بوشنىڭ، بۇ بىر «ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشى» دېگەن مەشھۇر سۆزىگە باغلاپ تۇرۇپ مۇلاھىزە قىلىدىغان بولساق، غەرب دۇنياسىنىڭ ھازىرمۇ ئىسلام دۇنياسىغا قارشى ئومۇميۈزلۈك ئىچكى ئۇرۇش ئىچىدە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلەيمىز.

تەتقىقات مەركىزى (رانىد) بۇ ھەقتىكى باياناتىنىڭ مۇقەددىمىسىدە مۇنۇلارنى يازىدۇ: ئىسلامنىڭ ئاساسى قۇرئان ۋە سۈننەتتىن كېلىدۇ. ئەمما ھازىرقى زاماننىڭ تەرەققىياتى ۋە تەقەززاسى «يېڭى زامان ئىسلام ئالىملىرى» نىڭ ئەقىلى بىرىنچى ئورۇندا قويۇپ تۇرۇپ، ئىلاھىي ۋەھىيلەرنىڭ مەقسەت-مۇددىئالىرىنى ھازىرقى زاماننىڭ تەقەززاسى بىلەن سېلىشتۇرغان ۋە ئەقىل تارازىسى بىلەن ئۆلچىگەن ھالدا، ئىسلام دىنىنىڭ بەزى تەلىماتلىرى ھەققىدە ئىزدىنىپ، ئىجتىھاد قىلىشنى، بولۇپمۇ سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي مەيدانلاردا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنى تەقەززى قىلماقتا.

بۇ قېتىمقى «مەدەنىي ئىسلام» شوئارى ئاستىدىكى پىكرى جەڭنىڭ غايىسى: مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى يوق قىلىش، تەلەپكە لايىق تەربىيەلەنگەن شەخسلەرنىڭ يۇشۇرۇن كۈچىنى يوق قىلىش، ئۇلارنىڭ مېڭىسىگە دۈشمەن تەرەپنىڭ ھەيۋىتىنى، كۈچ قۇۋۋىتىنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق ئۇلارنى ئىچكى جەھەتتىن ئۇمىتسىزلەندۈرۈشتىن ئىبارەت ئىدى. چۈنكى پىكرى مەيدانلاردىكى جەڭدىكى مەغلۇبىيەت قوراللىق ئۇرۇش مەيدانىدىكى مەغلۇبىيەتتىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ چۈشىدىغان بولۇپ، قوراللىق ئۇرۇشتىكى مەغلۇبىيەت ئاشۇ ئۇرۇش مەيدانىدىكىلەرنىڭ شېھىت بولۇشىغا يول ئاچسا، پىكرى مەيدانلاردىكى مەغلۇبىيەت، كېلەچەك ئەۋلاتلارنىڭ ئىسلام

قاراپ كېڭىيىشىگە توسالغۇ بولۇشنى قولغا كەلتۈردى. نەتىجىدە تۈركىيە: «شەمالى ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى» غا رەسمى ئەزا سۈپىتىدە قوبۇل قىلىندى. ئەينى ۋاقىتتا تۈركىيەنىڭ «لايك» لىق مەيدانىدا چىڭ تۇرۇشى تەۋسىيە قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، دىندار لېدىرلەرنىڭ سىياسىي سەھنىدە مۇھىم رول ئېلىشى ئەڭ سەزگۈر مەسىلىلەردىن بىرىگە ئايلاندى. ئۇلارنى سىياسىي سەھنىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇش ئۈچۈن، بىر قانچە قېتىم ھەربىي ئىنقىلابلار ئېلىپ بېرىلدى. مەسىلەن: 1960 - يىلى ئىسلامىي ساھەلەردە ئىسلاھات ئېلىپ بارماقچى بولغان باش مىنىستىر ئەدنان مەندەرسنىڭ دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلۈشى، 1971 - ۋە 1980 - يىللىرىدىكى ھەربىي ئىنقىلابلار ۋە سىياسىي ئۆزگۈرۈشلەر، 1997 - يىلى مەرھۇم نەجمىدىن ئەرباكان ھۆكۈمىتىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئەنە شۇ ئىسلامىي ساھەلەردىكى ئىسلاھاتلار سەۋەبىدىن مەيدانغا كېلىدۇ.

2002 - يىلى ھازىرقى «جۇمھۇر رەئىسى» رەجەپ تەيىب ئەردوغان باش مىنىستىر سايلانغاندىن كېيىن، تۈركىيەنىڭ ياۋرۇپا بىرلىكىگە ئەزالىق باسقۇچلىرىنى تېزلىتىش شوئارى ئاستىدا، 1993 - يىلى دانىيە پايتەختى كوپېنھاگىندا ئۆتكۈزۈلگەن چوڭ يىغىندا قارار ئېلىنىپ، ياۋرۇپا بىرلىكىگە ئەزا بولغۇچى دۆلەتلەردە بولۇشقا تىگىشلىك شەرت ۋە ئۆلچەملەرنى ئاساس قىلغان ھالدا، سىياسىي،

1923 - يىلى تۈركىيەدە مۇستاپا كامال ئاتاتۈرك رىياسەتچىلىكىدە، «دىنىسزلىق» نى ئاساس قىلىپ قۇرۇلغان ھازىرقى «تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى» بارلىققا كەلگەندىن كېيىن، تۈركىيە تېررىتورىيەسى ئىچىدە ياشايدىغان تۈرك، كۇرد ۋە باشقا مىللەتلەر ئارىسىدا مىللىي ئايرىمچىلىق ھېس - نۇيغۇلىرىنى ئويغىتىش ۋە ئۇلارنى ئىرقچىلىق پاتقىقىغا سۆرەپ كىرىش ھەرىكىتى باشلىنىدۇ. كۇرد مىللىتى ئىچىدىن چىققان تۈرك ئەدەبىياتچى، شائىرى «زىيا كۆك ئالب» نىڭ، كۇردلارنىڭ مىللىي ھېس - نۇيغۇلىرىنى ئويغىتىش ئۈچۈن، تۈرك مىللەتچىلىك ئېڭىنى كۈچەيتىشكە توغرا كېلىدۇ، دېگەن پەلسەپەسى ئاساسىدا، ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان تۈرك مىللەتچىلىك ئىدىيىسى كۈچەپ تەشۋىق قىلىندى ۋە ھەتتا تۈرك خەلق ئاممىسىغا مەجبۇرىي تېڭىلدۇ.

1945 - يىلى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشقان ۋە سوغۇق ئۇرۇشلار باشلىنىپ، دۇنيا ئىككى قۇتۇپقا ئايرىلغاندىن كېيىن، شۇ زاماندىكى ئامېرىكا رەئىسى ھارى تۇرۇماننىڭ تۈركىيە بىلەن گرىتسىيەنى سوۋېت ئىتتىپاقى چاڭگىلىغا چۈشۈپ كېتىشىدىن قۇتۇلدۇرۇش چاقىرىقىغا ئاساسەن، ئامېرىكا دۆلەت خەزىنىسىدىن تۈركىيە ئۈچۈن ئالاھىدە مەبلەغ ئاجراتقان بولۇپ، تۈركىيەنىڭ غەرب بىلەن بىر سەپتە تۇرۇشى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىمالغا

جەھەتتىن مەزكۇر 3 قىتئە دۆلەتلىرىنىڭ تارىخىدا مۇھىم ئورۇننى ئىگىلىگەن، دۇنيادىكى پۈتۈن مەدەنىيەتلەرگە نەسىرىنى كۆرسەتكەن، ئوتتۇرا شەرق، بالقانلار ۋە كاۋكاز رايونلىرىغا قارىتا سىياسىي تەرەپتىن ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل «تەسەۋۋۇرى» بار بولغان، باشقىلارنى ئەگەشتۈرگۈچى سەۋىيە ۋە كۈچكە ئىگە مەركەزلىك بىر دۆلەت بولغىنى ئۈچۈن، تۈركىيەنىڭ بارلىق خەلقئارالىق تەشكىلاتلاردىكى مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇرۇشى كېرەك.

تۈركىيە «ئادالەت ۋە تەرەققىيات پارتىيىسى» ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىي جەھەتتىن ئىسلام بىلەن دېموكراتىيە تۈزۈملىرىنى بىر-بىرىگە ماسلاشتۇرغان، ئاساسىي قانۇندىكى «لايك» لىق قاراشلىرىنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلمىغان ھالدا، ئىقتىسادى مەيدانلاردا تىز سۈرئەت بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىشى، غەرب دۆلەتلىرى بىلەن رىقابەتنى كۈچەيتتى. تاشقى سىياسەتتە شەرق ۋە غەربكە قارىتا ئىشكىنى چوڭ ئېچىۋېتىشى، رايوندىكى تىنچلىق نەمۇنچىسى سۈپىتىدىكى خىزمەتلىرى، تولۇقلىغۇچى لېدىرلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇش بىلەن بىرگە، بىر نەچچە تۈرلۈك روللارنى بىرلا ۋاقىتتا ئوينىيالىشى، غەربنىڭ تۈركىيەگە بولغان قىزغىنشى ۋە ھەسەتخورلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار ھازىرقى جۇمھۇر رەئىسى رەجەپ تەيبىيىب ئەردوغاننى ھاكىمىيەتتىن ئۇزاقلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ھەرخىل ھىلە-مىكىلەرنى ئويناپ

ئىقتىسادىي ۋە ئاساسىي قانۇن ساھەلىرىدە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشقا باشلايدۇ. دېموكراتىيىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن كىشىلىك ھوقۇق ۋە ئازسانلىقلار ھەق-ھۇقۇقلىرى قاتارلىق بىرنەچچە يېڭى قانۇنلارنى ئىجرا قىلىشقا باشلايدۇ. ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئەركىن بازار ۋە ياۋروپادىكى رىقابەت سىستېمىسىنى يولغا قويىدۇ. قانۇنىي جەھەتتىن خەلق چىقارغان قارارنىڭ ھۆكۈمەت قارارىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقى، ئەڭ كۈچلۈك قارار ئورگىنىنىڭ يەنىلا خەلق ئاممىسىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكى تەكىتلىنىپ، قوراللىق قىسىمىنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشمايلىق قانۇنلىرىمۇ يولغا قويۇلدى. تۈركىيە مەزكۇر ئىسلاھاتلار ساپىسىدا قىسقا ۋاقىت ئىچىدە دۇنيادىكى ئىقتىسادى ئەڭ كۈچلۈك 20 دۆلەت ئارىسىدا 17-ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئەتراپتىكى دۆلەتلەرگىمۇ تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلايدۇ. شۇ زاماندىكى تۈركىيەنىڭ تاشقى سىياسەت ئېتىزىنى ئەھمەد داۋۇت ئوغلى، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە تەيىنلەنگەن كۈنى سۆزلىگەن بىرىنچى نۇتقىدا مۇنۇلارنى تەكىتلەيدۇ: بۈگۈنكى «يېڭى تۈركىيە» پەقەتلا شەرق بىلەن غەربنى بىر-بىرىگە باغلىغۇچى ۋە باشقىلارنىڭ كۆز ئىشارىتى بىلەن ھەرىكەت قىلغۇچى تۈركىيە ئەمەس، بەلكى ئۇ جۇغراپىيىلىك ئورۇن جەھەتتىن ئافرىقا، ياۋرۇپا ۋە ئاسىيا قىتئەلىرىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان، تارىخىي

باققان بولسىمۇ، ھېچبىر دە غەلبە قىلالمىغاندىن كېيىن، ئەڭ ئاخىرىدا تۈركىيەدىكى غەرب دۇنياسىنىڭ «مەدەنىي ئىسلام» نەزەرىيىسىگە ۋەكىللىك قىلغۇچى، فەتھۇللا گۈلەن جامائىتىنى ئىشقا سېلىپ، 2016 - يىلى 15 - ئىيۇل توپىلىشى ئارقىلىق تۈركىيەدە يېڭى سىياسى ئۆزگىرىشى پەيدا قىلىشقا ئورۇندى، يەنىلا غەلبە قىلالمىدى. 1970 - يىللىرى بارلىققا كەلگەن فەتھۇللا گۈلەن جامائىتى تاشقى كۆرۈنۈشتە ئىسلام ۋە تەلىم - تەربىيەگە ھەسسە قوشۇۋاتقاندا كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان خىرىستىيان پوپلىرى ۋە يەھۇدىي ھاخاملىرى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان «مەدەنىي ئىسلام» نەزەرىيىسىنى راۋاجلاندۇرۇش يولىدا ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئوتتۇرىغا چىقتى. گۈلەن جامائىتىنىڭ ئەقىدە - ئېتىقاد مەسىلىلىرىدىكى ئوخشىمىغان تەرەپلىرى، تۈركىيە ئىچىدىكى دىنسىز پارتىيىلەر بىلەن ھەمكارلىقى، خىرىستىيان ۋە يەھۇدىيلار بىلەن دوستلۇق دېئالوگلىرى، چېكىدىن ئاشقان مەنپەئەتپەرەسلىكى، ئىسلامىي دەۋالرىغا قارىتا مەيدانسىزلىقى، ئۇلارنىڭ «مەدەنىي ئىسلام» نەزەرىيىسىنىڭ قوغدىغۇچىلىرى ئىكەنلىكىگە يېتەرلىك دەرىجىدە دەلىل - ئىسپات بولالايدۇ.

2011 - يىلى مۇستەبىت ھاكىمىيەتلەرگە قارشى ئادالەت ئۈچۈن، تۇنسىيەدە باشلىغان «ئەرەب باھارى» ئەركىنلىك كۆرىشى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە لىۋىيە،

مىسىر، يەمەن ۋە سۈرىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتتى. تەبىئىي ھالدا «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» غا ئوخشاش ئىسلام تەشكىلاتلىرى بۇ ھەرىكەتنىڭ قوزغىتىقۇچ ئامىللىرىغا ئايلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ غەلبە قازانغان ھالدا ئالغا ئىلگىرلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەن غەرب دۇنياسى، دەرھال كونا تاكتىكىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئارىدا پىتەنە - ئىغۋا تارقىتىشقا باشلايدۇ. مىسىردا سىياسىي ئىنقىلابنى بارلىققا كەلتۈرۈش، سۈرىيە ۋە يەمەندە قوراللىق ئىچكى ئۇرۇش قوزغاش ئارقىلىق «ئەرەب باھارى» نى خالتا كوچىغا سۆرەپ ئەكىرىشتە غەلبە قىلغاندىن كېيىن، «ئىسلام دىنى» نىڭ دۇنيا مۇسۇلمانلىرىغا قاراتقان ئاساسلىق يوليۇرۇقلىرىنى قايتىدىن يېڭىلاش بىلەن بىرگە، بەزى مەسىلىلەر ھەققىدە يېڭى پەتۋالار ئېلان قىلىشقا چاقىرىدۇ. بەزىبىر ئاتالمىش دىنى ئالىملار مەزكۇر چاقىرىققا ئاۋاز قوشۇپ يېڭى پەتۋالار ئېلان قىلىشقا باشلايدۇ. مەسىلەن: شەيخ جامال مۇھەممەت بۇۋاتپنە تۆۋەندىكىدەك 3 تۈرلۈك يېڭى پەتۋا ئېلان قىلدۇ:

1 - ئىسلام دىنى پۈتۈن ئىنسانىيەتنى تىنچلىق ئىچىدە چىقىشىپ ياشاشقا چاقىرغانلىقى ئۈچۈن، «دىن» ۋە «ئەقىدە - ئېتىقاد» نىڭ ئوخشىمىغانلىقىنى باھانە قىلىپ، بىر مۇسۇلماننىڭ باشقا دىندىكى بىرىگە ھۇجۇم قىلىشى ياكى ئۇنىڭ بىلەن قارشىلىشىشى قەتئىي ھارام.

2 - دۇنياغا «ئىسلام دىنى» نى چىرايلىق

ھەممىگە ئايان بولغان ئىدى.

مىسرلىق دەۋەتچى ئەمرى خالىدىنىڭ «چىقىشىپ ئۆتۈشكە چاقىرىق» ناملىق كىتابى ياۋروپادا كۆپ ئالقىشقا ئېرىشكەندىن كېيىن، ئەنگىلىيىنىڭ «ۋېلىز ئۇنىۋېرسىتى» ئۇنى تەقدىرلەپ دوكتۇرلۇق دىپلومى يوللايدۇ. «چىقىشىپ ئۆتۈشكە چاقىرىق» ناملىق كىتابىنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنىنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسەلەشكە بولىدۇ:

1- بىز مۇئەممىن - مۇسۇلمان بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن ئايرىمچىلىقتىن ئۇزاق تۇرۇشىمىز لازىم. قەلبىلەرنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشىش بىلەن بىرگە، بىز بىلەن ئوخشاش ئەقىدە - ئېتىقادتا بولمىغان، قارشى پىكىردە بولغان، ھەتتا باشقا دىنىدىكىلەرنىمۇ قوبۇل قىلالىشىمىز لازىم.

2- غەرب مەدەنىيىتىگە قارىتا يۇمشاق باش بولۇش بىلەن بىرگە، بۇ ھەقتە كۆپ ئىزدىنىش ئارقىلىق، ئۆزگەرمەس ئىسلام شەرىئەت قانۇنلىرىدىن ۋازكەچمىگەن ھالدا، غەرب مەدەنىيىتىنىمۇ قوبۇل قىلالايدىغان يېڭى دىنى ئالىملارنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشىمىز لازىم.

3- باشقا دىنىدىكىلەر بىلەن بىر پىكىردە بولغان تەرەپلىرىمىزنى ئاساس قىلغان ھالدا چىقىشىپ ئۆتۈشىمىز كېرەك.

4- باشقا دىنىدىكىلەر بىلەن ئەقىلىنى بىرلىشىپ ئورۇندا قويغان ھالدا دېئالوگ ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك.

كۆرسىتىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھۆكۈملىرىنى ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىگە ماسلاشتۇرۇش لازىم. باشقا دىنىدىكىلەر بىلەن دىنىي جەھەتتە ئايرىمچىلىق قىلماسلىق كېرەك. دىنلار ئارىسىدا ئادالەت، دىنىي ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك ئاساس قىلىنىشى لازىم.

3- «نەقىل» نى ئەقىل تارازىسى بىلەن ئۆلچەش ئارقىلىق، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، بەزىبىر دىنىي ھۆكۈملەرنى زامانىمىزنىڭ شارائىتىغا ماسلاشتۇرۇش لازىم.

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتىدە «ئىسلام دىنىدا ئوتتۇراھاللىقنى تەرغىب قىلىش ھەيئىتى» قۇرۇلغان بولۇپ، مەزكۇر ھەيئەت، ئوتتۇراھاللىقنى چىڭ تۇتۇپ، «باشقا دىنىدىكىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈش»، قەلبىنى پاكلاش ۋە روھىي تەربىيەگە ئەھمىيەت بېرىش ھەققىدە ھەرخىل چاقىرىقلارنى ئېلان قىلىدۇ. ئەسلىدە: «دىنلار ئارا تىنچلىق ئىچىدە چىقىشىپ ياشاش» چاقىرىقى، بىرىنچى نۆۋەت سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى رەئىسى خۇرشوپ تەرىپىدىن 1960-يىللىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، 1992-يىلى سوغۇق ئۇرۇشلار مەزگىلى ئاخىرلىشىپ، ئامېرىكا دۇنيادىكى بىردىنبىر «پەۋقۇلئاددە كۈچ» بولۇپ ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن، «دىنلار ئارا دېئالوگ» چاقىرىقىنى قايتىدىن تەكرارلاشقا باشلىغان. ئۇزۇن ئۆتمەيلا مەزكۇر چاقىرىقنىڭ تاشقى كۆرۈنىشى رەھمەتتەك كۆرۈنىشىمۇ ئىچى بولسا، ئازابىتىن ئىبارەت ئىكەنلىكى

كاپىرلىققا ھۆكۈم قىلىپ، دۇشمەن قاتارىدا كۆرسىتىدىغان، ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغان «مۇرتەدلەر» گە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىدىغان تۈزۈملەر ئۆزگەرتىلىشى كېرەك. چۈنكى، بىز ھازىر تىنچلىق ئىچىدە «دىنلار ئارا دېئالوگ» ئېلىپ بارالايدىغان، ھەرىكەت قايىسى بىر دىننى تاللاشتا تولۇق ئەركىنلىككە ئىگە بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز. يەنە كېلىپ پۈتۈن دىنلارنىڭ بېشى ۋە ئەسلى كېلىپ چىقىشى مەنبەسى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ئىبراھىمنىڭ دىنى بولغاچ، يەھۇدى دىنى، خىرىستىيان دىنى ۋە ئىسلام دىنى قاتارلىق 3 دىننىڭ قايىسى بىرىنى تاللىغان كىشى، يەنىلا ئاشۇ ئىبراھىمنىڭ دىنىنى تاللىغان بولىدۇ. دېمەك، پۈتۈن دۇنيا ب د ت رىياسەتچىلىكى ۋە يۇنېسكو تەشكىلاتى نازارىتى ئاستىدا «ئىبراھىمنىڭ دىنى» دىن ئىبارەت سايىۋەن ئاستىغا جۇغلاندى كېرەك.

مىسىر سىياسىي بىلىملەر ئاكادېمىيەسى مۇدىرى دوكتور نادىيە مۇستاپا «مەدەنىي ئىسلام» ھەققىدە توختىلىپ، غەرب تەرىپىدىن خىلى بۇرۇن ئوتتۇرىغا قويۇلغان بۇ يېڭى پىكىر ھەققىدە ئىزدىنىش مەسلىسىنى قاھىرە ئۇنىۋېرسىتى سىياسىي بىلىملەر فاكۇلتېتى ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولۇپ، 1996 - يىلى مەزكۇر فاكۇلتېتنىڭ تەتقىقات نەتىجىسى سۈپىتىدە ئېلان قىلغان دوكلاتىدا تۆۋەندىكىلەر تەۋسىيە قىلىنغان ئىدى:

1- ئىسلامىي بىلىملەر بىلەن پەننى

5- ئىسلامىي ھاياتىمىزنى ئاددىيلاشتۇرۇش ئارقىلىق، خەلقئارا جەمئىيەت ئىچىگە سېچىپ كىرىشكە تىرىشىشىمىز كېرەك.

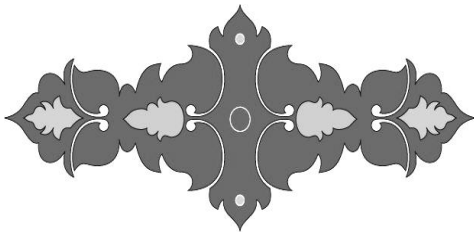
6- فىقھىي ھۆكۈملىرىمىزنى يېڭى زامان تەقەززاسىغا ماسلاشتۇرۇشىمىز كېرەك.

7- ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا، ئۆزىمىز ياشاۋاتقان دۆلەتلەرنىڭ مۇستەبىت ھاكىمىيەتلىرى بىلەن قارشىلاشماسلىق لازىم.

دېمەك، پۈتۈن غەرب ئەللىرى ئىسلام دۇنياسىغا قارشى بىر گەۋدىگە ئايلانغان ھالدا دىنىي، پىكىرىي ۋە مەدەنىي مەيدانلارنىڭ ھەممىدە تەڭلا ھۇجۇمغا ئۆتۈدۇ. دىنلار ئارا دېئالوگ ۋە مەدەنىيەتلەر ئارا دېئالوگ قاتارلىق ھەرخىل دېئالوگلارنى باشلايدۇ. ئامېرىكىلىق ھېتىئىختۇن بىلەن ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىسى يوشىھېرۇ فوكۇيامالارنىڭ خىلى بۇرۇن ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرلىرى مۇزاكىرە قىلىنىشقا باشلايدۇ. ھارۋارد ئۇنىۋېرسىتىتىنىڭ پروفېسسورى سامۇئېل پىلپىس ھېتىئىختۇننىڭ ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت ئىدى: يېڭى زاماننىڭ تەقەززاسىنى ئاساس قىلغان ھالدا دىنلار ئارىسىدا دېئالوگلار داۋام قىلىشى كېرەك. قايسىبىر دىننىڭ بەزى بىر ھۆكۈملىرى مەزكۇر دېئالوگلارغا توسالغۇ بولىدىغان بولسا، ئۇ ھۆكۈملەر ئۆزگەرتىلىشى كېرەك. مەسىلەن: ئىسلام دىنىنىڭ يەھۇدىيلار ۋە خىرىستىيانلارنى

تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان «مەدەنىي ئىسلام» چاقىرىقىنىڭ مەزمۇنلىرىنى بىر-بىرىگە سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئوخشاش بىرلا تەرەپكە چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئۇچۇق ئاشكارا كۆرەلەيمىز.

دېمەك، تۈركىيەدە فەتھۇللا گۈلەن جامائىتى، مىسىردا «ئەزھەر» گە ئوخشاش ئورگانلار، دۇنيانىڭ تەرەپ-تەرەپلىرىدە غەربنىڭ دېيىغا ئۇسسۇل ئويىنىدىغان ھەرخىل سەپتىكى ئالىملار ئوخشاشلا بىر تەرەپكە چاقىرىۋاتقان بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ، تۈركىيەدىكى «ئىلمان ئىسلام» دىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇقۇمى: ئىسسىقمۇ ئەمەس، سوغۇقمۇ ئەمەس (ھەقىقىي روھى ئۆلگەن) قايسى تەرەپكە ئەگىسە ئېگىلىدىغان يۇمشاقباش ئىسلام دېگەندىن ئىبارەتتۇر.^①

① 1-التحولات الكبرى ومستقبل العالم الاسلامي بعد مائة عام من الحرب العالمية الأولى (مجلة البيان) من طرف مجموعة من الكتاب مثل: الأستاذ/ محمد غلو الأستاذ/ محمد سليمان الزواوي
2- الجزيرة نت
3- العالم الإسلامي والتحديات المعاصرة / عبد العزيز التوجري

بىلىملەرنى بىر-بىرىگە باغلاپ تۇرۇپ، پەننى بىلىملەر ئاساسلىرى ۋە قائىدە-تۈزۈملىرىگە ئاساسلانغان ھالدا، ئىسلام بىلىملىرىدىمۇ ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىش ۋە يېڭىلىق پەيدا قىلغىلى بولىدىغان بىر ئەھۋالنى شەكىللەندۈرۈش.

2- ئىسلام دۇنياسىنىڭ قايتىدىن بىرلىشىش نىشانى، «ئىسلام خەلىپىلىكى» ۋە يا «ئىسلام دۆلىتى» قۇرۇش بولماستىن، «ئىسلام ئۈمىتى» ۋە ئۈمىتتىكى بىرلىكى بولۇشى، شۇ ئارقىلىق تارقاق ھالەتتىكى ئۈمىتتىكى پەقەتلا قەلبلىرىنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشىش بىلەن كۇپايلىنىش.

3- ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ خەلقئارا مۇناسىۋەت پىرىنسىپلىرىدا زىتلىشىش، قاتتىق قوللۇق ۋە كۈچ ئىستېمال قىلىش قاتارلىقلاردىن ئۇزاق تۇرغان ھالدا، كېلىشىش، چىقىشىش، تىنچلىقنى كۈچەيتىش ۋە دوستلۇق پىرىنسىپلىرىنى بىرىنچى ئورۇندا قويۇش.

4- ئىسلامدىكى «ئۆز نەپسى بىلەن جەھاد قىلىش» پىرىنسىپىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغان ھالدا، ئاللاھ يولىدا قوراللىق جەھادنىڭ چەك-چېگرىسىنى، باشقىلارنىڭ دۈشمەنلىكلىرىدىن ئۆزۈڭنى مۇداپىئە قىلىش بىلەن چەكلەش.

يۇقۇرىدىكى ئىسلام مەركەزلىرى ۋە بەزى ئىسلام ئالىملىرىنىڭ چاقىرىقلىرى بىلەن يەھۇدىيلار ۋە خىرىستىيانلار

مەرىپەت پەرزەنتى ئۆلىما

مۇسايب داموللا ھاجىم

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەد

ئورنىتىلغان، ئۇنىڭغا نەچچە يۈز مېتىرلىق ئارقانلار باغلانغانىدى. تاۋۇت رەستە مەسچىتى ئالدىدىن ئانچە يىراقلىقتا بولمىغان دۆڭ مەھەللە قەبرىستانلىقىغا ئېلىپ مېڭىلۋاتاتتى. بىراق ئادەملەرنىڭ زىيادە زىچلىقىدىن تاۋۇتنى ئېلىپ مېڭىشى تولىمۇ قىيىن بولۇۋاتاتتى. ئادەملەر تاۋۇتنىڭ ئارقىسىدىن دۆڭ مەھەللىگە قاراپ سەلدەك ئاقاتتى. بۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا باي، توقسۇ، شايار، ئاقسۇ، كورلا، قەشقەر، غۇلجا ۋە ئۈرۈمچىلەردىن كەلگەن مېڭىلغان ئادەملەر بار ئىدى. تاۋۇت ئاخىرى دۆڭ مەھەللە قەبرىستانلىقىغا ئېلىپ كېلىندى. ئارقىدىن دەپنە قىلىنىپ، قەبرە توپىسى دۆۋىلەندى. قەبرىنىڭ نىشانىنىز قالماسلىقى ئۈچۈن بىر تاختايغا نام-ئاتىنى يېزىلىپ، قەبرە بېشىغا ۋاقىتلىق سانجىپ قويۇلدى. تاختايغا «مەرھۇم مۇسايب داموللا

1956-يىلى 1-ئاينىڭ 17-كۈنى كۇچانىڭ بوزرەك ئاسمىنى مۇسبەت قاپلىغانىدى. كۇچا كونا شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى رەستە مەسچىتىنىڭ ئالدىدىكى مەيدان ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغانىدى. ئادەملەر بىر تاۋۇتنى باشلىرىدىن ئىگىز كۆتۈرۈپ، ئالدىغا مېڭىشقا تەمىشلۋاتاتتى. ھاۋانىڭ شۇنچە سوغۇق بولۇشىغا قارىماي، كونا شەھەرنىڭ كوچىلىرىغا ئادەملەر پاتماي قالغانىدى. كوچىغا پاتماي قالغانلىرى كوچىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىۋېلىشقان ئىدى. كۆزلىرى ياشقا تولغان ئىنسانلارنىڭ يىغا-زارلىرى يۈرەكنى ئېزەتتى. ئۇلار ئالدىلىرىغا ئىنتىلەتتى، قوللىرىنى ئۇزارتىپ تاۋۇتنى تۇتۇشقا تىرىشاتتى. تاۋۇتقا يېقىنلىشىۋالغانلارنىڭ تۇتۇپ مېڭىشى ئۈچۈن، تاۋۇتقا نەچچە ئون تال خادا

كەلگەن چاغلىرى قورامغا يەتكەن قران چاغلىرى بولۇپ، 35 ياشلاردا ئىدى. ئۇنىڭ جنازا نامىزىنىڭ بۇنچىلىك ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشى ئۇنىڭ خەلقىگە سىڭدۇرگەن ئەھمىيەتنىڭ مۇئەسسەسى ئىدى.

مۇساىپ داموللا ھاجىم 1884-يىلى كۇچا ناھىيە بېھىشباغ يېزىسىنىڭ شوركۆل كەنتىدە تۇغۇلغان بولۇپ، دادىسى ئېلاخۇن يېزىنىڭ بېگى ئىدى. مۇساىپ داموللا ھاجىم ئوقۇش يېشىغا يەتكەن ۋاقتىدا يېزىسىدىكى ئابدۇرېشىد داموللامنىڭ مەدرىسىگە كىرىپ ئوقۇيدۇ. ئۇ بىر تەرەپتىن ئۇستازىدىن دىنىي ئىلىم ئالسا، يەنە بىر تەرەپتىن موزدولۇق كەسپىنى ئۆگىنىدۇ. 1904-يىلىدىن 1909-يىلىغىچە شەھەرگە كىرىپ، كۇچا كونا شەھەردىكى ھاشىم قازى ھاجىمنىڭ مەدرىسىدە 5 يىل ئوقۇيدۇ. مۇساىپ داموللا ھاجىم كىچىكىدىن تىرىشچان، زېھنى ئوچۇق بالا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇستازى ئۇنىڭ قەشقەر خانلىق مەدرىسىگە بېرىپ، داۋاملىق ئوقۇشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. قەشقەر خانلىق مەدرىسىسى ئەينى چاغدا ئوتتۇرا ئاسىيا ئىقلىمدا نامى بار مەدرىسىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ يەردە ئابدۇقادىر داموللام، موللا ئىسلام داموللام، شەمشىدىن داموللام قاتارلىق يېتىلگەن ئۇستازلار بار ئىدى. ئۇ قەشقەر خانلىق مەدرىسىگە بېرىپ 1909-يىلىدىن 1919-يىلىغىچە ئون يىل ئىلىم تەھسىل قىلىدۇ. ئۇ بۇ 10 يىل جەريانىدا يۇقىرىدا نامى

ھاجىم» دەپ يېزىلغانىدى.

مۇساىپ داموللا ھاجىم كۇچا خەلقىنىڭ مەنئىي تۇۋرۇكى، ئابدۇقادىر داموللامنىڭ يېتۈك شاگىرتى ئىدى. بۇگۈن ھەقىقەتەن كۇچا ئاسمىنىدىن بىر يارقىن يۇلتۇز ساقىغانىدى. ئۇ خەلقىنىڭ قەلب تۆرىدىن ئورۇن ئالغان دىنىي ئۆلىما، مەرىپەتپەرۋەر زات، ئىلىم-ئېرىپانى مول ئۇستاز ئىدى. ئۇ قەشقەردىكى خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئۇستازى ئابدۇقادىر داموللامنىڭ نادانلىققا، خۇراپاتلىققا قارشى تۇرۇپ، خەلقىنى ئىلىم-ئېرىپانغا باشلاپ، مىللەتنى قۇتۇلدۇرۇش ھەققىدىكى ئۆگۈنۈشلەرگە جۈرۈ بولىدۇ، مۇتەئەسسىپلىككە، قالاقلققا قارشى ئېلىپ بارغان ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرىگە ئاكتىپ قاتنىشىدۇ. ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كۇچاغا قايتقاندىن كېيىن، ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ، جەمئىيەتتە بىر يۈرۈش ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ بارىدۇ. رىياكار موللارنىڭ ئىسلام ئەقىدىسىگە يات قالاتق ئادەتلىرىگە چوڭ يۈرەكلىك بىلەن قارشى تۇرۇپ، نامرات، يېتىم-يېسىر، تۆۋەن تەبىقىدىكى كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرىمان بولىدۇ، خانا ئەقىدىنىڭ ۋىروسلىرى بىلەن يۇقۇملانغان خەلقىگە ئىماننىڭ شىپالىق مەلھەملىرىنى سۇنىدۇ. رىياكارلىقنىڭ تۇمانلىرىدا قاراغۇلاشقان دىللارغا يېڭىدىن ئۈمىد ۋە يۇرۇقلۇق بېغىشلايدۇ. مۇساىپ داموللا ھاجىم قەشقەر خانلىق مەدرىسىنى پۈتتۈرۈپ، كۇچاغا قايتىپ

مەدرىسلەردە بۇرۇنقى يالغۇز دىنىي ئوقۇتۇش بىلەنلا مەشغۇل بولىدىغان كونا ئادەتنى ئۆزگەرتىپ، ئوقۇتۇش ئۇسۇلىدا زور ئىسلاھات ئېلىپ بارىدۇ. دەرسلىكلەرگە ئەدەبىيات، تارىخ، جۇغراپىيە، ئىلمى نۇجۇم، تىبابەت قاتارلىق دەرسلەرنى قوشۇپ، ئوقۇتۇش سالمىقىنى ئاشۇرىدۇ. ئۇ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئىزچىل تۈردە ئۇستازى ئابدۇقادىر داموللامنىڭ مەرىپەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسىنى سىغدۇرۇپ، جەمئىيەتتىكى خۇراپاتلىقنى، دىندا بىدئەت پەيدا قىلىشنى سۆكۈدۇ ۋە چەكلەيدۇ. شۇڭا ئابدۇقادىر داموللام قەستكە ئۇچراپ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ھەرقايسى جايلاردىكى ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەر كۇچاغا كېلىپ، مۇساپىپ داموللامدىن تەلىم ۋە ئىلىم ئالىدۇ.

1933 - يىلى كۇچادا ئابلىمىت مەخسۇم باشچىلىقىدا يېڭىچە مائارىپ ھەرىكىتى باشلىنىپ، پەننىي مەكتەپ قۇرۇلىدۇ. مۇساپىپ داموللام ھاجىم بۇ ھەرىكەتنىڭ ئاكتىپ قوللىغۇچىلىرىنىڭ بىرى بولىدۇ. ئۇ مەدرىستىكى تالىپلارغا دىنىي بىلىم ئۆگىنىشتىن سىرت، پەننىي مەكتەپكە بېرىپ، زامانىۋى، يېڭىچە بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ. ئۇ پەننىي مەكتەپنى قوللاش يۈزىسىدىن ئوغلى تالىپ مەخسۇم ۋە خاتىم مەخسۇم، ئاۋۇدۇن قارىملارنى پەننىي مەكتەپكە ئوقۇتقۇچى بولۇشقا ئەۋەتىدۇ. 1946 - يىلى ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى شەرقى

تىلغا ئېلىنغان ئۇستازلاردىن ئىلىم ئالغاندىن سىرت، قازى ئۇبۇل قاسىم ئاخۇنۇم، ئابدۇغۇپۇر ئاخۇن مەخسۇم، ئىمىن ھاجى خەلىپىتىم، ھامۇت مۇپتى خەلىپىتىم، قۇتلۇق شەۋقى، موللا سابىت خەلىپىتىم، ئابدۇللا نەئىم تۇرپانى قاتارلىق ئىلغار پىكىرلىك زاتلار بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولىدۇ. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ يۇرتىغا قايتىدىغان ۋاقىتتا ئۇستازى ئابدۇقادىر داموللام ئۇنىڭغا ئىخلاس ۋە ئىشەنچ قىلىپ، ئىلىم - مەرىپەت ئۇچۇن قىلغان خىزمىتىنىڭ كەلگۈسى ئۈمىدىنى يۈكلەيدۇ.

مۇساپىپ داموللام ھاجىم كۇچاغا قايتىپ كەلگەن ۋاقىتتا كۇچا خەلقى نادانلىق، خۇراپاتلىق ۋە ئىلىمىسىزلىكنىڭ قارا قازىنلىرىدا قايناپ، زۇلۇم ئىسكەنجىسىدە ئىخراۋاتقان مەزگىل ئىدى. خەلقنىڭ گەجگىسىگە ھاكىمىيەتنىڭ زۇلۇم - سىتەملىرىدىن سىرت، بىر قىسىم رىياكار موللىلارنىڭ ئاچكۆزلۈكى، ئالدامچىلىقىدىن شەكىللەنگەن قارا كۈنلەرمۇ يۈكلەنگەندى. بۇ ئەھۋاللارنى چۈشەنگەن مۇساپىپ داموللام ھاجىم ھەممە ئىشنى مائارىپ ۋە ئاقارتىش ئىشلىرىدىن باشلاشنى نىيەت قىلىدۇ. ئۇ دەسلەپتە ئۆزى ئوقۇغان ھاشىم قازى ھاجىمنىڭ مەدرىسىسىدە، كېيىن كۇچىبىرىق بۇيى مەدرىسىسىدە 12 يىل مۇدەررىسلىك قىلىدۇ، ئاخىردا ساقساق مەدرىسىگە يۆتكىلىپ تاكى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە شۇ مەدرىستە مۇدەررىسلىك قىلىدۇ. ئۇ ئۆزى مۇدەررىسلىك قىلغان

ئوقۇغۇچىلىرىنى باي-كەمبەغەل دەپ ئايرىمايتتى. ئەينى چاغدا ئادەتكە ئايلانغان ئۆشەر-زاكات، ناماز ھەققى ئېلىشتەك ئادەتلەرگە قارشى ئىدى. شۇ يىللاردا پۈتۈن جەمئىيەتنە ناماز ھەققى ئېلىش ئومۇميۈزلۈك ئادەتكە ئايلانغان بىدئەت بىر ئىش بولۇپ، بۇ ئۆلۈملۈك بولغان، ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئانچە ياخشى بولمىغان نامرات ئائىلىلەرگە ئورۇنسىز ئېغىر يۈك ئىدى. جىنازا نامىزىغا كەلگەن كىشىلەرگە ئاز دېگەندە بىر - ئىككى تەڭگە، ئىماملارغا ئات - قېچىرغىچە سوغا قىلىناتتى. بەزى نامرات ئائىلىلەردە ئۆلۈم - يېتىم ئىشلىرى بولۇپ قالسا، ناماز ھەققى تارقىتىدىغانغا پۇلى يوق مېيىتنىڭ نامىزى ئوقۇلماي، مېيىت ئۆيدە بىر قانچە كۈن، ھەتتا ھەپتىلەپ تۇرۇپ قالاتتى. بەزى ئائىلىلەر مېيىتنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئۆي - ماكانلىرى، مال - چارۋىلىرى ياكى ئېتىز - يەرلىرىنى سېتىشقا مەجبۇر بولۇپ، ئىگىلىكى ۋەيران بولاتتى. مۇساپىپ داموللام بۇ مەسىلىگە جىددىي قاراپ، بىر قېتىملىق مېيىت نامىزىدا ناماز ھەققى ئېلىشنىڭ ھاراملىقى ھەققىدە پەتىۋا بېرىدۇ ۋە بۇنى قۇرئان، ھەدىسلەر بىلەن شەرھلەيدۇ. گەرچە بۇنىڭغا بىر قىسىم مۇتەئەسسەپ موللار قارشى چىقىپ، ئادەم توپلاپ جېدەل چىقىرىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئەمما ھامۇت مەۋلىۋى داموللا ھاجىم، ئابدۇللا مەخسۇم، سايىم داموللا ھاجىم قاتارلىق تەرەققىيپەرۋەر ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ قىزغىن

تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىللىرى ئۈرۈمچىدە 11 ماددىلىق بېتىم تۈزۈپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەشكىللىگەندە كۇچا خەلقگە ۋاكالىتەن ۋەكىل بولۇپ، ھامۇت مەۋلىۋى داموللا ھاجىم بىلەن بىرلىكتە ئۈرۈمچىگە بېرىپ، ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن كۆرۈشىدۇ ۋە ئەخمەتجان قاسىمغا كۇچا خەلقىنىڭ دەرت ئەھۋالىنى، ئارزۇ - تەلەپلىرىنى يەتكۈزىدۇ. شۇ يىلى 11 - ئايدا كۇچادا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسى كۇچا تارىخدا مەشھۇر بولغان «ھورۇنباغ ۋەقەسى» نى پەيدا قىلىپ، بىگۇناھ كىشىلەرنى قىرغىن قىلىدۇ. مەرىپەتپەرۋەر، ئىلىم سۆيەر ۋە تەرەققىيپەرۋەر كىشىلەر بولغان يېڭىچە مائارىپ ھەرىكىتىنىڭ باشلامچىلىرىدىن ئېزىز يۈسۈپ، مۇھەممەتئىياز ناسىروۋ، ئابلىز ھامۇت قاتارلىقلارنى تۇتقۇن قىلىدۇ. مۇساپىپ داموللا ھاجىم بۇلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئاممىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، ئۆزى باش بولۇپ، «قۇتقۇزۇش ھەيئىتى» تەشكىللەپ، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ئەمەلدارلىرى بىلەن كۆرۈشىدۇ. مۇساپىپ داموللا ھاجىم گومىنداڭ ئارمىيىسىگە كاپالەت بېرىپ، تۇتقۇن قىلىنغانلارنى قۇتقۇزۇپ چىقىدۇ.

مۇساپىپ داموللا ھاجىم دىيانەتلىك ھەق - ئادالەتلىك زات ئىدى. جەمئىيەتتىكى قالاقلىق، خۇراپاتلىق، بىدئەت ئىشلارغا قارشى ئىدى.

شەھەردىكى ئەڭ قەدىمىي قەبرىستانلىقلارنىڭ بىرى بولۇپ، نەچچە يۈز يىللاردىن بىرى تالايلىغان بىلىم ئىگىلىرىنىڭ ئاخىرەتلىكىگە ساھىبخانلىق قىلىپ كەلمەكتە. مېنىڭ ئانا جەمەت ئەجداتلىرىمنىڭ قەبرىلىرىمۇ مۇشۇ قەبرىستانلىقتا بولۇپ، رەھمەتلىك ئاناممۇ 2014 - يىلى 11 - ئاينىڭ 4 - كۈنى مۇشۇ قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىندى. مەن كىچىك ۋاقتىمدىن باشلاپ چوغلار بىلەن بىرگە بۇ قەبرىستانلىققا نۇرغۇن قېتىم بارغان بولساممۇ، ئەمما مۇسايىپ داموللا ھاجىمنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلىش ئەقلىمگە كەلمەپتەن. مەرھۇمنىڭ ۋاپات بولغانلىقىغا 60 يىل بولغان بۇگۈنكى كۈندە بۇ ھۆرمەتلىك زاتنى سېغىنىش بىلەن ئەسلىمەن ۋە روھىغا جانابى ئاللاھتىن ئەمىنلىك تىلەيمەن.

پايدىلانغان ماتېرىياللار:

«كۇچادا ئۆتكەن مەشھۇر شەخسلەر» قاھار نىياز، شىنجاڭ پەن - تېخنىكا نەشرىياتى.

«كۇچا تارىخ ماتېرىياللىرى ئومۇمىي 5 - سان»

«كۇچا ناھىيىسى تەزكىرىسى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

«كۈسەن مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ مۇناسىۋەتلىك سانلىرى

2016 - يىلى 11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى

شۋېتسىيە، ستوكھولم.

قوللىشى بىلەن پۈتۈن كۇچا مىقياسىدا ناماز ھەققى ئېلىش شۇنىڭدىن باشلاپ ئەمەلدىن قالدۇ.

مۇسايىپ داموللا ھاجىم بىلىمى مول دىنىي ئۆلىما، تەجرىبىلىك مائارىپچى، قابىلىيەتلىك ئۇستاز ئىدى. ئۇ 37 يىللىق مۇدەررىسلىك ھاياتىدا نۇرغۇنلىغان بىلىم ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىدۇ. ئۇنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەن شاگىرتلار كېيىنچە يالغۇز كۇچادىلا ئەمەس تارىم، جۇڭغار بوستانلىقلىرىنىڭ ھەممە جايلىرىدا كۆزگە كۆرۈنگەن، مۇنەۋۋەر ئىلىم ئەھلى بولۇپ، نام چىقىرىدۇ. مەسىلەن: كۇچادىن ھەسەن داموللا ھاجىم، سىدىق قارىھاجىم، نەجمىدىن داموللام، تالىپ مەخسۇم ھاجىم، نىياز داموللام، شاياردىن نامان داموللا ھاجىم، ئۆمەر كاتىپ، شىرىپ داموللام، ئابدۇخالىق مەخسۇم، توقسۇدىن ئىسمائىل داموللا ھاجىم، ئابدۇللا داموللا ھاجىم، ئابلىز داموللا ھاجىم، بايدىن يۇنۇس داموللا ھاجىم، ئەمەت داموللا ھاجىم، بۇگۈردىن ئەبەيدۇللا داموللا ھاجىم، ئاقسۇدىن مەمتىمىن ھاجىم، قاغىلىقتىن ئابدۇلھېكەم مەخسۇم ھاجىم، كورلىدىن ھىدايەتۇللا داموللا ھاجىم، ئۈرۈمچىدىن ئابدۇ داموللا ھاجىم، تۇرپاندىن شاھمەردان داموللا ھاجىم... قاتارلىقلار ئۇنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەن ئىلىم سۆيەر شاگىرتلار ئىدى.

مەرھۇم مۇسايىپ داموللا ھاجىم ياتقان دۆڭ مەھەللە قەبرىستانلىقى كۇچا كونا

ئۆلىمالار سۇلتانى ئىز ئىبنى ئابدۇسالام

مۇھەممەد يۇسۇپ

ھەققانىيەت، جاسارەت، شجائەت ۋە مەردانلىق زامانىمىزدىكى ئۆلىمالاردىنمۇ كۈتۈلمەكتە. شۇڭا زامانىمىزدىكى كىشىلەر ئۆتمۈشلەردىكى ئۆلگىلىك زاتلارنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئۆگىنىشكە مۇھتاج.

ئىسمى ۋە قىسقىچە تارىخى:

ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالامنىڭ تولۇق ئىسمى - ئەبۇ مۇھەممەد ئىززۇددىن ئابدۇلئەزىز ئىبنى ئەبۇلقاسم ئىبنى ھەسەن ئەل سەلەمىي بولۇپ، ھىجرىيەنىڭ 577-يىلى (1181م) ھازىرقى سۈرىيە پايتەختى دەمەشق تۇغۇلغان. ئوقۇشىنى دەمەشق تەبىئىيەت پەنلىرى ئىلىمىدە باشلاپ يەنە دەمەشق ئىلىم بولۇپ يېتىشكەن. ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام ئىسلام فىقھى، قانۇنشۇناسلىق، تەپسىر، ھەدىس، ئەرەب تىلى قاتارلىق ساھەلەردە مۇكەممەل يېتىشىپ چىققان ۋە مۇجتەھىدلىق دەرىجىسىگە يەتكەن. ئۇ كىشى ئۆز زامانىسىدا ئۆلىمالارنىڭ

بۇ ئىسلامىي ئىلىملەر ساھەسىدە ۋە سىياسەتتە كامالغا يەتكەن، ئاللاھ يولىدا جەھاد قىلغان، ھاكىمىيەت ئۈستىدىكىلەرنىڭ خاتالىقلىرىنى دادىل ئوتتۇرىغا قويغان، زالىملارنىڭ ئالدىدا ھەقىقەتنى قورقماي سۆزلەشتىن ھېچ ئىككىلەنمىگەن، بىلگەنلىرىگە تولۇق ئەمەل قىلغان بىر ئۆلگىلىك ئالىمنىڭ تەرجىمىھالىدۇر.

بۇنداق ئۆلگىلىك ئۆلىمالارنىڭ تەرجىمىھالىنى ئۆگىنىشكە بولغان ئېھتىياجىمىزنىڭ زور بولۇشىدىكى سەۋەب شۇكى، تارىخ تەكرارلىنىدۇ، ئۆتمۈشلەردىكى ۋەقەلەرنىڭ ماھىيىتى زامانىمىزدىكى ۋەقەلەرنىڭ بەئەينىسىدۇر، ئۆتمۈشلەردىكى ئۆلىمالارنىڭ بېشىغا كەلگەن سىناقلار زامانىمىزدىكى ئۆلىمالارنىڭ بېشىغىمۇ كەلمەكتە، ئۆتمۈشلەردىكى ئۆلىمالاردىن كۈتۈلگەن

ئاياغلىرىنى ساقلاپ بېرەتتى. شۇ ئەسنادا جامەدىكى مۇدەررىسلەردىن ئەللامە ئىبنى ئەساكر ۋاستە بولۇپ ئۇنىڭغا جەمەتنىڭ يان تەرىپىدىن بىر جايىنى يېتىپ - قوپۇشى ئۈچۈن ھازىرلاپ بېرىدۇ ۋە بەزى دەرسلەرگە قانتاشتۇرىدۇ. ئەللامە ئىبنى ئابدۇسالامنىڭ ئەمەۋى جامەسىدە تالىب بولۇپ ئوقۇشى ئوڭايغا توختمايدۇ. مۇدەررىسلەر دەسلەپتە ئۇنى يېشى كىچىك دەپ دەرەسكە قانتاشتۇرمايدۇ. ئەللامە ئىبنى ئەساكر يەنە ئارىغا كىرىپ ئۇنى دەرسلەرگە قانتاشتۇرىدۇ، كېيىنچە مۇدەررىسلەر ئۇنىڭ زېرەكىلىكىگە قايىل بولۇپ ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلىدىغان بولىدۇ.

ئەللامە ئىبنى ئابدۇسالام بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، ئاخىرى كاتتا ئۆلىمالاردىن بولىدۇ. كېيىنچە ئۆزى ئوقۇغان ئەمەۋى جامەسىدە مۇدەررىسلىك قىلىدۇ. مىسرىغا ھىجرەت قىلىپ بارغاندىن كېيىن، مۇدەررىسلىك، قازىلىق، خاتىبلىق ۋە سىياسەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئەللامە ئىبنى ئابدۇسالام مۇڭغۇل قوشۇنلىرىغا ۋە غەربنىڭ ئەھلىسەلب قوشۇنلىرىغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان جىھادلاردا كىشىلەرنى جىھادقا تەييارلىغان ۋە ئۆزىمۇ جىھادقا ئىشتىراك قىلىپ دۈشمەن بىلەن ئېلىشقان زانتۇر. ئۇ ھىجرىيەنىڭ 660 - يىلى (1262م) قاھىرەدە ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئىبنى ئابدۇسالام مۇجتەھىد دەرىجىسىگە يەتكەن كاتتا ئالىم بولغانىكەن

سۇلتانى، شەيخۇلئىسلام، پادىشاھلارنى ئەدەپلىگۈچى دېگەندەك ناملارغا ئېرىشكەن. ئەللامە ھافىز زەھەبى مۇنداق دېگەن: «ئىبنى ئابدۇسالام مۇجتەھىدلىق دەرىجىسىگە يەتكەن، مەزھەپ پېشقاسى بولغان، تەقۋادارلىقى، زاھىدلىقى، مول ئىلمى ۋە كىشىلەرنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشتىكى تىرىشچانلىقى، دىندا مۇستەھكەملىكى بىلەن تونۇلغان ئالىم بولۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن تالىپلار كېلىپ ئۇنىڭدا ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە ئۇنىڭ قولىدا نۇرغۇنلىغان ئۆلىمالار يېتىشىپ چىققان».

ئەللامە ئىبنى ئابدۇسالام ئىنتايىن كەمبەغەل ئائىلىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن بولۇپ، دادىسى ئابدۇسالام ھاماللىق قىلىش، دۇكانلارنىڭ ئالدىنى تازىلاش دېگەندەك جاپالىق ئەمگەك بىلەن ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجىنى قامدايتتى. ئەللامە ئىبنى ئابدۇسالام كىچىك يېشىدىنلا دادىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ئائىلىنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش ئىشى كىچىك ئىبنى ئابدۇسالامغا قالغانىدى. دادىسى ھايات ۋاقتىدا ئۇنى ھەر نامازغا دەمەشەقتىكى ئەمەۋى جامەسىگە ئېلىپ باراتتى ۋە ئۇ جايدىكى مۇدەررىسلەرگە تونۇشتۇراتتى، ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى ئالاتتى. كىچىك ئىبنى ئابدۇسالام دادىسىدىن كېيىن، دادىسى قىلغان جاپالىق ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىللە، بەزىدە ئەمەۋى جامەسىدە كىشىلەرنىڭ

توقۇنۇش يۈز بەرگەن بولۇپ، دەمەشىق ھاكىمى سالھ ئىسمائىل كامىل مىسىردا ھاكىملىق قىلىۋاتقان ئىنسى نەجمىدىن ئەييۇب دېگەن كىشىگە قارشى ئەھلىسەلبىلەر بىلەن بىرلىشىدۇ، ئىنسى ئەييۇبنى يوقىتىپ بېرىش بەدىلىگە شام رايونىنىڭ بەيتۇلمۇقەددەس، تەبەرىيە، ئەسقىلان قاتارلىق جايلارنى ۋە مىسىرنىڭ بەزى شەھەرلىرىنى ئەھلىسەلب قوشۇنىغا ئۆتۈنۈپ بېرىشكە كېلىشىدۇ. بۇ ئەھۋال مۇسۇلمانلارنىڭ قاتتىق نارازىلىقىنى قوزغايدۇ. شۇ چاغدا ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام جۈمە خۇتبىسىدە نۇتۇق سۆزلەپ، شام ھاكىمى سالھ ئىسمائىل كامىلنىڭ قىلمىشىنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ ۋە مۇسۇلمانلارنى بۇ زۇلۇمغا قاراپ تۇرماسلىققا ئۈندەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن شام ھاكىمى ئۇنى مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلاپ، زىندانغا تاشلايدۇ ۋە ئۇنى ئۆزىنىڭ سىياسىتىگە خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن قاتتىق ئۇرۇندۇ. بۇ ئارىدا ھاكىم زىندانغا ئەلچى ئەۋەتىپ ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالامغا: «سىزنىڭ بۇرۇنقى مەنسىپىڭىزگە قايتىشىڭىز ۋە تېخىمۇ چوڭ مەنەپلەرگە يۈكسەلىشىڭىز ئۈچۈن بىرلا يول بار، ئۇ بولسىمۇ، ھاكىمغا بويسۇنۇش ۋە ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈشتۈر» دەيدۇ. ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام بۇ گەپكە قاتتىق غەزەپلىنىدۇ ۋە كەسكىن جاۋاب بېرىپ: «ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن ھېچكىمنى قولۇمنى سۆيگىلى قويمىيەن. ئەمدى قانداق

سىرتىدا، پادىشاھلارغا، ئەمىرلەرگە خۇشامەت قىلمايدىغان، ئىرادىسى مۇستەھكەم ۋە قورقماس كىشىلەردىن بولۇپ، ئۆز زامانىسىدىكى پادىشاھلارنىڭ ۋە ئەمىرلەرنىڭ يولسىزلىق قىلمىشلىرىغا كەسكىن قارشى چىقاتتى ۋە ئۇلارغا نەسەت قىلىپ، ئۇلارنى توغرا يولغا قايتۇرۇشقا تىرىشاتتى.

ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام دەمەشىقتىكى مەشھۇر ئەمەۋى جامەسىنىڭ خانىبى ۋە دەمەشىق شەھىرىنىڭ كاتتا قازىسى ئىدى. كېيىن مىسىرغا ھىجرەت قىلىپ بارغاندا، مىسىر ھاكىمى نەجمىدىن ئەييۇب ئۇنى ناھايىتى قىزغىن قارشى ئېلىپ، قاھىرە شەھىرىدىكى ئەمىر ئىبنى ئاس جامەسىنىڭ خاتىبلىقىغا ۋە مىسىر دىيارىنىڭ قازىلىقىغا تەيىنلەيدۇ. ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام مىسىردا كىشىلەرنى ئەھلى سۈننەت ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇشقا، بىدئەتكە قارشى تۇرۇشقا ۋە مۇسۇلمانلارغا خىرىس قىلماقچى بولغان دۈشمەنلەرگە قارشى كەسكىن بولۇشقا دەۋەت قىلىدۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئېڭىنى ئۆستۈرۈشكە زور ئەھمىيەت بېرىدۇ ۋە مۇسۇلمانلار ئۈچۈن كۆپلىگەن ئۆچمەس خىزمەتلەرنى تەقدىم قىلىدۇ.

ھەقىقەتنى دادىل ئوتتۇرىغا قويۇشتىكى كەسكىنلىكىدىن بەزى ئۆرنەكلەر

1. سالاھىدىن ئەييۇبى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇزاققا قالماي ئۇنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلغۇچىلار ئوتتۇرىسىدا

بولۇپ باشقىلارنىڭ قولىنى سۆيىدىكەنمەن. ئى قەۋم سىلەر باشقا يولدا، مەن باشقا يولدا تۇرۇۋاتمەن. ئاللاھقا شۈكۈركى، مېنى سىلەر مۇپتىلا بولغان سىناققا ئۇچراتماپتۇ».

2. ھېيت كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مىسىر ھاكىمى نەجمدىن ئەييۇب قاھىرەدىكى چوڭ قەلئەگە چىقىپ، ئەسكەرلەرنىڭ مانىۋېرنى تاماشا قىلىپ ئولتۇراتتى، ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام ھاكىمنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ختاب قىلىپ: «ئەي ئەييۇب! قىيامەت كۈنى ئاللاھ سەندىن «مەن ساڭا مىسىرنىڭ ھاكىمىتىنى ئاتا قىلسام، سەن ئۇ جايدا ھاراق سېتىشقا رۇخسەت قىلىدىغۇمۇ؟» دەپ سورىسا، سەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىسەن؟» دەيدۇ. ھاكىم: «بۇ ئىش مەرھۇم دادامنىڭ زامانىسىدىن بېرى داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ ئەمەسمۇ؟» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام ھاكىمغا دادىللىق بىلەن رەددىيە بېرىپ: «سىلەرمۇ خۇددى مۇشۇرىكلارغا ئوخشاش ئاتا-بوۋىلىرىمىز شۇنداق قىلاتتى، بىزمۇ ئۇلارغا ئەگىشىمىز دەۋاتىسىلەر» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھاكىم مىسىردىكى ھاراق دۇكانلىرىنىڭ ھەممىنى تاقاش توغرىلىق پەرمان چۈشۈرىدۇ. شۇ چاغدا، ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالامنىڭ تالىبلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا: «ھاكىمنىڭ ھەيۋىتىدىن قورقماي ئۇنىڭغا قارشى چىقىتلىغۇ؟» دېگەندە، ئۇ: «مەن ئاللاھنىڭ ھەيۋىتىنى كۆز ئالدىمغا

كەلتۈرگەن ۋاقتىمدا، يەر يۈزىنىڭ ھەيۋەتلىك پادىشاھلىرى ماڭا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيدۇ» دەيدۇ.

3. 1249 - يىلى فرانسىيە پادىشاھى 9 - لۇۋىس ئەھلىسەلب قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلىپ شەرققە يۈرۈش قىلغان بولۇپ، ئۇلار مىسىرنىڭ دۇمىيات رايونىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، قاھىرەگە قاراپ يولغا چىققاندا، مەنسۇرە دېگەن جايدا ئىسلام ئەسكەرلىرى بىلەن لۇۋىس باشچىلىقىدىكى ئەھلىسەلب قوشۇنى ئوتتۇرىدا قاتتىق ئۇرۇش بولىدۇ. ئۇرۇشتا ئەھلىسەلب قوشۇنى تەلنۇكۇس مەغلۇب قىلىنىدۇ ۋە لۇۋىس قاتارلىق قوماندانلار ئەسەرگە چۈشۈپ مىسىردىكى «لۇقمان تۇرمىسى» گە تاشلىنىدۇ. شۇ چاغدا، مۇسۇلمانلارنى ئەھلىسەلب قوشۇنىغا قارشى جىھاد قىلىشقا ئۈندىگەن ۋە ئۆزىمۇ ئالدىنقى سەپتە بولغانلارنىڭ بىرى ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام ئىدى.

4. ھىجرىيەنىڭ 656 - يىلى ئۆز ۋاقتىدىكى ئىسلام پايتەختى باغداد چىنگىزخاننىڭ ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، مىسىردىن باشقا ئىسلام دىيارىنىڭ ھەممىسى چىنگىزخاننىڭ قولىغا ئۆتۈپ بولغان بولىدۇ. مىسىردا نەجمدىن ئەييۇب ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ تەختىگە ئوغلى تۇران شاھ ۋارىسلىق قىلىدۇ. ئەمما ئۇ ئۇزۇن ئۆتمەي، سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، سەيفۇددىن قۇتۇز تەختكە چىقىدۇ، ئۇ بارلىق ئۆلىمالار،

شۇڭا ئۆلىمالار مۇنداق دېگەن: «ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام نۇرغۇنلىغان كىتاب ۋە ئىلمىي ماقالىلارنى قالدۇرۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ مول ئىلمىگە قارىغاندا قالدۇرۇپ كەتكەنلىرى ئازلىق قىلدۇ. چۈنكى ئۇ ئاتىمىش ئىككى يېشىدا شامدىن مىسىرغا ھىجرەت قىلغانغا قەدەر كىتاب يېزىش بىلەن شۇغۇللانمىغان بولۇپ، ۋاقتىنى ۋە ئۆمرىنى ئوقۇ-ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا ئاتىغان ئىدى. ئۇنىڭ كىتاب يېزىشى مىسىردا باشلانغان. ئۇ مىسىرغا كەلگەندىن كېيىنمۇ دۆلەتنى ئىسلاھ قىلىش، ھاكىملارنىڭ خاتالىقلىرىنى تۈزۈش ۋە خەلقنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلاش قاتارلىق دۆلەت ئىشلىرى بىلەن بولۇش بىلەن بىرگە بەزى قىممەتلىك ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان».

ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام تەپسىر، ھەدىس، ئەقىدە، تارىخ، پەنئۇ ۋە زاھىدىلىق قاتارلىق ساھەلەردە كۆپلىگەن قىممەتلىك ئەسەرلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن. ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالامنىڭ تەپسىردە «تفسير القرآن العظيم» ناملىق تەپسىرى، ھەدىستە «مختصر صحيح مسلم» (سەھىھ مۇسلىمنىڭ خۇلاسسىسى) ناملىق ئەسىرى، ئەقىدەدە «رسالة في علم التوحيد» (تەۋھىد رىئالىسى)، ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىدا «الامام في بيان ادلة الاحكام» (شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بايان قىلىشتا ئاساس) قاتارلىق ئەسەرلىرى ئالاھىدە شۆھرەت قازانغان ئەسەرلەر بولۇپ، كۆپ قېتىم نەشر قىلىنغان.

ئەسەرلەرنى توپلاپ يىغىن ئاچىدۇ، يىغىندا چىنگىزخاننىڭ موڭغۇل ئەسكەرلىرىگە قانداق تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدا مەسلىھەت ئېلىپ بېرىپ، ئىسلام ئەسكەرلىرىنى قوراللاندىرۇش ۋە ئۇلارنىڭ تەمىناتى ئۈچۈن خەلقنى ياردەم توپلاش قارار قىلىندۇ. ئەمما ئەسەرلەرنىڭ خەزىنىسىدىكى پۇل-مال توغرىلىق گەپ-سۆز بولمايدۇ.

شۇ چاغدا ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام خۇتبە سۆزلەپ، ھاكىم ۋە ئەسەرلەرنىڭ خەزىنىسىدىكى پۇل-ماللارنىمۇ ئىسلام ئەسكەرلىرىنى جابدۇش ئۈچۈن سەرپ قىلىش لازىملىقىنى تەكىتلەيدۇ ۋە كىشىلەرنىڭ مەنئىيىتىنى كۆتىرىدىغان، ئىماننى كۈچەيتىدىغان تەسىرلىك سۆزلەرنى قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھاكىم ۋە ئەسەرلەرمۇ ئادەتتىكى خەلققە ئوخشاشلا قول ئىلكىدە بار بولغان مال-دۇنيانى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشقا سەرپ قىلىدۇ. نەتىجىدە، قۇتۇز ئەسكەرلىرى ئەينىچالۇت دېگەن جايدا چىنگىزخاننىڭ موڭغۇل قوشۇنلىرىنى مەغلۇب قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مىسىر چىنگىزخاننىڭ ئىشغالىدىن ئامان قالىدۇ.

بەزى ئىلمىي خىزمەتلىرى

ئەللامە ئىز ئىبنى ئابدۇسالام ئوقۇ-ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بەرگەندەك سىياسەتچىمۇ زور ئەھمىيەت بېرەتتى. چۈنكى ئۇ دىنىي ئىلىملەردە كامالغا يەتكەندەك، سىياسەتچىمۇ يېتىشكەن ئىدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئىسلامىي چارىلىرى

تەرجىمىدە ئابدۇلئەھەد ھاپىز

دوكتور سكو تورى

جەھەتتىن تەرەققىي قىلغانلىقىنى بۇ تەرەققىياتلارنىڭ ئىنسان ھاياتىنى ئاسانلاشتۇرىدىغان ماددىي ۋاسىتىلەرنى ئىجات قىلغانلىقىنى ۋە يېڭى تەرەققىيات تۆھپىلىرى ئىسلام ئۆمىتىنىڭ تۆھپىلىرىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولغانلىقىنى كۆرمەكتىمىز. مانا مۇشۇ سەۋەبتىن ئىسلام ئۆلىمالىرى ئۆمىتىنى قانداق تەرەققىي قىلدۇرۇپ، بۇرۇنقى سەۋىيىسىگە يۈكسەلدۈرۈشنىڭ ئامىللىرىنى چۈشەندۈرۈشكە تىرىشماقتا. بۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىللىرى تۆۋەندىكىچە:

زامانىۋى ئىسلام چۈشەنچىسىنى بىلىش:

تەربىيىۋى ئېقىم:

ئىسلام ئەۋلاتلىرىنى دىنىي چۈشىنىدىغان قىلىپ، تەربىيەلەپ چىقىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزگەرتىش ئۇسۇلى بولۇپ، ئۇ ئەڭ ياخشى ئىسلاھ

ئىنساننىڭ يەر يۈزىدىكى ھاياتى ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ جەننەتتىن زېمىنغا چۈشۈشى بىلەن ئىبتىدائىي شەكىلدە باشلاندى. ئۇ چاغدا نە سىغىنىدىغان ئۆي، نە سەپەر قىلىدىغان ماشىنا يوق ئىدى. لېكىن بۇ ھايات ئەۋلادتىن ئەۋلادقا تەرەققىي قىلىپ داۋاملاشتى. ئىنسان ئاللاھ تائالانىڭ يەريۈزىدىكى خەلىپىسى بولۇش ۋەزىپىسىنى ئادا قىلغانسېرى ھايات شەكلى ئىپتىدائىيلىقتىن مەدەنىيەتكە، قالاچلىقتىن ھازارەتكە تەرەققىي قىلدى. ئىنساننىڭ يەر شارىدا مەۋجۇت بولۇشى دېگەنلىك، ئىنساننىڭ تەبىئەت بىلەن يۈزلىشىشى ۋە يەر شارىنى گۈللەندۈرۈشى دېگەنلىكتۇر. ئىنسان بۇ ئىشنى ئىبادەت چۈشەنچىسى بىلەن قىلاتتى. بىز ئىسلام خەلىپىلىكى ئاغدۇرۇلغاندىن بېرى مۇسۇلمانلارنىڭ چېكىنىپ، باشقا مىللەتلەرنىڭ ماددىي

پايدىلىنىشقا ئىھتىياجى بار دەپ قارايدۇ. لېكىن بۇنى تاسىقلاپ، ئىسلام پىرىنسىپلىرىغا ۋە يەرلىك ئۆز-ئارا مۇناسىۋەتلىرىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ ئېلىپ بېرىش كېرەك.

ئىسلامىي ھەرىكەت ئېقىمى:

بۇ باشقا بىر ئىسلاھاتچى ھەرىكەت بولۇپ، ئۇلار ئارقىدا قالغانلىق كىرىزىسنى تۈگىتىش ھۆكۈمەت ۋە رەھبەرلەرنى ئىسلاھ قىلىش بىلەن بولىدۇ دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سىياسەت ۋە ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىش بۇ ھەرىكەتنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى بولدى. ئاللاھ تائالا «قۇرئان» ۋە ۋەز-نەسىھەت بىلەن تۈزەتمىگەن ئىشنى ھاكىمىيەت بىلەن تۈزىتىدۇ. شەرئەتنى تەتبىقلاش ۋە ئۆمەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ئىسلامىي جەمئىيەت بەرپا قىلىش ھاكىمىيەت بىلەن بولىدۇ. ھاكىمىيەت قولدا بولغاندا، ئۆمەت تىنچ-ئامان ۋە خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرەلەيدۇ ۋە ھەر جەھەتتە تەرەققىي قىلالايدۇ. بۇ قاراشتىكىلەرنىڭ بېشىدا ھەسەن ئەل بەننا، مەۋدۇدى ۋە سەيىد قۇتۇب كېلىدۇ.

ئوتتۇراھال ئېقىم:

يۈسۈف قەرداۋى، مۇھەممەد غەززالى ۋە مۇھەممەد ئەمىنار قاتارلىق ئۆلىمالار ئۆمەتنىڭ مۇشكۈلىسى كۆز قاراشىنىڭ ئېنىق بولماسلىقى ۋە پىكىردىكى تەئەبۇتلۇقنىڭ يوقلىقىدا يوشۇرۇنغان دەپ قارايدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆمەتنىڭ ئەقىل بىلەن ۋەھىينى، دۇنيا بىلەن ئاخىرەتنى، ماددا بىلەن روھنى بىرلەشتۈرۈشى لازىم.

يوللىدۇر. تەقەببۇددىن نەبھانى ۋە سەئىد نۇرسى ئەڭ ياخشى چارە ئىسلامنى چۈشەندۈرۈش، ئۇنى تەتبىقلاشتۇر؛ بنانى يېڭىلاشنىڭ يولى چۈشەنچىدۇر؛ دەپ قارايدۇ.

تەربىيە ئېقىمىدىكى سەلەفىيلەر دىنغا مەنىۋى ئىسلاھات جەھەتتىن كۆڭۈل بۆلىدۇ، لېكىن دىننى ماددىي تەرەققىيات ۋە ئارقىدا قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ۋەسەلە قىلمايدۇ.

ئىسلاھاتچى ئېقىم:

بۇ ئېقىمدىكىلەر ئىسلاھ قىلىش ۋە تەرەققىي قىلىشنى ئاساسلىق مەقسەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئېقىمدىكىلەر ئۆمەتنىڭ ئارقىدا قېلىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسى تەلىم-تەربىيە ئىشلىرىنى ئىسلاھ قىلىش ۋە خەلقنىڭ مەدەنىيەت ئېغىنىنى ئۆستۈرۈش دەپ قارايدۇ. تەلىم-تەربىيە ئىشلىرىنى سانائەتتە تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەردىكى تەلىم-تەربىيە نەزەرىيەلىرىگە كۆرە ئىسلاھ قىلىش لازىم دەيدۇ. بۇ قاراشتىكىلەرنىڭ بېشىدا ئىمام مۇھەممەد ئابدۇھ ۋە مالىك ئىبنى نەبى كېلىدۇ.

بىلىمنى ئىسلاملاشتۇرۇش ئېقىمى:

بىلىمنى ئىسلاملاشتۇرۇشقا چاقىرغۇچىلارنىڭ كۆپ سانلىقى غەرب ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدە ئىلىم تەھسىل قىلغانلاردۇر. ئۇلارنىڭ بېشىدا مۇھەممەد نەقىب ئەل ئەتتاس، ئىسمائىل ئەل فارۇقى ۋە مۇھەممەد كامال ھەسەن كېلىدۇ. بۇلار ئۆمەتنىڭ غەربتە تەرەققىي قىلغان تەلىم-تەربىيە نەتىجىلىرىدىن

بۇ بولسا ئوتتۇراھاللىقنىڭ سىمولىرىدۇر .

ئەقىلگە ئاينىدىغانلار ئېقىمى :

ھەسەن تۇرابى ، مۇھەممەد ئەرگۈن ۋە ھەسەن ھەنەفى قاتارلىق ئۆلىمالار مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام تارىخىدىكى ۋەقەلەرگە ئېسىلۋېلىشى ۋە ئارقىدا قېلىشى كىرىزىسىدىن قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى تاپالماسلىقى ھەقىقىي تارىخىدۇر ، دەپ قارايدۇ . ئۇلارنىڭ نەزەرىيەسىدە دىن ھەقتۇر ، لېكىن ئۇنىڭ چەك - چېگراسىنى ھازىرقى ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي تەرەققىيات بەلگىلەيدۇ . ۋەزىيەتكە ماسلىشىدىغان ، ھەرىكەتچان ئىنسانىي ئەقىل دىنغا باشچىلىق قىلىدۇ .

جەھاد ئېقىمى :

بۇ ، ئىسلاھ قىلىشتا ئۆزىنى ئوتتۇراھاللىقتىن چىقىرىپ ئاشقۇنلۇققا ئېلىپ بارىدىغان قىزغىنلىق ئېقىمى دەپ سۈپەتلىنىدۇ . بۇنىڭ سەۋەبى ئۇلارنىڭ دىنغا ۋە خەلققە ئەھمىيەت بېرىشنىڭ زىيادىلىكىدىن بولغان . ئۇلار ئۈمەتنىڭ ھازىرقى ھالىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ يولى جەھاد ئېلان قىلىشتۇر ، دەپ قارايدۇ . بۇ ئېقىمنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ئەسلىدە يۇقىرىدىكى ئېقىملارنىڭ دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمىسىمۇ ، ياشلارنىڭ چوڭقۇر ھىسسىيات بىلەن بۇ پىكىرنى قوللىشى بىلەن بۇ ھەرىكەت ناھايىتى كەسكىنلىشىپ كەتكەن . بۇنىڭ سەۋەبى ئىشلارنى ياخشى بىر تەرەپ قىلالماسلىق ياكى مۇسۇلمان رەھبەرلەرنى ئۆزلىرىگە يېقىنلاشتۇرالماسلىق ۋە ياكى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەزى

كىشىلەرنىڭ شەخسىي تەمەخ-خورلىقى ئۈمەتنىڭ مەنپەئىتىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەنلىكىدۇر . مەزكۇر سەۋەبلەرنىڭ بىرى بۇ ئېقىمنىڭ «قىلىچ كىتابلاردىن ياخشىراق تۇر» دېگەن ئىددىيىسىدۇر ، دېگۈچىلەرمۇ بار .

تەۋھىد ئارقىلىق ئىسلاھ قىلىش چارىسى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئېقىملارنىڭ بەزىسى ئارقىدا قېلىشنى ھەل قىلىدىغان نەرسە تەۋھىد تۇر ؛ مۇسۇلمانلارنىڭ تەۋھىد ئەقىدىسىنى ئىسلاھ قىلىشتىن يولغا چىقىشى ۋە ھاياتىنىڭ بارلىق تەرەپلىرىنى تەۋھىدكە باغلىشى لازىم دېگەن قاراشتا بىرلىشىدۇ .

ئەللامە مۇھەممەد ناسرۇددىن ئەلبانى «ئەي ئىسلام دەۋەتچىلىرى تەۋھىدىنى ئالدىنقى ئورۇندا قويۇڭلار!» دېگەن رسالىسىدە مۇنداق دەيدۇ : «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنى ئۆزى باشلىغان ئىشتىن باشلاشقا بۇيرۇغان . ئۇ بولسىمۇ تەۋھىدكە چاقىرىشتۇر .» يەنە مۇنداق دەيدۇ : «بىزمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشلىغان نەرسە بىلەن باشلايمىز . ئۇ بولسىمۇ ئالدى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ بۇزۇلغان ئەقىدىلىرىنى ئىسلاھ قىلىش ، ئاندىن ئىبادەتلىرىنى ئىسلاھ قىلىش ، ئۈچۈنچى قەدەمدە ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى ئىسلاھ قىلىشتۇر .»

شۇنىڭدەك سەيىد قۇتۇپمۇ ھەرىكەت ئېقىمىغا مەنسۇپ بولۇش بىلەن بىرگە «ئىسلامىي تەسەۋۋۇرنىڭ قىممەت قاراشلىرى ۋە ئالاھىدىلىكلىرى» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ : «تەۋھىدىنى بىلىش ، كائىناتنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىش ،

ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب، مۇھەممەد ئىدرىس سەنۇسى ۋە ھەسەن ئەل بەننا قاتارلىق سەلەفىي ھەرىكىتىنىڭ بۈيۈك رەھبەرلىرى ئوتتۇرىغا قويغان كۆقاراشلارنىڭ مېۋىلىرىنى يېڭىلاشنى قولغا كەلتۈرۈش، ئىسلام بىلەن ئىنسانىي پىكىر ۋە ھەرىكەت مەيدانلىرى ئارىسىدا مۇستەھكەم ئالاقە قۇرۇشنى كۆرسىتىشتۇر.

ئارقىدا قېلىشنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پىكىرىي ھەرىكەتلەرنى قوبۇل قىلىش، ئوتتۇرىغا قويۇلغان ھەرخىل تەكلىپلەرنىڭ ئارىسىنى مۇۋاپىقلاشتۇرۇش، ئۇنىڭ پايدا-زىيانلىرىنىڭ ئارىسىنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇش، ئۈمەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا دىن ۋە دىندارلىقنىڭ رولىنى كۈچلەندۈرۈش، ئۈمەتنىڭ مۇشكۈللىرىنى ھەل قىلىشتا بىرلىكنىڭ مەنسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ۋە بۇ ئىشلارنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدىغان دىنىي خىتابلاردۇر. بۇ ئىسلامىي ئېقىملارنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىگە مەركەزلىشىپ، ئىجابىي تەرەپلىرىنى كۆرمەسلىك ئۈمەتكە نەپ بەرمەيدۇ. بەلكى ئۇنىڭ يارىلىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، قانسىرىشىنى ئاشۇرۇپ، قۇرۇق تۈگمەندە ئايلىنىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ بۈگۈنكى ھالى مانا مۇشۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر. ھېچكىم باشقا بىرىنىڭ كۆزقارىشىنى چۈشىنىشىنى خالىمايدۇ.^①

ھاياتلىقنى ۋە ئىنساننى بىلىش مۇسۇلماننى ئىسلامىي ھەرىكەت تەرەپىگە ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچتۇر. تەۋھىدىنى پەقەت نەزەرىيە تەرەپتىنلا بىلىش كۇپايە قىلمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭغا ھەرىكەت ۋە ئىشلەپچىقىرىش قوشۇلۇشى لازىم.»

ئوتتۇراھاللىق قارىشىنىڭ پىشۋالىرىدىن يۈسۈف قەرداۋىنىڭ كىتابلىرىنى مۇتالىئە قىلغان كىشى ئۇنىڭمۇ مۇشۇ ھەقىقەتنى كۈچەندۈرىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. قەرداۋى «ئىمان ۋە ھايات» ناملىق كىتابىنىڭ مۇقەددىمىسىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئىمان، دىن ۋە تەۋھىد بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ بولۇپمۇ ئەرەبلەرنىڭ كەملىكىنىڭ ئاچقۇچىدۇر. ئۇ بولسا مۇسۇلماننىڭ غەلبە قىلىشى ۋە ئىلگىرلىشىنىڭ ئاساسلىق ئامىلىدۇر. بىز ئۆزىمىزنىڭ ئىسلامىي كەملىكىمىزنى پاكلاش ۋە ئۇنىڭدىكى يوشۇرۇن كۈچلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئۈچۈن ئىمان ۋە دىندىن ئىبارەت ئەسلىي ئاچقۇچنى ئىشقا سالماستىن ھەرقانچە تىرىشساقمۇ، سۇنىڭ ئۈستىگە بىنا سالغان ياكى ھاۋا بوشلىقىغا خەت يازغان كىشىدەك بېھۋەدە ئىش قىلغان بولىمىز.»

فارۇقى ئەقىدە ھەققىدە بىر كىتاب يېزىپ ئۇنىڭغا «تەۋھىدنىڭ پىكىرى ۋە ھاياتقا كاپالەتلىك قىلىشى» دەپ ئات قويدى. مۇئەللىپنىڭ بۇ كىتابنى يېزىشتىكى مەقسىتى مۇسۇلمان ياشلارغا ئىسلامنىڭ مەجۇدىيەت قارىشىنى تونۇتۇش، ئۇلارنىڭ بۇ ئاڭ بىلەن قوراللىنىپ نەپسىنى ھەقىقىي ئىسلاھ قىلىش ھەرىكىتىگە ئۆتۈشىنى، مۇھەممەد

تۇرىدىغان بىر تۈركۈم ياخشى كىشىلەر بار. بۇلار شۇ جەمئىيەتنىڭ تەمىنى تەڭشەيدىغان تۇز، پۇرىقىنى خۇش ھىد قىلىدىغان ئەتىر ۋە جۇلالاندۇرىدىغان نۇرلىرىدۇر. ئۇلار ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتنىڭ ۋە ئۆزى تەۋە توپىنىڭ قېيىنچىلىقلىرىنى بىلىدىغان كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ھەر قانداق قېيىنچىلىقنىڭ ھامان بىر ھەل قىلىش يولى بارلىقىغا چىن يۈتىدۇ. دە، دەررۇ قېيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىش ۋە جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ.

تۆۋەندە ئىجابىي ئادەملەرنىڭ ھاياتىدىن ئۆرنەكلەرنى كۆرۈپ ئۆتىمىز:

بىر مەھەللە كىشىلىرى جامائەتنى تەرك ئەتكەن بولسا، ھەر كۈنى مەسچىت جامائىتىگە قاتنىشىدىغانلار ھېلىقى مەھەللە كىشىلىرىگە جامائەتنى تەرك ئېتىشىنىڭ ياخشى ئىش ئەمەسلىكىنى چۈشەندۈرۈشى، ئۇلارنى جامائەت نامىزىغا قىزىقتۇرۇپ بۇ ئومۇم كەيپىيەتنى ئۆزگەرتىشى كېرەك. مانا

ھەر دائىم ئىجابىي ئادەم بولۇڭلار...

بۇ دۇنيا قېيىنچىلىق ۋە كىرىزىسلار بىلەن تولغان. بۇ دۇنيادا داۋانلارغا دۇچ كەلمىگەن، قېيىنچىلىقلارغا ئۇچراپ باقمىغان ھېچقانداق شەخس، ئائىلە ياكى جەمئىيەت مەۋجۇت ئەمەس. بەزى قېيىنچىلىقلار ئىشلارنىڭ ماھىيىتى ۋە بىز ياشاۋاتقان مۇھىتلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا، يەنە بەزىلىرى شەخسلەردىكى چولتىلىق، سەۋەنلىك ياكى بوشاڭلىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ.

شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى، ھەر جايدا باشقىلار بۇزغاننى تۈزەشكە، جەمئىيەت ۋە ۋەتەننىڭ يۈكلىرىنى كۆتۈرۈشكە تەييار

قەتئىيەنەزەر، ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتكە خەيرلىك ۋە بەرىكەت ئېلىپ كېلىدۇ.

2. ئىجابىي ئادەملەر تەبئىيىكى ئەتراپىدىكى باشقىلارغا قارىغاندا كۆپرەك مەلۇماتلىق ۋە روھى يۈكسەلگەن كىشىلەردۇر. بىز مۇشۇ خىلدىكى ئادەملەردىن بولۇشقا تىرىشىشىمىز كېرەك.

3. شەپقان دائىم بىزگە «سەن ئىسلاھ قىلىپ بولالمايسەن، سېنىڭ ئۇنچىلىك ئىقتىدارىڭ يوق» دەپ ۋەسۋەسە قىلىپ تۇرىدۇ. بىز ھەرگىزمۇ بۇنداق ۋەسۋەسىلەرگە ئالدىنىپ كەتمەسلىكىمىز، شۇنداقلا ھەر دائىم ئۆزىمىزنى ئىسلاھات ساھەسىدە ياخشى ئىز قالدۇرۇشقا مۇناسىپ ئادەم دەپ ئويلىشىمىز ۋە ئاللاھتىن مەدەت تىلىگەن ھالدا دەررۇ ئىسلاھاتقا ئاتلىنىشىمىز كېرەك.

4. دائىم ئۆزىمىزگە ئۆزىمىزنىڭ ئىجابىي ئادەم بولۇشىمىز كېرەكلىكىنى، ھەر يەردە پىشكەلچىلىك پەيدا قىلىپلا يۈرىدىغان شۇمبۇيا بولۇپ قالماستىن، ئەسكەرتىپ تۇرۇشىمىز كېرەك.

5. ناۋادا بىز ئىجابىي ئادەم بولالمايلا قالساق، ھەر يەردە پىشكەلچىلىك پەيدا قىلىپ يۈرىدىغان پالاكەت ئادەم بولۇپ قېلىشىمىز ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.

6. ھەر قانداق قېيىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە ۋاقىتنى كەينىگە سوزماي، كونتروللۇقىمىزدىن چىقىپ كەتكىچە دەرھال

بۇلار ئۆز ھەرىكىتى ۋە ئەمەلىيىتى ئارقىلىق ھېلىقى مەھەللىنىڭ قېيىنچىلىقىنى ھەل قىلغان ئىجابىي ئادەملەر ھېسابلىنىدۇ.

بىر ئائىلە ئەزالىرى ئىشىسىز بولۇپ، نامراتچىلىقتا ياشايدىكەن. بۇ ھەل قىلىنىشقا تېگىشلىك بىر ئىقتىسادىي قېيىنچىلىق. ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى ھەرىكەتكە ئۆتۈپ ئىش ئىزدەسە ۋە يېڭى ئىش تۈرلىرى ئۈستىدە ئىزدەنسە... مانا بۇ ئادەم ئىقتىسادىي قېيىنچىلىقنى ھەل قىلىش يولىدىكى ئىجابىي ئادەم ھېسابلىدۇ.

بىر سىنىپنىڭ ئىنتىزامى ياخشى بولمىغانلىقى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇشقا قىزىقماسلىقى تۈپەيلىدىن سىنىپنىڭ ئومۇمىي سەۋىيىسى ئاجىز بولسا، بىر قانچە تىرىشچان ئوقۇغۇچىلار ئوتتۇرىغا چىقىپ سىنىپنىڭ ئىنتىزامىغا مەسئۇل بولسا ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە يېتەكچىلىك قىلسا... مانا بۇ ئوقۇغۇچىلارمۇ دادىللىق بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ قېيىنچىلىق ھەل قىلىدىغان ئىجابىي بالىلار ھېسابلىنىدۇ.

بۇ مەكتۇپنىڭ قىز-يىگىتلەرگە قارىتا مۇھىم نۇقتىلىرى:

1. ئىشلاردا ئىجابىي رول ئېلىشقا تىرىشىدىغان، دائىم قېيىنچىلىق ۋە كىرىزىسلەرنى ھەل قىلىشقا كۈچەيدىغانلار ئىنتايىن ئۇلۇغ ئادەملەر ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار قانداق مۇھىتتا بولۇشتىن

ھەل قىلىشقا يۈزلىنىشىمىز كېرەك .

ئۆزۈڭلارنى چۈشىنىشكە قىزىقامسىلەر؟

بەزىلەر بۇ قانداق سوئال بولۇپ كەتتى، ئۆزىنى چۈشىنىشكە قىزىقمايدىغانمۇ ئادەم بولامدۇ؟ دېيىشى مۇمكىن. توغرا، ھەممىمىز ئەلۋەتتە ئۆزىمىزنى چۈشىنىشكە، تاقىتىمىز يەتكەن بارلىق نەرسىلەرنى بىلىپ بېقىشقا قىزىقىمىز .

ئۇنداقتا ياخشى، ئۆزىمىزنىڭ ياخشى ياكى يامانلىقىنى بىلىدىغان ئىنتايىن ئاددىي بىر ئۆلچەم بار. شۇ ئۆلچەمنى قوللىنىش ئارقىلىق ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز باھا بېرەلەيمىز. ئۇ بولسىمۇ، مالاھەت قىلغۇچى نەپىسنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىزلىقىدۇر. ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دە مالاھەت قىلغۇچى نەپىس بىلەن قەسەم قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۆزىنى مالاھەت قىلغۇچى نەپىس بىلەن قەسەمكى».^① مۇئمىنلەر قىلىۋاتقان ئىشلىرىدا (يەنى كەمچىلىكلىرىدە) ئۆزىنى ئەيىبلەيدۇ ۋە ئۆزىگە مالاھەت قىلىپ، (ئەمدى شۇنداق كەمچىلىك ئۆتكۈزۈمەسلىكىگە بەل

باغلايدۇ). پاسىق ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى ئەيىبلەيدىغان ۋاقتلىرى ئىنتايىن ئاز بولىدۇ. خىلى خاتالىق ۋە كەمچىلىكلەرنى سادىر قىلىشىمۇ پەرۋايىغا ئېلىپ كەتمەيدۇ. ئادەملەر قانچىكى سالھ بولغانسېرى ئۇنىڭ ئۆزىنى ئەيىبلىشى، ئۆزىنى تەكشۈرۈشى كۆپرەك بولىدۇ. بەزى ئادەملەر ئاللاھقا سەجدە قىلماي نەچچە ئاي ئۆتۈپ كەتسىمۇ، ئۆزىگە مالاھەت قىلمايدۇ. يەنە بىر قىسىم ئادەملەر بىرەر قېتىم جامائەتكە چىقالمىسىمۇ ياكى نامازنى ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈپ قويسىمۇ ئۆزىگە مالاھەت قىلىدۇ. بەزى ئادەملەر «قۇرئان كەرىم» نى ۋاراقلاپ قويماي يىل ئۆتۈپ كەتسىمۇ ھېچ كارى بولمايدۇ. بەزى ئادەملەر كۈندە بىر قانچە بەت ئوقۇپ تۇرمىسا ئۆزىنى گۇناھكار دەك ھېس قىلىدۇ. بەزى ئادەملەر ئىشقا 10 مىنۇت كېچىكىپ قالسىمۇ ئۆزىگە مالاھەت قىلىپ، خىجىلچىلىق ھېس قىلىدۇ. يەنە بەزىلەر ھېچقانداق ئۆزىمىز ھالدا بىر قانچە كۈن ئىش ئورنىغا كەلمىسىمۇ ھېچ ئىش بولمىغاندەك يۈرۈۋېرىدۇ...

شۇنداق، يۈرۈكىمىزنىڭ ئىچىدىن ئۇرغۇۋاتقان كايىش ۋە مالاھەتلەرنىڭ كۈچلۈك ۋە ئاجىزلىقى ۋەجىدانىمىزنىڭ ئويغاق ياكى مۈگىدەپ قالغانلىقى، شۇنداقلا روھىمىزنىڭ ئالىيجاناب ياكى پەسلىكىگە قارىتا بولىدۇ.

بۇ مەكتۇپنىڭ قىز - يىگىتلەرگە قارىتا مۇھىم نۇقتىلىرى:

^① سۇرە قىيامەت 2 - ئايەت

قالالايتتى. ئەمما ھازىر ئۆي-ئۆيدە ئېنىتىرنىت ۋە نېلېۋىزور ئومۇملاشتى. ھەرخىل ئۇچۇر-ئالاقە ۋاسىتىلىرى ئوتتۇرىغا چىقتى. تەنھالىق ھەققىدە سۆز ئېچىشنىڭ ۋاقتى ئۆتتى. مۇتلەق كۆپ ساندىكى قىزلار ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن چىقالايدىغان ۋە ئۆزىنى بەختلىك قىلالايدىغان ياخشىراق يىگىتتىن بىرى بىلەن تونۇشۇپ تۇرمۇش قۇرۇشنى ئويلايدۇ. ئەمما قىزلارنىڭ بۇ خىيالى بەزىدە ئۈنچە ئوڭۇشلۇق بولۇپ كەتمەيدۇ. قىزلار ئېنىتىرنىت ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ، پىكىر ئالماشتۇرۇشقان يىگىتلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئاساسەن ئېنىتىرنىتتىن ئۇچرىغان قىزلار بىلەن توي قىلىشنى ئويلاشمايدۇ.

ياخشى يىگىتلەر تويىدىن ئىبارەت ئۆمۈرلۈك چوڭ ئىشىغا شەرىئى يوللار ئارقىلىق يېتىدۇ. ئۆزى كۆڭلىگە پۈككەن قىزلارنىڭ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتىدۇ. ئەمما يەنە بىر قىسىم ياشلار ھەرخىل ئالاقە ۋاسىتىلىرىدىن پايدىلىنىپ قىزلارنىڭ نازۇك ھېسسىياتىغا ئۇسۇپ كىرىدۇ-دە، ھازىرغىچە ئۆزىگە مۇناسىپ كەلگۈدەك ھېچكىم بىلەن تونۇشمىغانلىقىنى ئېيتىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ بۇ گەپلىرىگە تالايلغان پاكىتلارنى كەلتۈرىدۇ. شۇنداقلا ئۆزىنىڭ بۇ قىز بىلەن توي قىلىشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. لېكىن بۇنداق ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى يالغانچى كېلىدۇ. ناۋادا راستچىل بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ قىزلار بىلەن خۇپىيانە

1. كەمچىلىك ۋە سەۋەنلىكىڭلارغا قارىتا ئىچىڭلاردا جارائىلاۋاتقان ئاۋازلارغا ياخشى قۇلاق سېلىڭلار.

2. ئۆزۈڭلاردىن ھەر دائىم «ئىچىمدىكى بۇ چۇقان مېنى يۈكسىلىش ۋە ئالىجانابلىققا ئۈندەمدۇ ياكى چۈشكۈنلۈك ۋە گۇمراھلىققا چاقىرامدۇ؟» دەپ سوراپ تۇرۇڭلار. شۇنداقلا چىقارغان يەكۈنىڭلارنى ئۆزۈڭلارنىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىلىشتىكى ئۆلچەم قىلىڭلار.

3. ئىشلارغا تۇتقان پوزىتسىيە ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشلىرىڭلارغا قايتىدىن بىر نەزەر سېلىپ بېقىڭلار. شۇنداقلا ئىدىيە ۋە قاراشلىرىڭلارنى توغرىلاش ۋە جۇلالاندۇرۇشقا تىرىشىڭلار.

4. گۇناھ ۋە سەۋەنلىكلەرگە قارىتا تۇيغۇنلۇقۇڭلارنى ئاشۇرۇپ، خاتالىقلارنى ياخشى ئىشلارنى كۆپ قىلىش ئارقىلىق تازىلاپ تۇرۇڭلار.

قىزىم دىققەت قىلىڭ!

كۆتمۈشتە بىر قىز كىشىلەرگە ئارىلاشماي تەنھا ئۆتۈش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىپتىتىنى ساقلاپ قالالايتتى، شۇنداقلا ھەر خىل بەدىئىيەتلەرنىڭ يامان كۆزىدىن ساقلىنىپ

ئالاقىلىشىپ يۈرۈشلىرى ئۇنىڭ ئانچە ياخشى ئادەم ئەمەسلىكىگە دالالەت قىلدۇ. ئى قىزىم! سىز كىچىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاقكۆڭۈل، تەجرىبىسىز ۋە ساددا. سىز يىگىتلەرنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمەيسىز. مۇشۇنداق ھالەتتە سىز ئۇلارنىڭ قاپقىنىغا دەسسەپ سالىسىڭىز، بۇ قالايمىقانچىلىقتىن قۇتۇلۇپ چىقىشىڭىز بەسى مۇشكۈلگە توختايدۇ. بەزى ياشلار بىر قىزنى ئۇچرىتىپ قېلىپلا كۆڭلىگە ۋە سۆھبەتتە چۈشىدۇ - دە، ئۇنى خۇپپانە سۈرەتكە تارتىۋالىدۇ. بەزىدە ئۇنىڭغا ئاۋاز كىرىشتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ مەقسىتىگە يېتىشتە ۋاستە قىلىپ قوللىنىدۇ. قىزلارغا شۇ سۈرەت ۋە ئاۋازلار ئارقىلىق تەھدىت سالىدۇ ۋە قورقىتىدۇ. سىز ناۋادا بۇنداق ئەھۋالغا يولۇقۇپ قالسىڭىز ئۆزىڭىزنى خۇددى مېنا كۆمۈلگەن يوللاردىكى مېنا تازىلىغۇچى چارۋىلاردەك ھېس قىلىپ قالسىز. ئۆزىڭىزنى ھەممە ئادەمنىڭ خاتا گۇمانغا ئويىپكىت بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىسىز. قىزلار بۇ خىل ھالەتكە چۈشۈپ قالغاندا شۇنداق غەپلەتتە قالسىلا، شۇم نىيەت ياۋايىلارنىڭ ئولجىسىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. ھېسسىيات جەھەتتە تۇراقسىز، ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ئاجىزلىقىنى ھېس قىلىۋاتقان بىر پەيتتە ھېلىقى قارا كۆڭۈل ئۇنىڭغا توي ۋەدىسى بىلەن يىقىنلىشىدۇ - دە، ئىشنىن كېيىنلا تاشلاپ كېتىدۇ. قىزنىڭ بېشىغا تاغدەك غەم چۈشىدۇ. بەزىدە ھامىلىدار بولۇپ قالدىغان ئىشلارمۇ يۈز بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ

يەردە قاتمۇقات جىنايەتلەر سادىر بولىدۇ. ئۆزىڭىمۇ ۋە نەسەپسىز تەۋەللۇت قىلىپ قويغان پەرزەنتىڭىمۇ جىنايەتچىسىگە ئايلىنىدۇ.

بۇ مەكتۇپنىڭ قىزلارغا قارىتا مۇھىم نۇقتىلىرى:

1. ئى قىزىم شۇنىڭغا شەكسىز ئىشىنىڭىكى، ئاللاھنىڭ سىزگە پۈتكىنى مەيلى سىز ئاجىز بولۇپ، ئۆزىڭىزنى ساقلاپ تەنھا ياشاش ياكى يىراق جايدا ياشاش بەربىر سىزنى ئىزدەپ تاپىدۇ.

2. ئاللاھ تائالا ياخشى ئەرلەرگە ياخشى ئاياللارنى، ياخشى ئاياللارغا ياخشى ئەرلەرنى ئۇچراشتۇرىدۇ. ئاللاھقا تائەت - ئىبادەت قىلىش ئارقىلىق سالىھ ھالال جۈپتىڭىزنى تىلەڭ. شۇنى بىلىڭىكى، ئاللاھنىڭ پەزىلى - مەرھەمەتلىرىگە گۇناھ - مەئسىيەت بىلەن ئەمەس، پەقەت ئاللاھقا بولغان ئىتائەت ۋە تەقۋادارلىق ئارقىلىقلا ئىرىشكىلى بولىدۇ.

3. يىگىتلەر ھېچقاچان باشقىلارغا ئاسان ئىشىنىپ كېتىدىغان، ئۆزىنىڭ تەلپىگە ئاسانلا ماقۇل كەلگەن قىزلارنى مەڭگۈلۈك ئايالى قىلىپ تاللىمايدۇ. چۈنكى، بۇنداق خاراكتېردىكى قىزلار ھېسسىياتى ئاجىز ۋە ئىشەنچسىز دەپ قارىلىدۇ.

4. ھەردائىم ئاللاھنىڭ نازارىتىدە ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇنۇتماڭ. ئاللاھنى كۆپ ئەسلىڭ. ئاللاھتىن ياردەم سوراڭ. روھىڭىز دائىم ئاللاھقا تەلپۈنۈپ تۇرسۇن.

مەنبەگە قايتىشىمىز كېرەك .

شۇنى ئەسكە ئېلىشىمىز كېرەككى،
 ۋەزىيەت ۋە شارائىت ھەرقانچە ناچار
 بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، بىزنىڭ
 ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىشىمىزغا ئۈندەك
 بولالايدىغان نۇرغۇن نېمەتلەر بار.
 ئالايلىق، بىزدە ئىمان بار، كۆز،
 قۇلاقلىرىمىز بار. ئۇرۇق - تۇققانلار،
 دوست - بۇرادەرلەر بار... ئەڭ مۇھىمى
 بىزدە خاتالىقلارغا تەۋبە قىلغۇدەك
 ئىمكانىيەت بار، ياخشىلىق قىلىۋالغۇدەك
 پۇرسەتمۇ بار.

ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر
 نېمەت. چۈنكى ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىش
 ئارقىلىق ئاللاھقا يېقىنلاشقىلى بولىدۇ.
 ئاللاھنىڭ بىر بەندىنى شۈكۈرگە مۇۋەپپەق
 قىلىشىمۇ، چەكسىز شۈكۈر قىلىشقا
 تېگىشلىك بىر نېمەت. شۈكۈر نېمىتى
 بارچە خۇشاللىق ۋە بەخت تۇيغۇسىنىڭ
 شۇنداقلا كۆڭۈل ئارامىنىڭ مەنبەسى.
 ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق
 دەيدۇ: «سۈلەيمان ئۇ تەختنىڭ يېنىدا
 تۇرغانلىقىنى كۆرگەندە: «بۇ رەببىمنىڭ
 مېنى شۈكۈر قىلامدۇ ياكى تۈزكۈرلۈق
 قىلامدۇ دەپ سىناش ئۈچۈن ماڭا قىلغان
 پەزىلى-كەرىمىدۇر. كىمكى شۈكۈر
 قىلىدىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن
 شۈكۈر قىلىدۇ، كىمكى تۈزكۈرلۈق
 قىلىدىكەن، (شۇنى بىلسۇنكى) ھەقىقەتەن
 رەببىم (ھەممىدىن) بەھاجەت، ئاتا-
 ئېھسانى كەڭ زاتتۇر.» ﴿۴۰﴾

④ سۈرە نەھل: 40 - ئايەت

شۇندىلا سىز ھەقىقىي بەختكە، ساڭادەتكە
 ۋە خۇشاللىققا ئىرىشەلەيسىز. سىز يۇقىرى
 ھالاۋەتنى ئەمەس، بەلكى ئەڭ ئېسىل،
 ئەڭ پاك ھالاۋەتنى نىشان قىلىڭ.

شۈكۈرچان كىشىلەردىن بولۇڭلار!

ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دە
 مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر ئاللاھنىڭ
 (سىلەرگە ئاتا قىلىۋاتقان) نېمىتىنى
 سانسائڭلار، ئۇنىڭ ھېسابىنى ئېلىپ
 بولالمايسىلەر. شەكسىزكى، ئاللاھ ناھايىتى
 مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى
 مېھرىباندۇر.﴾^④

مەن مەزكۇر ئايەتنى ئاللاھنىڭ
 نېمەتلىرى ھەققىدە توختالغان ئەڭ
 پاساھەتلىك ئايەت دەپ قارايمەن.

ھازىرقى دەۋرىمىز پۈتۈنلەي قاقشاش
 ۋە شىكايەت بىلەن توشۇپ كەتتى.
 بۇنىڭدىكى ئاساسلىق سەۋەب،
 كىشىلەرنىڭ ئارمانلىرى ھەددىدىن زىيادە
 كۆپىيىپ كەتتى، شۇنداقلا ئارمانغا
 چۈشلۈق دەرمان يوق بولۇپ قالدى. بىز
 ھەرگىزمۇ دولقۇنغا ئەگىشىپ، كىشىلەر
 نېمە قىلسا شۇنى قىلىدىغان كىشىلەردىن
 بولۇپ قالماستىمىز، شۇنداقلا ئەسلى

④ سۈرە نەھل: 18 - ئايەت

ئەتراپىمىزدا نۇرغۇن ئادەملەر بار، ئۇلار شىكايەت قىلىپ، قاقشاپ ھارمايدۇ. ئۇلار بىلەن بىردەم بىللە ئولتۇرسىڭىز، ئۇلارنى بۇ دۇنيادىن ھېچنەرسىگە قانمىغاندەك، ھېچنەرسىدىن رازى بولۇپ باقمىغاندەك ھېس قىلىسىز. مانا بۇ خىل روھىي ھالەت تۈگمەس ئىچى سىقىلىش ۋە روھىي بېسىملارنىڭ مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىلدىكى ئادەملەر ھېچبىر زۆرۈرىيەتسىز ھالدا ئۇھسىنىپ، سىقىلىش ھېس قىلىپ ياشايدۇ.

بىز ئاللاھقا ھەمدۇسانا ئېيتىش، تەشەككۈر بىلدۈرۈش ئارقىلىق، شۇنداقلا بىزگە ياخشىلىق قىلغانلارغا قارىتا چىرايلىق تەشەككۈر بىلدۈرۈش، ئۆزئارا ساداقەت ۋە دوستلۇق ئىزھار قىلىش ئارقىلىق ئۆزىمىزنى روھىي زىددىيەت ۋە ئىچ سىقىلىشلاردىن ساقلاپ قالالايمىز.

بىراق بىزدىن ئەھۋال سورىسا، بىز «ئەلھەمدۇلىللاھ ئاللاھنىڭ پەيزۇ - بەرەكاتلىرىگە چۆمۈپ ياشاۋاتىمەن، ئەھۋالىم ئىنتايىن ياخشى، ئاللاھ نىپەت ۋە پەزىلى - كەرەملىرىنى مەڭگۈ قىلىپ بەرگەي!» دېگەندەك شۈكۈر ۋە مەمنۇنىيەت ئىبارىلىرى بىلەن جاۋاب بېرىشىمىز كېرەك.

شۈكۈر دېگىنىمىز بىزگە نىپەت بەرگەن زاتقا چىن قەلبىمىزدىن مەمنۇنىيەت ئىپادە قىلىش بىلەن بىرگە يەنە بىزگە ياردەم بەرگەن، بىز بىلەن بىر سەپتە تۇرغان دوست - بۇرادەرلەرگە ئاغزاكى ۋە ئەمەلىي رەۋىشتە تەشەككۈر ئېيتىش ۋە گۈزەل

مۇئامىلە قىلىش ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. شۇنى تەكىتلەيمەنكى، بىز ھەر دائىم ئۆزىمىزنى تەشەككۈر ۋە مەمنۇنىيەت ئىبارىلىرىگە ئادەتلەندۈرۈشىمىز كېرەك. ئېغىزىمىزدىن ھەر دائىم بىزگە ياردەم قىلغان، بىز بىلەن بىر سەپتە تۇرغان، ئۇن - تىنىسىز بىزگە ياخشى تىلەكتە بولغانلارغا مەدھىيە، ياخشى تىلەك، تەشەككۈرنامىلەر يېغىپ تۇرسۇن. بۇلار ئەلۋەتتە ياسالماقتىن خالىي، چىن قەلبىمىزدىن ئۇرغۇپ چىققان بولسۇن. شۈكۈر ۋە تەشەككۈرنىڭ تۈرلىرى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزىلىرى ئاغزاكى بولسا، بەزىلىرى ئەمەلىي ھەرىكەت بىلەن ئىپادىلەشكە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. ھەر بىر ئىرىشكەن نىپەتلىرىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس شۈكۈر ۋە تەشەككۈر بىلدۈرۈش يوللىرى بولىدۇ. بۇ نۇقتىغا ئىنتايىن دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. ئەمەلىيەتتە شۈكۈر قىلىش ۋە تەشەككۈر بىلدۈرۈشۈمىز بىر خىل سەنئەت. بۇنى چوقۇم ئىنتايىن ئىنچىكە ئۆزلەشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بىز شۈكۈر ۋە تەشەككۈرنىڭ تۈرلىرىنى ئىنچىكە بىلىۋالساقلا، ئۆزىمىزنىڭ ھەر قاچان شۈكۈر ۋە تەشەككۈرغا لايىق بىر ھاياتتا ياشاۋاتقانلىقىمىزنى چۈشىنىۋالالايمىز.

شۈبھىسىزكى، بارلىق مەخلۇقات ئاللاھنىڭدۇر. ھەر شەيئەگە ئۆزىگە لايىق رەۋىشتە ياخشىلىق قىلىش ۋە مۇھەببەت بېغىشلاش بىزنىڭ ئاللاھقا قىلغان شۈكۈرىمىزنىڭ جۈملىسىدندۇر.

قالغان يۆلنىنىۋېلىش، قاتمىللىق ۋە بېكىنىمچىلىككە ئوخشاش پاسسىپ ئۇقۇملارنى ئۆچۈرۈپ تاشلىغان ئىدى.

ئەگەر كىشىلەر جامالىدىن ئافغانىي نى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرمىگەن، قۇلاقلىرى بىلەن ئاڭلىمىغان؛ ئۇ ئۆز قەلىمى بىلەن كىتاب يازمىغان، مۇنبەرلەردە ئۆز تىلى بىلەن خۇتبە سۆزلىمىگەن بولسا ئىدى، ئۇنداق بىر كىشىنىڭ بولۇشى ھەرگىزمۇ مۇمكىن ئەمەس دېيىشكەن بولاتتى. بىز جامالىدىن ئافغانىي نىڭ ھېكايىسىگە قالىتى يېڭىلىقلارنى ياراتقان، ئاجايىپ خىزمەتلەرنى كۆرسەتكەن يەنە بىر كىشىنىڭ ھېكايىسىنى قوشىمىز. ئۇ بولسىمۇ، يۇرت كېزەر دەۋەتچى، چىدامچان مۇجاھىد ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىمدۇر. ئۇ يۈز ياشقا تاقىغان بەرىكەتلىك ئۆمىرنى تاكى 1944 - يىلى 31 - ئاۋغۇستتا جانابى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا كەتكەنگە قەدەر ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىپ ئۆتكۈزگەن

بۇ ئالەمدە شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۇلارنىڭ ھايات كەچمىشلىرىنى ئوقۇيدىغان بولسىڭىز ئۇلارنىڭ ھاياتى نورمال بىر ئادەمنىڭ قىلالىشى تەس بولغان ئاجايىپ باتۇرلۇق، قالىتىسى پىداكارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقتىن، ئۆزىڭىزنى رىۋايەت ياكى چۆچەك ئوقۇۋاتقاندا ھېس قىلىپ قالىسىز. سىز جامالىدىن ئافغانىي نىڭ تارىخىنى ئوقۇسىڭىز، بۇ ئادەم بىر مۆجىزە ئىكەن دەپ قالىسىز. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ ئوتلۇق ساداسى بىلەن ئىسلام دۇنياسىنى پۈتۈن بۇلۇڭ - پۇچقاقلرىغىچە زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتكەن ئىدى. ئۇ ئۆزى يالغۇز ھالدا ئافغانىستان، ئىران، مىسىر ۋە تۈركىيەلەرنى تىرتىتىپ، يالقۇنچاپ ئەتراپقا يورۇقلۇق چاچىدىغان بىر مەشەل يېقىش ئۇچۇن ھەرقايسى ئىسلام يۇرتلىرىنى كېزىپ چىققان ئىدى. ئاخىرى ئۇ ئىسلام ئۆمىتىنىڭ پەرزەنتلىرى قوبۇل قىلغۇدەك يېڭى مەنالارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، گويىا دىننىڭ جەۋھىرىدەك قارىلىپ

ئىدى.

ياپونىيەگە ئىككى مەسچىت سالغان ئىدى.

ئاخبارات ژورنىلىنىڭ 1939 - يىلى 3 - ئايلىق بىر ساندا ئۇ ھەقتە مۇنداق بايانلار ئېلان قىلىنغان:

«توكيودىكى ئىسلام جەمئىيىتى رەئىسى ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم خەۋەر يوللاپ مۇنداق دەيدۇ: ياپۇنىيە مائارىپ مىنىستىرى 1939 - يىلى 1 - مارت كۈنى بۇدا دىنى بىلەن خىرىستىيان دىنىنى ياپونىيەنىڭ رەسمىي دىنلىرى قىلىپ بېكىتىشى توغرىسىدا «زىزال ئەراكى» دېيىلدىغان بىر قانۇن لايىھىسىنى ياپۇنىيە پارلامېنتىغا سۇنغان. بەزى پارلامېنت ئەزالىرى: ئىسلام دىنى قېنى؟ - دەپ ئىتىراز بىلدۈرۈشكەندىن كېيىن، پارلامېنتتا ئۆزئارا قارشىلىق سادالىرى گۈلدۈرلەپ، ئۇ ھەقتە ئۈچ كۈن ئۇدا مۇنازىرە قىلىندى. ئاخىرىدا مەزكۇر لايىھە مائارىپ مىنىستىرلىكىگە قايتۇرۇلۇپ، بۇدا ۋە خىرىستىيان دىنلىرى بىلەن بىرگە ئىسلام دىنىمۇ ئېتىراپ قىلىنىشى كاپالتىگە ئىگە بولدى. نەتىجىدە پارلامېنت ئىسلام دىنىنى ئېتىراپ قىلىپ قارار ماقۇللىدى. بۇ خەۋەر يېيىلىپ، ياپۇنىيە گېزىتلىرى ئۇ ھەقتىكى مۇھاكىمىلەرنى خەۋەر قىلغاندىن كېيىن، كىشىلەر مەسچىتكە توپ - توپ بولۇپ كېلىشكە باشلىدى ۋە توكيودىكى ئىسلام جەمئىيىتىدىن ئىسلام توغرىسىدا ياپونچە كىتابلارنى تەلەپ قىلدى».

بىز بىر كۈنى جۇمھۇنى ئۇستاز دوكتور

جامالىدىن ئافغانىي كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە دۇنيانىڭ بەلگىلىرىنى ئۆزگەرتمەكچى بولغان ئوتلۇق ئىنقىلابچى بولۇپ، ھېچبىر قارار ئۇنى يولىدىن توختالمىغان ئىدى. چۈنكى ئۇ ئىسلام دۇنياسىدىكى مەھكۇملۇق، ياۋغا باش ئېگىش، خار - زەبۇنلۇق قاتارلىق ئاچچىق ھەقىقەتلەرنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ روھى بىلەن قۇۋۋەتلىپ، ئۆزىنىڭ غۇرۇرى بىلەن يېتىلدۈرگەن ۋاپادار شاگىرتلىرىدىن قوشۇن تەشكىللەپ ئىنقىلابنىڭ ئوتىنى ياققان ئىدى.

ئەمما ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم بولسا، ئاللاھنىڭ دىنىغا ئىلىم - ھېكمەت ۋە گۈزەل نەسىھەت بىلەن دەۋەت قىلىپ، جەمئىيەتلىق ئىچىدە كىتاب يازىدىغان ۋە سۆكۈنات ئىچىدە ۋەز ئېيتىدىغان، چىدام ۋە غەيرەت بىلەن يۇرت كېزىدىغان، چاققان ئۇرۇقلىرىنىڭ ھوسۇلىنى كۆرۈشكە ئالدىرماي ئۇنى كېلەچەككە قالدۇرىدىغان بىر پىدائىي بولۇشنى تاللىغان بولۇپ، ئاللاھ ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى خەيرلىك قىلغانىدى. ئۇ ئۇزۇن ئۆمۈر ياشاپ، ياندۇرغان نۇر - چىرىقنىڭ قاراڭغۇ زۇلمەتلەردە قالغان ناھايىتى يىراق ماكانلارغىچە سوزۇلغانلىقىنى كۆرۈشكە مۇپەسسەر بولدى. ئۇ ھاياتىنى تۈگەتمەي تۇرۇپلا، 1939 - يىلى ياپۇنىيە پارلامېنتىنىڭ ئىسلامنى دۆلەتنىڭ رەسمىي دىنلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە ئېتىراپ قىلىشىغا مەجبۇر قىلغان ئىدى. مۇشۇ ئېتىراپ قىلىنىشنىڭ تۈرتكىسىدە ئۇ

ياقىلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلىتىش ئۈچۈن مىسىرغا كەلگەن ئىدى. شۇ جايلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ دەۋەت سەپىرىنىڭ سەيناسى بولغان ئىدى.

بىرەر نامازخان توكيودىكى «ئىسلام مەسچىتى» گە بېرىپ، 95 ياشلىق بۇ قەھرىمان ئەركەكنى كۆرسە ھەيران قالدۇ. ئۇ تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن تۇرۇپ تەھەججۇد نامىزى ئوقۇيتتى، ئاندىن باھادىر نامىزىدا جامائەتكە ئىمام بولاتتى. تەسبىھ ئېيتىپ بولۇپلا، ئۇنىڭ بىر تۈركۈم ئەگەشكۈچىلىرى ئۇنى چۆرىدەپ ئولتۇراتتى. ئاندىن ئۇ ئۇلارغا قۇرئان سۈرىلىرى ۋە پەيغەمبەر ھەدىسلىرىنى شەرھلەپ بېرەتتى. كۈن چىققاندىن كېيىن مەسچىتكە يانداش دەرىخانىسىغا كىرىپ، بىر قانچە نەپەر مۇسۇلماننىڭ بالىلىرىنى كۈتۈۋالاتتى، ئاندىن ئۇلارغا مۇئەللىملىك قىلىپ، ئۇلارنىڭ بىرى ئۈچۈن قەغەزگە يېزىپ چۈشەندۈرسە، يەنە بىرىنىڭ سۈرىسىنى تىڭشايتتى. ئۇ شۇ يۇقىرى ياشتا تۇرۇپ، شۇنچىۋالا ئۇزاق داۋاملاشقان كۈرەشلىرىدىن كېيىنمۇ كىچىكلەرگە ئەرەب تىلىنىڭ دەسلەپكى ساۋاتلىرىدىن دەرس بېرىدىغان، ئۆسمۈرلەرگە ئەمەمە پارىسىنىڭ قىسقا سۈرىلىرىنى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەزى مەشھۇر ھەدىسلىرىنى يادلىتىدىغان بىر بالىلار مۇئەللىمى بولۇشتىن يانتايىمغان ئىدى. ھالبۇكى ئۇ بىر ئەسىرگە تاقىغان ئۈچ ئەۋلاد ئىسلام رەھبەرلىرىنىڭ چوڭلىرىدىن بىرى ئىدى. سۆزىمىزنىڭ بېشىدا جامالىددىن ئافغانىنى سۆزلىشىمىز بۇ ئىككى دەۋەتچىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى

ئابدۇلۋاھھاب بىن ئەزىزانىڭ^① مەسچىتىدە ئوقۇغان ئىدۇق. ئۇ نامازخانلارغا يېڭى دەۋردىكى ئىسلام دەۋەتچىلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ، ئۇستاز ئابدۇرەشىد ھەققىدە توختالدى. ئۇ شۇ چاغدا مۇنۇلارنى دېگەن ئىدى:

«ئۇ جىمى ھاياتلىق باسقۇچلىرىدا ئىزچىل تىرىشىپ كۈرەش قىلىشنىڭ جانلىق ئۈلگىسى بولۇپ، ئىمان ۋە ئىرادە قورالى بىلەن روسىيىگە قارشى جىھاد قىلغان ئىدى. شەرئەت ۋە تىل بىلىملىرىدە تېخىمۇ چوڭقۇر بىلىم ئېلىش ئۈچۈن ھىجازغا ۋە خەلىپىلەرنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى ئېزىلگەن مۇسۇلمان خەلىقلەرگە قارىتىش ئۈچۈن تۈركىيەگە بارغان. ئىسلام توغرىسىدا ناھايىتى ئازلا مەلۇماتقا ئىگە جايلاردا ئاللاھنىڭ كەلىمىسىنى ياشىتىش ئۈچۈن ھىندىستان، چىن ۋە ياپونىيەگە بارغان ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ نەچچە مىڭ كىشىنى ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشقا قانائەتلىنىدۇرۇپ، قىزغىن دەۋەتچى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇلارغا تاھارەت، ناماز ۋە زاكات ئىبادەتلىرىنى ئۆگىتەتتى. ئۇ ئاللاھنىڭ نامىنى ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن ئىسلامنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئىمانە توپلاشقا كۈچ چىقىرىپ مەسچىتلەرنى سالغان ئىدى. ئاندىن كېيىن ئۇ - ئىسلام پىكىر ئەربابلىرى بىلەن ئالاقىسىنى كۈچەيتىش ھەمدە تۈركىستان، ياپونىيە، مانجۇرىيە ۋە كورىيەدەك ئاسىيانىڭ چەت

① ئابدۇلۋاھھاب ئەزىزانىڭ 20- ئەسىرنىڭ ئىسلام مۇتەپەككۈرلىرىدىن بىرى بولۇپ، 1894- يىلى مىسىرنىڭ بەنى سۇۋەيىق ئۆلكىسىدە تۇغۇلغان.

ئازغۇنلارنىڭ ئەقىلسىزلىكىگە تالاي قېتىملاپ بەرداشلىق بەرگەن ئىدى. شۇلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن پايدىلىق كىتابلارنى يازغان ۋە ئېسىل سەپەرنامىلەرنى پۈتكەن ئىدى. بىراق ئۇنىڭ سەپەرنامىلىرى خۇراپاتلىق ۋە غارايىپ ئىشلار سەپەرنامىلىرى ئېرىشكەنچىلىك تارقىلىش قىممۇ ئېرىشەلمىدى».

يۇقىرىقىلار دوكتور ئەرزىماننىڭ سۆزىدىن ئېسىمدە قالغانلىرى. ئۇنىڭ بۇ پېشقەدەم ئۇستاز بىلەن ئالاقىسى قوبۇق ئىدى. ئەينى چاغدا ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم مىسىرغا كەلگەندە ئۇنىڭ بىلەن بالدۇرلا تونۇشۇپ، ئۇنى ھەلۋاندىكى ئۆيىگە نەچچە قېتىم باشلىۋالغان ئىكەن. كېيىن ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم تۈگەپ كەتكەن چاغدا، ئۆز قەلىمى بىلەن بىر مەرسىيە يېزىپ مەدەنىيەت زورلىنىنىڭ 312 - ساندا ئېلان قىلغان ئىدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: «ئۇنىڭ سورۇنى قىزىقىشى ۋە ھەيرانلىق ئىلكىدە ھەرخىل پىكىر ۋە ھەرخىل ئېقىمدىكى كىشىلەرنى ئۆزىگە تارتاتتى. ئۇنىڭ يېشىنىڭ چوڭلۇقى ئۇنى ئۇزاق سەپەرلەردىن توسالمايتتى، مەن بالىلارنىڭ زېمىنىنىڭ شەرق ۋە غەربلىرىنى كېزىپ چىققان بۇ سەيياھ تۈرك بوۋايىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ سورۇنىغا ئىنتىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ ئىچىدىغانغا سۇ تەلەپ قىلغاندا ئۇلارنىڭ ھەيرانلىق بىلەن دەرھال سۇ ئەكەلگەنلىكىنى كۆردۈم. چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭ چاي بىلەن كۇپايىلىنىپ سۇ ئىچمەيدىغانلىقىنى

چوڭقۇر دوستلۇقنى تەكىتلەش ۋە ئۇلارنىڭ قايسى جەھەتتە بىرلەشكەنلىكى، قايسى جەھەتتە بىر - بىرىدىن ئۇزاقلاشقانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈندۇر. ئۇلار ئىسلام تىرىلىشى ۋە ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئويغىنىشى كېرەكلىكى، غاپىلارنى ئويغىتىش ئۈچۈن ھەرخىل ئىسلامىي يۇرتلارنى كېزىش زۆرۈرلۈكىنى جىددىي تونۇپ يېتىش جەھەتتە بىرلەشكەن. دەۋەت يولى ۋە يۆنىلىشىدە بىر - بىرلىرىدىن ئۇزاقلاشقان.

تولمۇ قىزىقارلىق، ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم ئۆزىنىڭ «ئالەمى ئىسلام» ناملىق ئەسىرىنى نەشر قىلىپ چىقارسا، كەڭ تارقالمىدى، تەرجىمىمۇ قىلىنمىدى ۋە ئىسلام كىتابخانلىرىغىمۇ ئومۇملاشمىدى. ھالبۇكى ئۇ ئاسىيا، ياۋرۇپا ۋە ئافرىقىدىكى ھەرخىل ئىسلام ئەللىرىدە ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىرىنى توپلاپ، مۇسۇلمانلارنىڭ كېسەللىرى ۋە ئىللەتلىرىگە دىئاگنوز قويغان ئىدىكى، بۇلارنى ئىگىلەپ چىقىش شەككىدە ئارىسلاندىن باشقا ھېچكىمگە قولاي بولمىغانىدى. بىز ھازىر ئىبنى بەتتۇتە ۋە شۇنىڭغا ئوخشايدىغانلارنىڭ سەپەرنامىسىنىڭ تەكرار باسمىلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز. ئىبنى بەتتۇتە ئۆيلىنىش، جاھان كۆرۈپ بەھرىلىنىش ئۈچۈن، خۇراپاتلىقلار ۋە كاراماتلارنى يېزىش ۋە ئاڭلىغان ئاجايىباتلارنى توپلاشتىن باشقا ھېچبىر نىشانى يوق سەپەر قىلغان ئىدى. ئەمما ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم ئاللاھقا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا سەپەرلىرىنى قىلغان ئىدى. جاھالەتپەرەسلىرىنىڭ دەشنامىلىرىغا،

ئاي قوتىنى تولۇنغاينى ئوربۇلغاندەك . نېمە دېگەن سالاپەت بۇ؟! نېمىدېگەن ھەيۋەت بۇ؟! پاھ-پاھ! بۇ ئىككى كۆزگە قارا، ياق! بۇ ئىككى ساماۋى يۇلتۇزغا قارا. ۋاھ! بۇ ئىككى كۆزۈڭدىن جۇش ئۇرۇپ تۇرغان قەتئىيلىكىڭنى . ۋاھ! ساڭا تەلپۈرۈپ تۇرغان بۇ مەسكەن جانلارنى!

مېنى بۇ ئورۇندۇقتا ۋەز ئېيتقىلى ئولتۇردىمىكەن دەپ ئويلاپ قالماڭلار! مەن ئالىم ئەمەس . بۇ كۆرۈنۈشۈم سىلەرنى ئالداپ قويىمىسۇن ، سىلەرگە دىنىڭلارنى چۈشەندۈرىدىغان ، ئۇچرىغان مەسلىلىرىڭلاردا پەتۋا بېرىدىغان ئالىملىرىڭلار سىلەرگە يېتەرلىك . لېكىن مەندىن ئالەمى ئىسلام توغۇرلۇق سورىساڭلار بولىدۇ . مەن ئىسلام دۇنياسىدىكى ھېچبىر يەرنى قالدۇرماي زىيارەت قىلدىم ، ھەممە تەرەپلىرىنى ئايلىنىپ چىقتىم . شەرقنىڭ ئەڭ يىراق جايلىرىدىن ئەڭ يىراق مەغرىبقىچە كەزدىم ، ئاسىيا ، ياۋرۇپا ۋە ئافرىقىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھېچبىر يېرىنى قالدۇرماي باردىم ھەم ئۇ يەرلەرنىڭ ئۆتمۈشى ۋە ھازىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقتىم . ئۇزۇنغا سوزۇلغان سەپەرلەر مېنى ماغدۇرۇمدىن كەتكۈزدى ، ھالىمنى قويمىدى . ئەگەر كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن «توختىما ، ئىلگىرىلە ، يولۇڭغا داۋام ئەت» دەپ توختىماساتتىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان بىر نىدا بولمىسا ئىدى ، شۇنداقلا قوۋۇرغىلىرىم ئارىسىدا ۋولقاندەك يېنىۋاتقان «دىنىڭنى قوغدا» دېگەن بىر سادا بولمىسا ئىدى ، يولۇمنى داۋاملاشتۇرۇشقا سەۋر قىلالمايغان بولاتتىم .

بىلەتتى . ئۇنىڭ ئارزۇلىرىنىڭ بىرى توكيودا بىر مەسچىت كۆرۈش ئىدى . ئاللاھ ئۇنى ئارزۇسىغا يەتكۈزۈپ ياپونىيەدە ئۇنىڭغا ئىككى مەسچىتنى كۆرسەتتى .

دوكتور ئەزىز ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىمغا قىزىققان ئەرەب يازغۇچىلارنىڭ بىرى بولسا ، تۈركىيە ئىسلام شائىرى مۇھەممەد ئاكىف ئەرسوئىمۇ بۇ سەييارە دەۋەتچىگە قىزىقىشتىن نېسىۋىدار بولۇپ ، ئۇنى ئۆزىنىڭ تەربىيە خاراكتېرلىق ئەدەبىي ئەسەرلىرىنىڭ بىرىدە باش قەھرىمان قىلغان ئىدى ، ئۇ ئىككىسى يېقىن دوستلاردىن ئىدى .

قىسسىدە ئۇ ئالىجاناب بىر نەسەتچى سۈپىتىدە تەسۋىرلىنىپ ، نەسەتچى سۈلەيمانىيە جامەسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ، كىشىلەرگە مۇسۇلمانلارنىڭ مەنىۋى كېسەللىرى ۋە ئىللەتلىرىنى چۈشەندۈردى ، ئۇلارنى ئازغۇنلۇقتىن كېيىن توغرىلىققا ، ئۇيقۇدىن كېيىن ئويغىنىشقا چاقىرىدۇ . قىسسىنىڭ تەپسىلاتى مۇنداق :

«جامائەت ئورۇندۇق تەرەپكە ئالدىرىشىپ كېلىشتى . ۋاي قىزىق! ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋالغان كىمدۇ بۇ؟! قارىغۇدەك بولسا پەرىشتە سۈپەت بىر بوۋاي تۇراتتى ، گويا ئۇنىڭ يۈرىكى پېشانىسىدە سوقىدىغاندەكلا قىلاتتى ، پاكىزە ، رەتلىك ساقلى ۋە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ئاپئاق سەللىسى ئۇنىڭ كەڭ پېشانىسىنى ھەم تاڭ نۇرىدەك يالىتىراپ تۇرغان يۈزىنى ئوربۇلغان ئىدى ، خۇددى

مەن توختاشقا تاقەت قىلالمايمەن، ھېچبىر جايدا تۇرالمايمەن. ئۆزىنى سۆيۈش، ۋەتەن ۋە بالا - چاقا سۆيگۈسى دېگەنلەر مېنى باغلاپ قويايلىدۇ، نىشانىدىن چەتلىنمەيمەن. مەن بۇنىڭدىن باشقىنى ئىستىمەيمەن. ئەنە شۇلار مېنىڭ ئارزۇلىرىم، ئۇنىڭدىن باشقىنى ئىستىمەيمەن.»

ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇزۇن سەپەرلىرى توغرىسىدا يەنە مۇنداق دېگەن:

«مەن «قۇرئان كەرىم» نىڭ «زېمىندا سەير قىلىڭلار، قاراڭلار» دېگەن بۇيرۇقىغا بويسۇنۇپ، ئۇزۇن ساياھەت قىلىشنى تاللىدىم. ئالدىدا مېنى يېتەكلەيدىغان ياكى كەينىمدا ماڭا ھەيدەكچى بولىدىغان بىرى يوق، مەن پەقەت ئىشىمغا بەل باغلاپ، قولۇمغا نەۋەككۈل ھاسسىنى ئالغانچە خالىس نىيەت بىلەن ئاللاھنىڭ كەلىمىسىنى ئۈستۈن قىلىش ۋە ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا چىڭ ئېسىلىش ئىدىيىسىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن بۈيۈك ئارزۇلىرىم ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم. ئەھلىم ۋە سۆيۈملۈك بالا - چاقىلىرىمنى ئاللاھقا ئامانەت قىلىپ تاشلاپ قويدۇم، يا ئاللاھ! دەپ يولۇمغا چىقتىم.»

مانا بۇ ئۇشبۇ چوڭ دەۋەتچىنىڭ ھاياتىدىن پاساھەتلىك ۋە ئىخچام بىر بايان.

مەن بۇ كىشى توغرىسىدا يازماقچى بولدۇم - يۇ، كېيىن قالدۇم. چۈنكى بۇ جەھەتتە ئاكى ئانىدىن ئەززام ئالدىمغا ئۆتۈپ كەتتى. ھالبۇكى بۇ توغرىدا سۆز قىلىشقا ئۇ ئىككىسى بەكرەك لايىق،

چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭ بىلەن مۇشۇداش ۋە سۆھبەتداش بولغان. مەن پەقەت شۇلار دەپ بولغاننى قايتىلىدىم، خالاس!

شۇنداقتىمۇ بۇ چوڭ شەخسنىڭ بىر قىسىم ئىش - ئىزلىرىنى ئىگىلەپ چىققاندىن كېيىن، بۇ باش قەھرىمانىمىزنىڭ ھاياتىنى تېخىمۇ يورۇتۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ شەخسىي تارىخى توغرىسىدا سۆزلەشكە يۆتكەلدىم.

رۇسىيىنىڭ ئىرقىي زوراۋانلىقى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتكەن بىر پەيتتە سىبىرىيەنىڭ نامەلۇم جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلار ئەڭ ئېغىر خورلۇق ۋە ئېزىلىشنىڭ دەردىنى تارتىۋاتاتتى.

ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم 1847 - يىلى سىبىرىيەنىڭ تازا شەھىرىدە مۇسۇلمانلىقتىن پەخىرلىنىدىغان، ئىرقىي زوراۋانلىقلار كۈچەيگەنسىرى ئەزىز دىنىغا تېخىمۇ چىڭ ئېسىلىدىغان بىر سالھى ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن (تارا ھازىرقى تانارستاننىڭ پايتەختى قازانغا تەۋە جاي). ئىسلام دىنىنى ھەقىقىي رەۋشەتتە چۈشىنىدىغان كىشىلەرنىڭ قولىدا دەرس ئېلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان، ئاندىن ھىجازدا ئىسلام مەدەنىيىتى بۇلاقلىرىدىن سۇ ئىچىشنى ئويلاپ، 12 يېشىدا مەككىگە بارغان ۋە 20 يىل مۇددەتچە ئۆزىنى ئەرەبچە مەنبەلەردىن ئوزۇقلاندۇرغان. ئىسلامنىڭ بىرىنچى بۆشۈكىدە بۇ دىننىڭ بايراقدار كىشىلىرى بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئوتلۇق باھار چاغلىرىدا پارلاق تارىخىغا ئۇل سالغان. ئۇ مەدىنە مۇنەۋۋەردە داغىستانلىق شەيخ شامىل بىلەن تونۇشقان بولۇپ، شەيخ شامىل

تۇيۇپ قېلىپ ئوسمانلى خەلىپىلىكىنىڭ قارارگاھى ئىستانبۇلغا قاچتى، ھەمدە رۇسىيىنىڭ زۇلۇمى ئاستىدا قالغان مىللىتىنىڭ قايغۇلىرىنى كىشىلەرگە ئاڭلاتتى. ئۇ ھەقتە رېئاللىق ۋە پاكىتلار بىلەن كۈچەيگەن رىسالىلىرىنى نەشىر قىلىپ تارقاتتى.

ۋەزىيەت ئازراق بوشىغاندىن كېيىن، خەلىپىلىك دۆلىتىدىكى مەنسەپكە رازى بولۇپ ئولتۇرماي ۋەتەندىكى جىھاد مەيدانىغا ئىككىنچى قېتىم باردى. ئۇ بوشاشماي كۈرەش قىلىپ، ژورنالچىلىقنىڭ ئورنىدا تۇرىدىغان ۋاقىتلىق رىسالىلىرىنى نەشىر قىلىش رۇخسەتكە ئىگە بولغاندىن كېيىن، رىسالىلىرىنى قازان تۈرك تىلىدا «ئەينەك»، «چۇقان» ۋە «ئۈلپەت» ناملىرى بىلەن نەشىر قىلىشقا باشلىدى. ئاندىن ئۇنىڭ دىنداشلىرىدىن ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەر ئۇنىڭ سېپىغا قوشۇلۇپ، ئۇلار رۇسىيىنىڭ ھەر شەھەرلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنى توپلاپ ئۇلارغا ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىمنىڭ نەشىر ئەپكارلىرىنى ئوقۇپ بېرەتتى. بۇ نەشىر ئەپكارلار دىنىي ئىسلاھات، ئىسلامنىڭ پىرىنسىپلىرىغا چىڭ ئېسىلىش، رۇس خىرىستىيانلىرىنىڭ پىلانلىغان ئوچۇق-ئاشكارا سۇيىقەستلىرىگە سەگەك بولۇش قاتارلىقلارنى چۆرىدەيتتى.

ئاندىن كېيىن ئۇ رىسالىلىرىنى ئەرەب دۇنياسىدىكى ئىسلامىي قېرىنداشلىرىغىمۇ يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئەرەب تىلىنى ئۆزىنىڭ دەۋىتىدىن نېسىۋىدار قىلىشنى ئۈمىد قىلىپ «التلمىد» نامىدا بەزى

ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكى ۋە ھۆرلۈكى يولىدا خىزمەت قىلىشىغا تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇنىڭ مەككە-مەدىنە ئارىلىرىدىكى ھەربىر چامىدىمۇ ئۇنىڭغا ئۈلگىلىك ئۆلىمالارنىڭ تارىخىنى ئەسلىتەتتى-دە، ئۇنىڭ قەلبىدە قايناق قىزغىنلىق ۋە ئويغاق ئىرادىنىڭ ئوتلىرىنى ياقاتتى. روشەن يول ۋە توغرا ئىمان بىلەن ئۆزلىرىگە ياخشى-ياماننى ئايرىپ بېرىدىغان ئادەمنى تاپالماستىن، باتىل شۈبھىلەر ۋە ھەرخىل يالغان-ياۋۇداقلار بىلەن ئەقىدىلىرى تەۋرىنىشكە ئۇچراۋاتقان سېپىرىيەنىڭ مەۋھۇم جايلىرىدىكى ۋەتەنداشلىرىنى تاشلاپ قويغانلىقى ياقا يۇرتتا ئۇنىڭغا ئېغىر كېلەتتى. شۇڭا ئۇ توغرا دىنىي ئىلىم-ئىرىپانلاردىن يېتەرلىك قوراللىنىپ ئۆز يۇرتىغا قايتتى.

بىر نەچچە يىل ئۆتمەيلا ئۇنىڭ خۇش ھىدى ئەتراپقا تاراپ، شەرقى مەھكىمىنىڭ قازىلىقىغا ئاندىن دىنىي پەتىۋا ئىشلىرىنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلاندى. ئۇ يۇقىرى مەنسەپكە مەستخۇش بولۇپ كېتىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا راھەت-پاراغەتتىن كۈرەشنى ئارتۇق كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ مەنسەپىنى ئىسلاھات قورالى قىلدى. نەتىجىدە رۇسلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش ۋە باشقىلار بىلەن باراۋەر مۇئامىلە قىلىش كېرەكلىكىنى جاكارلىدى. لېكىن ھەق سۆز قۇلاقلىرىنى پاك قىلىپ، نەپسانىيەتچىلەرنىڭ ئاچچىقىنى قوزغايدىغان بولغاچقا، ئۇلار ئۇنىڭغا سۇيىقەست قىلىشنى پىلانلىدى. لېكىن ئۇ مەلۇم بىر كېچىسى ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان سۇيىقەستنى ئالدىن

قېرىنداشلىققا ۋە باراۋەرلىككە چاقىرىغان تۇنجى دىن ئىكەنلىكىنى ئۆگىتىشى ئۈچۈن، بۇ يولدا ئۇ كۈچلۈك بىر توپ كىشىلەرگەمۇ ئېغىر كېلىدىغان خەتەرلىك مۇشەققەتلەرگە يولۇقتى، ھەتتا گاھدا پاراخوت ياكى پويىز بېلىتى سېتىۋالدىغانغا پۇل تاپالمايتتى. پۇل - مال ياكى ھەمراھ بولسۇن، ھېچبىر تايانچسىز ھالدا مەۋھۇم يىراق جايلارغا سەپەر قىلىدىغان يالغۇز بىر شەخسكە ئېغىر كەلمەيدۇ دەمسىز؟! لېكىن ئۇ نىشانىنى ئىسلام دىنىنى تارقىتىشقا قارىتىپ، ئۆزىنىڭ بىخەتەرلىكىنىمۇ ئويلاشمىدى.

ئاللاھ تائالا ئەمەل قىلغۇچىلارنىڭ ئەجرىنى بىكار قىلىۋەتمەيدىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ پېشقەدەم مۇجاھىد ئۆزىنىڭ ئىمانى ۋە قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدىغان غەلىبە بېشارەتلىرىنى كۆردى. نەتىجىدە ئاسىيادىكى دىن تارقىتىشى دائىرىلىرى ئۇنىڭدىن چۆچۈپ، گەرچە ئۇ قولدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقى يوق كەمبەغەل يالغۇز بىر كىشى بولسىمۇ، ئۇنى دىن تارقىتىش جەمئىيەتلىرىگە ۋە دۆلەت ئىقتىسادىغا خەتەر ئېلىپ كېلىدۇ دەپ قاراشقان ئىدى.

ئىسلامنىڭ يىگانە پىرىنسىپلىرى بىلەن كەڭ تارقىلىدىغانلىقى، مەۋجۇتلۇق كۈچىنىڭ ئۇنىڭ تەلىماتلىرىغا يوشۇرۇنغانلىقىنىڭ ئەڭ يارقىن دەلىلىنى ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىمنىڭ جىھاددىن تاپالىشىمىز مۇمكىن. ئۇنداق دېمىسەك، بۇ غەيرەتلىك دەۋەتچى نەچچە مىڭ كىشىنى لوگىكا، گۈزەل نەسەھەت ۋە

رىساللەرنى نەشىر قىلدى، ھەمدە قەۋمىنىڭ دەردىنى پۈتۈن ئەرەب ئىقلىملىرىدا ئاڭلاتتى. بىراق قۇلاق سالىدىغان بىرەر سىنى تاپالغان بولسىچۇ كاشكى! مۇسۇلمان ئەرەب ئوقۇرمەنلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ مۇستەملىكە پاجىئەلىرى بىلەن ئاۋارە بولۇپ، رۇس ئەللىرىدىكى قېرىنداشلىرىغا كۆڭۈل بۆلەلمەيتتى.

تەقدىرنىڭ نەقەزاسى بىلەن رۇس ئەسكەرلىرى ياپونىيەنىڭ ئالدىدا مەغلۇب بولغاندىن كېيىن، زۇلۇمدا ئەزۋەيلەشتىن ئازراق توختاپ ئۆزىنىڭ ھالى بىلەن بولدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم رەھبەرلىكىدىكى مۇسۇلمانلار خەلقىنى ئويغىتىدىغان ماقالىلەرنى يېزىپ، ئازادلىق چاقىرىقلىرىنى تارقىتىشقا ئاتلاندى.

ئاندىن كېيىن ئۇستاز ئابدۇرەشىد دىن تارقىتىش جىھادىنى ئېلىپ بېرىشنى ئويلاپ، 1905 - يىلىدىن باشلاپ تۈركىستان، مانجۇرىيە، مۇڭغۇل ئېلى، ياپۇنىيە، كورىيە، چىن، سىنگاپور، ھىندىستان ۋە ھىندى ئوكيان ئاراللىرى (شۇ چاغلاردىن كېيىن قۇرۇلغان مالايسىيا، ھىندونېزىيە، بىروناي قاتارلىقلار) غا كۆپ قېتىم سەپەر قىلدى. ئاندىن ئەرەب يېرىم ئارىلىدىن ئۆتۈپ ھەج قىلدى. شۇۋاقتتا باشلانغان ئوسمانلى پويىزى بىلەن ئۇ يەردىن شام دىيارىغا، ئاندىن بېيرۇتقا سەپەر قىلدى، ئاندىن كېيىن ئۇ يەردىن ئىستانبۇلغا سەپەر قىلدى. ئۇ سەپەرلىرىدە گۈزەل كېلەچەكنىڭ ئىسلامغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى، ئىسلامنىڭ ئەركىنلىككە،

ھالبۇكى ئۇنىڭ يېشى 70 كە يېقىنلاشقان ئىدى. 1-دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندا ئىسلام قوشۇنى سېپىگە قېتىلىپ، ئوسمانلى ئارمىيىسى بىلەن كاۋكازغا ئاتلىنىپ بالقان ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئاندىن كېيىن 1-دۇنيا ئۇرۇشى جەريانىدا مۇسۇلمان تۈرك ئەسىرلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەش ۋە ئۇلارغا يار يۆلەك بولۇش ئۈچۈن ئوسمانلى ئارمىيىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن گېرمانىيىگە بارغان. 1916-يىلى بېرلىندا تۈرك تىلىدا «ئىسلام جەھادى» ژورنىلىنى چىقىرىپ، روسىيە ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىۋاتقان مۇسۇلمان ئەسىرلەرگە قارىتىپ خىتاب قىلغان. 1917-يىلى روسىيىدە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى قوزغالغاندا تۈركىستان ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مۇسۇلمانلارنى ئۆز ئەقىدىلىرىدىن تەۋرىتىش ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن زور تىرىشچانلىقلارنى سەرپ قىلغان. ئۇ شەرقتىن غەربكىچە پۈتۈن رايونلارنى كېزىپ يۈرۈپ، ئاخىرىدا ئۇرۇش ئۇ كۈتمىگەن شەكىلدە ئاياغلاشقان. لېكىن ئۇ ھېچبىر ئۈمىدسىزلىككە ئۇرۇش مەيدانىنى تاشلاپ ياپونىيەگە دىن تارقاتقۇچى بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ياپونىيەگە بېرىشتىن بۇرۇن تەخمىنەن 1931-يىلى مەككىگە بارغان بولۇپ، ئۇ يەردە تۈركىيە ۋە مىسىر زىيارەتلىرىنى تۈگىتىپ مەككىگە كەلگەن سابىت داموللام بىلەن تونۇشۇپ يېقىن دوست بولغان ئىدى. سابىت داموللام ئۇ يەردە يەنە تانار ئالىمى مۇسا جارىۇللا بىلەنمۇ دوست بولغان ئىدى. ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم ياپونىيەگە كەتكەندىن

ئىلىم ھېكمەت قورالىدىن باشقا قايسى قورال بىلەن ئىسلامغا قوشتى.

چىندىكى خىرىستىيان دىنى تارقاتقۇچىلارنىڭ بەزى پوپلىرى ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىمنىڭ قالتىس ئۇتۇقلىرىنى كۆرگەن ئىدى. شۇڭا ئۇلار شۇ دۆلەتنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە خىرىستىيان دىنىنىڭ بىر ياۋۇز دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراۋاتقانلىقى توغرىسىدا مەخپىي خەت يازغان. شۇنىڭ بىلەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى ئەھۋالنى جىددىي تۈستە چۈشىنىپ، «دۈشمەن» نىڭ قانچىلىك كۈچى ۋە قانچىلىك ئۇرۇش تەجرىبىسى بارلىقىنى سۇرۇشتۇرۇپ ئادەم ئەۋەتكەن. توساتتىن «دۈشمەن» گە ئۇ ناتىقلىقى ۋە ئىماندىن باشقا نەرسىسى يوق بىر كىشى ئىكەنلىكى ئاشكارا بولغان.

ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئۆزىنىڭ دەۋەتتىكى تەجرىبىلىرىنى ۋە كۆرگەن بىلگەنلىرىدىن ئېلىنغان جانلىق مەلۇماتلىرىنى ھېچكىمدىن ئايمىماي، ئۆزىنىڭ سەپەرلىرىنى «ئىسلام دۇنياسى» نامى ئاستىدا ئىككى توملۇق كىتاب قىلىپ نەشر قىلدۇرغان ئىدى.

ئۇ تۈركىيەدە «مەلۇمات»، «توغرا يول» دېگەندەك ئالدىنقى قاتاردىكى چوڭ ئىسلامىي ژۇرناللارنىڭ تەھرىرلىكى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان.

بۇ كىشىنىڭ مۇنبەر ۋە قەلەم ساھەسىنى تاشلاپ، ئىسلامغا ياردەم بېرىش ئىستىكى بىلەن ئۇرۇش مەيدانلىرىغا كىرگەنلىكىنى بىلگىنىڭىزدە ھەيران قالسىز. ئۇ 1912-يىلى ئىتالىيانلارنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى لىۋىيە تارابۇلس ئۇرۇشىغا قاتناشقان،

كېيىنمۇ سابىت داموللام بىلەن خەت يېزىشىپ تۇرغان ئىدى.

ئۇ 1934 - يىلىدىن 1944 - يىلى ۋاپات بولغىچە ياپونىيەدە تۇرغان. ئۇ ياپونىيەدە يۇقىرى مەرتىۋىگە سازاۋەر بولغان بولۇپ، ئۇ ۋاپات بولغاندا ياپونىيە رادىئولىرى ئۇنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى تارقاتقان ئىدى. ئۇنىڭ دەپنە ئىشلىرىغا دۆلەت ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن ئىدى. ئۇنىڭ جىنازىسىغا ياپونىيەنىڭ ھەممە تەرەپلىرىدىن ۋە قوشنا ئەللەردىن نۇرغۇن ساندىكى كىشىلەر كەلگەن ئىدى.

دوكتور فەۋزىيە بايراموۋا «تارىخ تورى» دا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ يېڭى دەۋردىكى تاتارلارنىڭ بىرىنچىسى سىياسىي، قۇرئان يادلىغان قارى ۋە ئىسلام ئالىمى. ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىمنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئىلىم بىلەن سىياسەتنى، ئىلىم بىلەن شەرىئەتنى بىرلەشتۈرگەن. ئۇ مۇنداق ئىككى غايە بىلەن ھەرىكەت قىلغان: بىرى مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىشىشى، يەنە بىرى تاتارلار ئۈچۈن بىر دۆلەت قۇرۇش. ئۇ بۇ غايىسى ئۈچۈن زۇرنالچىلىق ۋە كىتاب يېزىشتەك شۇ چاغدىكى قولدىن كېلىدىغان بارلىق ۋاسىتىلەرنى قوللانغان. ئۇنىڭ ئەجدادى بۇخارادىن كەلگەن.

ئۇ كۆپلىگەن ئەرەب - ئىسلام ئەللىرى، شەرق ۋە غەرب ئەللىرىدە ئاللاھقا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن 43 مىڭ كىلومېتىر سەپەر قىلغان» .

ئۇنىڭ ئۈزلۈكسىز تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە، قولىدا يۈزلىگەن، مىڭلىغان

كىشىلەر مۇسۇلمان بولغان، توكيو جامەسىدە ئىسلام دەۋىتىنى تارقىتىشقا ھەسسە قوشىدىغان بىر تۈركۈم ياپۇنلۇق ئوقۇغۇچىلار يېتىشىپ چىققان، ياپۇنىيە دۆلىتىدە ئىسلام ئېتىراپ قىلىنىشقا ئېرىشكەن، توكيودا چوڭ ئىككى مەسچىتنىڭ ئېگىز مۇنارلىرى قەد كۆتۈرگەن بولۇپ، بۇ مۇنارلاردا ھەر كۈنى بەش قېتىم ئىسلامنىڭ ئۆچمەس شوئارى (ئەزان ساداسى) ياڭراپ تۇرماقتا.

ئۇنىڭ مۇھىم ئەسەرلىرى:

1) ئىسلام دۇنياسىۋە ئىسلام دەۋىتىنىڭ ياپونىيەدە تارقىلىشى. ئىككى قىسىم، ھ. 1328 - يىلى ئىستانبۇل

2) ئەينەك. م. 1909 - يىلى قازان

3) مېنىڭ شەخسى تەرجىمىھالىم. سانكت پېتېربۇرگ ھ. 1330

4) زۆھرە يۇلتۇز. سانكت پېتېربۇرگ م. 1907

5) ۋىجدان سوتى ۋە ئىنساپ مىزانى. ئىستانبۇل ھ. 1328

6) ئاسىيا خەتەر ئىچىدە. (ياپۇنچىدىن تۈركچىگە تەرجىمە قىلىنغان) ئىستانبۇل ھ. 1328

«ساياھەتنامە ئۇستاز ئابدۇرەشىد ئىبراھىم» ناملىق كونا تۈرك تىلىدىكى بىر كىتابى مىسىر مەدەنىيەت ئالىي مەجلىسى تەرىپىدىن «العالم الاسلامى المنسى في بداية القرن» نامدا ئەرەبچە نەشر قىلىنغان.

پايدىلانغان مەنبەلەر:

1 - مۇھەممەد رەجەب بىيۇمىنىڭ «النهضة الإسلامية فيسير أعلامها المعاصرين» ناملىق كىتابى.

2 - توردىكى بەزى ماقالىلەر

3 - شىرىن كالام ناملىق كىتابىنىڭ بېشىدىكى سابىت داموللام تەرجىمىھالى.

ئەسەر ئەۋەتكىڭ، مۇشتەرى بولۇڭ!

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم مۆھتەرەم قېرىنداشلار!

ھەممىمىزگە مەلۇمكى، ژورنالنىڭ نەشر قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى، چەتئەللەردە ھەر قايسى ساھەلەردە ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتقان ۋە تەھسىلنى تۈگەتكەن بارلىق ئۇيغۇر قېرىنداشلىمىزغا ئۆزلىرىنىڭ ئوي-پىكىرلىرىنى بايان قىلىش ۋە خەلقىمىزگە يەتكۈزۈمەكچى بولغان يۈرەك سۆزلىرىنى، ئىلىم-تەھسىل قىلىش ياكى مۇھاجىرەت يولىدىكى ھاسىلاتلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇش ئۈچۈن بىر مۇنبەر ھازىرلاپ بېرىش، شۇ ئارقىلىق ئۆز-ئارا پىكىر ئالماشتۇرۇپ، مەسىلىلىرىمىزنى بىرگە ھەل قىلىشقا تىرىشىشتىن ئىبارەت.

تەھرىر ھەيئەتتىكىلەرنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ۋە ئەتراپىمىزدىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى نەتىجىسىدە ژورنىلىمىزنىڭ يېڭى يىللىق يېڭى سانى كەڭ ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىزنى ئەسەر بىلەن تەمىنلىگەن ۋە ياخشى پىكىر-تەكلىپلەرنى بېرىپ، رىغبەتلەندۈرۈپ كېلىۋاتقان بارلىق قېرىنداشلىرىمىزغا سەمىمىي سالام يوللايمىز. شۇنداقلا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ھەر ساھەدە ئىزدىنىۋاتقان ۋە ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ژورنىلىمىزنى ئەسەر بىلەن تەمىنلىشىنى، ژورنىلىمىزنىڭ تېخىمۇ رەڭگارەڭ، تېخىمۇ جۇلالىق ھالەتتە داۋام ئېتىشى ئۈچۈن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ژورنىلىمىزغا مۇشتەرى بولماقچى بولغانلار «مەرىپەت» ژورنىلىمىزنىڭ ئۆزى تۇرۇۋاتقان دۆلەتتىكى ۋاكالىتچىلىرى بىلەن ئالاقىلاشسا، بىز ژورنالنى ھەر بىر ئادرېسقا ئۆز ۋاقتىدا ئەۋەتىپ بېرىشكە كاپالەت قىلىمىز.

ژورنىلىمىزنىڭ ھەر قايسى دۆلەتلەردىكى ۋاكالىتچىلىرى

تېلېفون نومىرى	ئالاقىلاشقۇچى	دۆلەت
0015712161352	نۇرىددىن ھاجىم	ئامېرىكا
0004077672770	تۇيغۇن ئابدۇۋېلى	كانادا
0040676224606	ئاندىلى مۇھەممەد كەرىم	شۋىتسارىيە
004740557071	ئۆمەر جان ھاجىم	نورۋىگىيە
0061413550840	ئابدۇسسalam قارىم	ئاۋىستىرالىيە
0046735710908	ئەھمەد تۇرسۇن	شۋىتسىيە
004917610382764	تۇرغۇنجان ئالاۋۇدۇن	گېرمانىيە
0031619965958	ئابدۇرېھىم غېنى	گوللاندىيە
00358409524426	ئابدۇلھەفىز قارىم	فىنلاندىيە
00818041968973	تۇرمۇھەممەد ھاشىم	ياپونىيە
0090532414055	ئابدۇلجېلىل تۇران	تۈركىيە
0077017410435	يارمۇھەممەد قارىم	ئوتتۇرا ئاسىيا
0020111432366	زەئىم مەنسۇر	مىسىر
00966502382971	مەمتىمىن قارىم	سەئۇدى ئەرەبىستان

— ھۆرمەت بىلەن «مەرىپەت ژورنىلى» تەھرىر ھەيئىتى

